

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruša Ferencek

Slepi in slabovidni otroci ter njihov vstop v srednjo šolo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maruša Ferencek

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan
Somentorica: izr. prof. dr. Tina Kogovšek

Slepi in slabovidni otroci ter njihov vstop v srednjo šolo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

»Otroci smo različni, kratkih, dolgih las, eni nasmejani, drugi zaspani. Smo takšni in drugačni. Tudi če nismo popolnoma zdravi, smo ostalim otrokom enaki. Takšni smo. Potrebujemo pa posebno skrb. Tako kot pravzaprav vsi otroci po vrsti, le da je pri nas malce bolj zapleteno.«

(Pierre Villey)

SLEPI IN SLABOVIDNI OTROCI TER NJIHOV VSTOP V SREDNJO ŠOLO

V diplomski nalogi sem obravnavala koncept integracije slepih otrok v redne izobraževalne ustanove, natančneje prehod iz osnovne šole izpod okrilja Zavoda za slepo in slabovidno mladino v redno izobraževalno ustanovo - gimnazijo. Slepim in slabovidnim predstavljajo populacijo, ki za normalen razvoj in uspešno izobraževanje potrebuje posebne prilagoditve. Ker ima vsak človek pravico do participacije v družbi in enakovrednega obravnavanja, me je skozi diplomsko nalogo vodilo vprašanje, ali slepi in slabovidni lahko dohajajo svoje polnočutne sošolce in osvojijo zahtevano znanje v rednih šolah, kjer učenje ni prilagojeno slepim ter v kolikšni meri so odpravljene ovire za vstop slepega v redno izobraževalno ustanovo. V nalogi sem dokaj natančno predstavila informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, ki je predpogoj za kakršnokoli izobraževalno pot slepega in predpogoj za enakovredno in samostojno življenje.

Teoretičnemu delu sledi empirični del, v katerem so z intervjuji preverjena moja raziskovalna vprašanja in predstavljeni rezultati. Naloga ne daje prepričljivih odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja in preveč strogo bi bilo, če bi napisala, da dokazuje obstoj družbeno pogojenih ovir, ki slepim otežujejo uspeh v šolanju v redni izobraževalni ustanovi. Pa vsaj nekoliko daje pogled v problematiko izobraževanja v rednih institucijah.

Ključne besede: slepi, slabovidni, izobraževanje, integracija, segregacija

BLIND AND PARTIALLY SIGHTED CHILDREN AND THEIR HIGH SCHOOL ENTRY

My diploma paper deals with the concept of blind children integrating into regular educational institutions, i.e. their transition from the primary school under the auspices of the Institute for blind and partially sighted children to a regular educational institution – high school. The blind and partially sighted represent a population that for a normal development and successful education requires special adaptations. As every person possesses the right of being a member of society and being treated equally, the main task of my diploma paper is to answer the question of whether the blind and partially sighted can keep up with their classmates who have no disabilities and gain the required knowledge in regular schools where the programme is not adapted to the blind. It is to establish to what extent the obstacles for the entry of the blind into a regular educational institution have been done away with. Information and communication technology, a precondition for taking any kind of educational path on the part of the blind as well as for their living equally and independently, is explained in details.

The theoretical part is followed by the empirical part in which through interviews the research questions are answered and the results presented. The answers, though, are not too convincing and the existence of socially conditioned obstacles that obstruct the educational success in a regular educational institution cannot be derived from them

Key words: blind, partially sighted, education, segregation

KAZALO

1	UVOD.....	7
2	INVALIDI OZIROMA OPREDELITEV OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI.....	10
3	SLEPOTA IN SLABOVIDNOST.....	13
3.1	Pogostejše okvare vida in pedagoška pomoč.....	16
4	KRATKA ZGODOVINA SLEPIH.....	17
5	ODNOS DO SLEPOTE.....	18
6	ČLOVEKOVE PRAVICE.....	20
7	SEGREGACIJA, INTEGRACIJA IN INKLUZIJA.....	24
7.1	Segregacija.....	24
7.2	Integracija.....	24
7.3	Inkluzija.....	31
8	DEJAVNIKI USPEŠNEGA VKLJUČEVANJA SLEPIH OTROK.....	35
9	DOSTOP DO INFORMACIJ IN INFORMACIJSKA KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA (IKT).....	36
9.1	Braillova pisava.....	38
9.2	Braillova vrstica.....	39
9.3	Jaws program ali čitalnik zaslona.....	41
9.4	Scanner.....	41
9.5	Računalnik.....	41
9.6	Na kratko oprema za slabovidne.....	43
9.7	Uporaba interneta.....	44
9.7.1	W3C smernice.....	45
10	ZAVODI OZIROMA CENTRI ZA SLEPE IN SLABOVIDNE.....	46
10.1	Zavod za slepo in slabovidni mladino.....	48
10.2	Dijaški dom.....	51
11	IZOBRAŽEVANJE SLEPIH IN SLABOVIDNIH.....	52
11.1	Načela vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami.....	55
12	OSNOVNA ŠOLA.....	56
13	OBDOBJE PO ZAKLJUČENI OSNOVNI ŠOLI.....	57
14	KLIMA NA SREDNJI ŠOLI IN V ODDELKU.....	59
15	SODELOVANJE STARŠEV.....	60
16	STROKOVNI DELAVCI IN STROKOVNA POMOČ.....	61
16.1	Ravnatelj.....	62
16.2	Svetovalni delavci.....	62
16.3	Učitelj.....	63
16.4	Specialni (mobilni) pedagog.....	65
17	ŠTUDIJ.....	66
18	KAKO POUČEVATI SLEPE IN SLABOVIDNE DIJAKE V INTEGRIRANI SREDINI.....	66
18.1	Nekaj prilagoditev za lažje in učinkovitejše poučevanje slepega ali slabovidnega učenca.....	68
18.1.1	Metodično-didaktična navodila v zvezi s podajanjem snovi.....	69
18.1.2	Komunikacija med učiteljem in slepim ali slabovidnim učencem.....	69

18.1.3	Preverjanje in ocenjevanje oziroma več časa	70
18.1.4	Prilagoditev prostora	70
19	PROSTOVOLJNO DELO IN POMOČ PRI UČENJU.....	71
20	CILJI, KATERE ŽELIMO ZAGOTOVITI Z INTEGRACIJO SLEPEGA OTROKA V REDNO ŠOLANJE	72
21	EMPIRIČNI DEL	74
21.1	Metodološki pristop.....	74
21.2	Kvalitativna analiza podatkov	76
21.3	Zaključek empiričnega dela.....	77
21.4	Predlogi.....	82
22	SKLEP	87
23	LITERATURA	91
24	PRILOGE	102

1 UVOD

Biti slep pomeni biti prikrajšan za vse tiste lepe stvari, ki nam jih življenje ponuja s svojo raznolikostjo barv, oblik letnih časov, sončnih zahodov, ljudi, morja. Tema, ki jo doživljajo slepi ljudje ni prijetna, zato je naloga nas videčih, da to temo v največji možni meri osvetlimo.

Človeštvo je prehodilo dolgo pot boja za prizadevanje človekovih pravic s pomočjo utemeljevanja moralnih pravil pa vse do sprejemanja obvezujočih pravnih norm. Tudi invalidi so dobili svoje pravice, ne pa prave ureditve, ki omogočijo, da izkoristijo te pravice...

Zakon slepim in slabovidnim omogoča vpis v redne izobraževalne ustanove vse od pričetka vzgojno-izobraževalnega procesa. Določa tudi pravico otroka do pomoči strokovnjaka, usposobljenega za delo s slepimi ali slabovidnim otrokom ter pravico otroka in šole do opremljenosti s posebnimi pripomočki. Formalno je tako vse pripravljeno za vstop slepega ali slabovidnega učenca v redno izobraževalno ustanovo. Tako rekoč bi lahko sklepali, da ko prebiramo zakonike in literaturo, so odpravljene vse ovire in so tako rekoč odprta vsa vrata slepim za enakovredno vključenost. Jaz bom v svoji diplomski nalogi ugotavljala, v kolikšni meri je to odpravljeno v praksi in to ugotavljala na konkretnih primerih. V diplomski nalogi se bom predvsem ukvarjala z vstopom slepega učenca v redno izobraževalno ustanovo. Poudarek bom dala pri prehod šolanja iz osnovne šole izpod okrilja Zavoda za slepo in slabovidno ter nadaljevanje šolanja v integrirani sredini.

Namen moje diplomske je predstaviti položaj slepih in slabovidnih oseb v Sloveniji, kako družbeno okolje reagira na njih, s kakšnimi težavami se soočajo pri vstopu v redno izobraževalno ustanovo, kako se spopadajo z njim neznanim okoljem in kako pridejo do IKT (informacijska komunikacijska tehnologija). Vid je gotovo tisti človekov čut, ki ima prevladujoč vpliv na ves družbeni razvoj. V informacijski družbi je pomen vida še večji kot kdaj prej. Razvoj IKT, kjer prevladuje grafični pristop, ne upošteva posebnih potreb in preostalih zmožnosti slepih uporabnikov. Slepim se zato soočajo in borijo proti digitalnemu

razkoraku, ki je nova vrsta socialne izključenosti. Kljub omogočitvi integracije v redne izobraževalne ustanove, kjer se jim omogoči vklop v družbo, omogoči družabno življenje, so stereotipne predstave in predsodki do slepote ravno tako pomemben dejavnik, ki otežujejo uspeh slepih na poti izobraževanja. Še vedno se slepa oseba v vsakdanjem življenju srečuje s številnimi ovirami, ki ji preprečuje, da bi se popolnoma vključila v družbo in živela neodvisno življenje od drugih.

V diplomskem delu najprej predstavim definicijo otrok s posebnimi potrebami, nato pa opišem, kdo so slepi in slabovidni otroci. Nadaljnje opišem proces integracije kot pomembno novost v šolskem sistemu pri nas. Poudarek je na socialni vrsti integracije, saj je le-ta najvišja točka in cilj, h kateremu stremi vsaka šola. Poleg pridobljenega znanja je zelo pomembno sodelovanje, razumevanje, komunikacija in interakcija med slepimi otroci ter ostalimi otroki. Predstavim tudi tehnične pripomočke, ki so nepogrešljivi v njihovem življenju in uspešnem izobraževanju. Uvod naloge je koncipiran bolj teoretično.

Danes šolski sistem slepim in slabovidnim nudi različne oblike izobraževanja in dodatno strokovno pomoč. Ti otroci so dobili enako možnost izobraževanja kot otroci brez motenj. Šele s socialno vključitvijo lahko slep otrok pridobi samozavest, samopotrditvev in motivacijo za učenje, ki mu pomagajo, da je uspešen v šoli. Za uspešno socialno-integracijske vloge je še posebej pomembno sodelovanje in povezovanje učiteljev, specialnih pedagogov in drugih strokovnih delavcev v vzgojno-izobraževalnem procesu. Za slepe je pomembno, da se čim bolj zgodaj vključuje v skupne dejavnosti s sovrstniki. Otroci se skozi interakcije s sovrstniki naučijo izražati svoja mnenja in oblikovati svoj lastni odnos do sveta in družbe, v kateri živijo. Čutiti se morajo ljubljene, sprejete in enakovredne z ostalimi otroki na šoli oziroma razredu (Lebarič in drugi 2006, 22).

Slepi spadajo pod populacijo otrok s posebnimi potrebami (OPP). Populacijo OPP opredeljuje Zakon o osnovni šoli in jo sestavljajo (Opara 2002, 19):

- otroci z motnjami v razvoju (z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni, gluhi in naglušni, z govornimi motnjami, gibalno ovirani, dolgotrajno bolni in otroci z motnjami vedenja in osebnosti),
- učenci z učnimi težavami,
- posebej nadarjeni otroci.

Skupina slepih in slabovidnih je v Sloveniji med manjšimi od vseh otrok s posebnimi potrebami, vendar zato nič manj pomembna in nič manj vredna tega, da se zanjo poskrbi v celoti in celostno.

Zanimala so me tudi osebna stališča in mnenja slepih o problemih, s katerimi se soočajo, saj menim, da je najpomembnejše prisluhni osebam, na katere se problematika navezuje. Zato sem v diplomski nalogi naredila tudi raziskavo, kjer sem uporabila individualni pristop, tako da sem s tremi osebami naredila intervju in se tako približala področju in načinu življenja sogovornikov. Intervjuji so osrčje te naloge in s pomočjo njihovih izkušenj in predlogov prišla do mnogih zaključkov. Pri pisanju diplomske naloge me je ves čas vodilo vprašanje, koliko se je za slepe in slabovidne v naši državi že naredilo in koliko bi se še moralo, da bi ti otroci postali enakopravni in enakovredni del naše družbe.

V zadnjih letih se je na področju slepote in slabovidnosti marsikaj spremenilo v pozitivni smeri. S tem imam v mislih vse večje uveljavljanje socialnega modela v kombinaciji z medicinskim. Z vse bolj dovršenimi tehničnimi pripomočki, računalniško opremo, Braillovo vrstico, Braillovim tiskalnikom, zeleno literaturo v zvočnem zapisu, slepim prijaznejšo prometno signalizacijo in nenazadnje z najnovejšimi dosežki na medicinskem področju je integracija slepih v normalno okolje vse lažja, kar pa pozitivno vpliva na kvalitetno življenje. Za vse ljudi je izrednega pomena, da svoje življenje lahko oblikujejo sami, da imajo na vseh področjih življenja besedo in možnost soodločanja.

S slepim človekom sem se prvič srečala, ko sem bila stara sedem let, ko sem dobila sestrico. Od takrat naprej me obdaja veliko ljudi, ki so slepi ali slabovidni. Vedno bolj ko sem jih spoznavala, so moja vprašanja o tem, kako sploh živijo, bledela. Zelo sem presenečena nad njihovo naravo, kako se trudijo iskati možnosti za to, da živijo enakovredno in iščejo možnosti, kaj vse bi lahko počeli, predvsem pa se ne smilijo sami sebi. Zagotovo obstajajo izjeme, vendar moje izkušnje kažejo na to, da imajo ogromno volje, strpnosti, da premagujejo ovire in skušajo živeti enakovredno življenje z zdravo populacijo.

V svojem diplomskem delu se bom bolj posvetila slepim osebam, ker se mi zdi problem slepih ljudi bolj kompleksen od slabovidnih. Slepí ljudje in njihovi problemi so mi bližje, bolj so mi zanimivi za raziskovanje in preučevanje, saj živim s slepo sestro. Tako bom vseskozi mojega dela, večji poudarek namenila slepi generaciji.

2 INVALIDI OZIROMA OPREDELITEV OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Najprej je treba obrazložiti terminologijo, o kom bom pisala in vsekakor je to najtežje, ker za ta isti pojav uporabljamo več različnih terminov. Terminologija je izrazoslovje, strokovno besedje, ki poimenuje določene pojave. Tudi na mojem področju, o katerem sem se odločila pisati v diplomskem delu, obstaja več terminov ali izrazov, ki označujejo iste pojave. Najpogostejši izraz za fizično drugačnost so: motnja, prizadetost, hendikep in invalidnost. Slovenska komisija, ki prevaja izraze, bi rada uvedla uporabo besede manjzmožnost. Beseda invalid izhaja iz latinskega glagola valeo, kar pomeni biti krepak, močan, imeti vpliv in veljavo, se odlikovati in biti predvsem zdrav ter se dobro počutiti. Predpona »in« v latinščini pomeni nasproten pomen in tako dobimo pridevnik invalidus, kar pomeni slab, onemogel, bolehen, neodporen in vse nasprotne zgoraj našteté lastnosti. Beseda se uporablja za vse pomanjkljivosti, okvare in prizadetosti, kjer gre za telesne,

duševne senzorne oviranosti posameznika. V kategorijo invalidov spadajo tudi slepi in slabovidni.

Velik nasprotnik besede invalid je Dušan Rutar. Tudi ruska beseda *netrudospodobnji* dobro pove, kaj je invalid. Invalid je človek, ki je nesposoben za delo. Še veliko slabši poudarek ima latinski izraz *homo mancis ac debilitis*, ki invalidnega človeka razume kot nesposobnega človeka za delo in umsko omejenega. Takšna razmišljanja tudi danes niso posebno redka. Vse besede in variante, ki poudarjajo invalidnost, se nanašajo na izoliranega posameznika in njegove telesne, kakor tudi umske lastnosti in nezmožnosti. Ena izmed mnogih razlag besede *hendikep* se navezuje na rimsko vojno. Kot posledica naj bi v vojni poškodovani, ranjeni vojaki beračili na ulicah in sicer tako, da so v roki (hand) držali klobuk (cap). Ljudje, ki so jim namenili miloščino, so prav tako z roko segli v klobuk in jim podarili nekaj beličev. Hendikep naj bi bil po tej etimologiji sramotno in ponižujoče početje, ko nekdo berači in prosi druge miloščine (Rutar 1996).

Rutar meni, da je podmena takšnega razmišljanja sprta z vsako logiko, saj predvideva, da se svet ne spreminja v času, kar zopet pomeni, da se določen pomen, ki je nastal v določenem času in prostoru nikoli ne more spremeniti (Rutar 1996, 4).

Omejitve v jeziku dokazujejo, da je kompleksne osebne in družbene izkušnje težko zvesti na oznako, ki bo v zadovoljstvo vseh prizadetih označevala večplastno razmerje med osebnim izkustvom, normativnimi sklepanji, družbenim aktivizmom in teoretskimi koncepti. Razna poimenovanja in njihovo nenehno spreminjanje dokazujejo, da se vse hitreje spreminjajo tudi politični in strokovni koncepti. Še več, te spremembe dokazujejo, da prizadetost ni nekaj naravnega ali vrojenega, temveč gre za koncept, ki je družbeno konstruiran (Zaviršek 2000, 8).

Če povzamem, vsi podobni termini označujejo pojav oseb z omejitvijo v telesnih in duševnih sposobnostih. Omejitvev je posledica invalidnosti, ki je posledica okvare, katera povzroča, da ima taka oseba velike ali celo nepremostljive težave, zaradi česar potrebuje pomoč. Ker družba ni dovolj osveščena o odnosu do takšnih oseb, se njihova oviranost

razširi iz anatomsko fizičnih, na intelektualne, duševne, emocionalne in osebne težave. Ali pa se obstoječe le še dodatno poglobijo.

Sodobno pojmovanje otrok s posebnimi potrebami oziroma slepimi osebami, se uporablja kar pojem otroci ali učenci, kot za vse ostale učence. Ni več segregirano, ampak inkluzivno. Slepí otroci so prav tako otroci in imajo svoje potrebe, le da zadovoljitev potreb zahteva več pomoči drugih ljudi. Vsak slepi potrebuje individualni pristop strokovnega tima (Kavkler v Destovnik 1997, 314).

Problematika v zvezi z imenovanjem otrok s posebnimi potrebami tudi pri nas kliče po ustrežnejšem pojmovanju. Najsodobnejše pojmovanje teh otrok uporablja inkluzivna šola, ki jih poimenuje otroci ali učenci, kot vse druge učence (Galeša v Bratož 2004, 11).

Na področju oseb s posebnimi potrebami so s spremembami nastale ideje integracije, normalizacije in v novejšem času inkluzije. V modernističnem pojmovanju so imeli »prizadete« za individualno in družbeno patologijo. Drugačne oziroma »prizadete« so želeli čim točneje opredeliti z njihovo okvaro ali motnjo. Posameznika so definirali tako, da so motnjo generalizirali. Tako so govorili o slepih, gluhih in duševno prizadetih. Prepoznavali in definirali so jih po hibi, defektu. Definirali in klasificirali so jih po vrsti hibe ali motnje ter tako gluhega primerjali z drugimi gluhihimi, slepega z drugimi slepimi. Na ta način so oblikovali koncept prizadetosti, vse skupaj pa so stigmatizirali s samimi nazivi, njihovo dislokacijo iz družbenega okolja ter z razvrednotenjem. Razvili so cel sistem specializiranih institucij in strok, ki so »imeli na skrbi« ta del populacije. Večinski del populacije pa se s temi problemi ni ukvarjal (Opara 2003).

V velikem delu razvitega sveta so z nazivom otroci s posebnimi potrebami zajeli širši del populacije. Prej je bilo s pojmom prizadeti zajetih le nekaj odstotkov populacije (približno 3 do 5 odstotkom), s pojmom otroci s posebnimi potrebami pa zajemamo bistveno večji del populacije. Vse tiste, ki pri vzgoji in izobraževanju daljši ali krajši čas potrebujejo prilagoditev in pomoč. Pri nas zajemamo s tem nazivom približno 20 do 25 odstotkov populacije (Opara 2003).

Otroci s posebnimi potrebami / ... / so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja, ter učenci z učnimi težavami in posebej nadarjeni učenci (Internet 1).

Tako sem za otroke s telesno ali duševno napako uporabljala izraz otroci s posebnimi potrebami oziroma vzgojno-izobraževalnimi potrebami, kar je tudi v skladu z našo in tujo zakonodajo. Jaz bom v večini primerov uporabljala izraz otroci s posebnimi potrebami, ko bom o njih govorila na splošno. Ko pa bom katero od tematik posebno konkretizirala na slepih, jih bom pojmovala slepi otroci oziroma slepi učenci. Kljub temu pa bo v nadaljevanju napisanih veliko različnih pojmov za termin otroci s posebnimi potrebami. Zasledili bomo izraze kot so: invalidi, hendikepirani ipd., vendar sem te izraze povzemala iz različne literature avtorjev, njihovih pojmovanj pa nisem želela spreminjati.

3 SLEPOTA IN SLABOVIDNOST

Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z zaznavo, ugotavljajo, da človek prejme okoli 80 % dražljajev iz okolja prav z vidom, z ostalimi čutili pa 20 %. Če upoštevamo to ugotovitev, bi pričakovali, da je pri slepih odsotna tudi zelo velika količina podatkov in da jim to onemogoča »normalno« funkcioniranje. Še več! Slepota omejuje mobilnost in tako povzroča, da je zelo okrnjena tudi raznovrstnost dražljajev. Zaradi vsega tega bi lahko upravičeno sklepali, da je pojmovni in predstavní svet slepega bistveno osiromašen. Kot ugotavlja Sulejma Hrnjica pa slepota ne predstavlja nepremagljive ovire za posameznikov intelektualni razvoj. Dobro usmerjeni in vodeni kompozicijski procesi po njegovem prepričanju pripomorejo, da slepa oseba doseže zelo dobre izobrazbene rezultate in poklicne dosežke. Raziskave kažejo, pravi Hrnjica, da je predstavní svet slepega dokaj

blizu realnosti, kar pomeni, da je simbolizacija izkustva dogaja prek drugih čutil (Hrnjica v Popovič 1986, 7-8).

Pomembna je torej razlika med »gledati« in »videti«. Če gledati omogočajo zdrave oči same po sebi še ne zagotavljajo zmožnosti »videti«. Nezmožnost vizualnega zaznavanja se torej lahko kompenzira z intenzivnejšo uporabo drugih čutil, kompenzira pa se lahko tudi s posrednim sprejemanjem vidnih dražljajev skozi opise drugih, videčih oseb in skozi njihovo komunikacijo.

Slepota pomeni zgolj nezmožnost gledanja, ne pa tudi nezmožnosti prejemanja sicer vidnih informacij in zato slepota ni veljavna predpostavka za absolutno nezmožnost produciranja, učenja, izobraževanja ali nezmožnost kakovostnega življenja. Slepota in slabovidnost sta senzorni motnji, ki vplivata na pojav sekundarnih motenj, predvsem na treh področjih: komunikacije, orientacije oziroma mobilnosti ter socializacije. Vendar je narava poskrbela, da ob izgubi enega izmed čutov preostali poskušajo v največji meri prevzeti njegovo vlogo. Slepim in slabovidnim osebam se tako izostrita predvsem sluh in tip, delno pa tudi voh.

Med slepe v nasprotju s splošnim prepričanjem torej ne uvrščamo le tistih oseb, ki so popolnoma izgubili sposobnost vida in je njihovo zaznavanje svetlobe enako nič (amaurosis). Mednje namreč s socialnega vidika štejemo tudi tiste, ki imajo določen ostanek vida (do 5 odstotkov), vendar je ta tako pičel in necelovit, da človeku v neznanem okolju ne omogoča samostojne orientacije.

»Slepi ali slabovidni otroci so tisti, ki imajo okvaro vida, očesa ali okvaro vidnega polja.«
(Internet 2).

Med ljudmi obstajajo mnoge bolezni, ki zaznamujejo posamezno osebnost na tak ali drugačen način. Tako je ena izmed skupin, ki je zaznamovana slepi in slabovidni. Slepota ali slabovidnost lahko nastane zaradi različnih dejavnikov: dednosti, poškodbe pri delu, športu, pri nepravilnem ravnanju z orožjem, ob rojstvu, posledica raznih bolezni ...

Nekatere bolezni so zdaj že v precejšnji meri ozdravljive, včasih pa to ni mogoče. Veljajo pa tudi kriteriji, po katerih se osebe z okvaro vida delijo na slepe in slabovidne:

A) Slaboviden otrok (izguba vida od 70 % do 95 %)

Slaboviden otrok ima ostrino vida od 0,30 do 0,10 oziroma ostrino vida manj od 0,10 do 0,50 ali zožitev vidnega polja na 20 stopinj ali manj okrog fiksacijske točke ne glede na ostrino vida (Internet 2).

B) Slep otrok (izguba vida nad 95 %)

Slep otrok ima ostrino vida manj od 0,05 do 0,02 ali zoženost vidnega polja okrog fiksacijske točke na 5 do 10 stopinj ne glede na ostrino vida oziroma ostrino vida manj od 0,02 do zaznavanja svetlobe ali zoženost vidnega polja okrog fiksacijske točke do 5 stopinj ne glede na ostrino vida oziroma ostrino vida 0- popolna slepota (amaurosis) (Internet 2).

Taka definicija slepote upošteva zgolj stopnjo fiziološke okvare vidnega organa, ne pove pa veliko o tem, kaj navedene številke in oznake pomenijo v praksi in kaj pomenijo za vsakega posameznika konkretno. Dejstvo je, da je po definiciji enako opredeljen ostanek vida pri različnih posameznikih različno opredeljuje njegove izobrazbene in delovne zmožnosti. Celo stanje popolne slepote (amaurosis) se od posameznika do posameznika konkretizira zelo različno, saj se nezmožnost vizualnega zaznavanja kompenzira v povezavi in odvisnosti od posameznikovih drugih osebnostnih lastnosti, zmožnosti in sposobnosti ter njegove družbene umeščenosti.

Slepota oziroma slabovidnost pomeni motnjo – izpad vidne senzorne funkcije, ki sproži posledično reakcijo v celostnem delovanju posameznika. Slepota je bila v človeški družbi vedno prisotna. Skozi zgodovinski čas in prostor so se do slepote oblikovala različna stališča. Od skrajno primitivnega stališča z odstranjevanjem iz družbe vseh nezmožnih za samostojno preživetje- vse do pojava krščanstva, do azilskega varovanja slepih do konca 18. stoletja in pričetkov socialne integracije slepih, ki v današnjem času postaja integracija v najširšem pomenu. Tudi danes je slepota – slabovidnost kljub velikim napredkom v

medicini in bioloških znanostih, žal še vedno prisotna. Spreminjajo se vzroki motnje vida, možnosti in kvaliteta medicinskega zdravljenja, možnosti rehabilitacije, socialni položaj, odnos do oseb z motnjo vida, komunikacijski načini, obseg pravic itn. (Hafnar 2000).

3.1 Pogostejše okvare vida in pedagoška pomoč

V nadaljevanju dela naštejemo nekaj pojmov oziroma terminov, ki opisujejo okvare vida:

- Katarakta: skaljena očesna leča - oko čim prej operirati.
- Afakija: (po operaciji katarakte) oko brez očesne leče. Otrok potrebuje močno svetlobo, lahko tudi individualno osvetlitev z namizno svetilko. Pri risanju in predvajah za pisanje so primerna pisala z izrazitejšo sledjo (flomastri izrazitih barv) in zvezki s poudarjenimi črtami. Uporabljajo dvojna očala ena očala za bližino in druga za daljavo, zaradi slabe akomodacije očesa.
- Astigmatizem: nepravilna lomnost svetlobnih žarkov skozi roženico. Slika na mrežnici je zato nejasna, zato otrok potrebuje očala z ustreznimi cilindričnimi stekli. Pedagoška pomoč je enaka kot pri afakiji.
- Miopija (kratkovidnost): ker je oko predolgo, se svetlobni žarki združijo pred rumeno pego, otrok potrebuje korekcijska očala. Bližinski vid je lahko zelo dober, težave ima pri gledanju na daleč.
- Albinizem: prirojena okvara vida, oko nima pigmenta. Otroku se na svetlobi močno blešči, zato ima zatemnjena očala in naj se zaposli v manj osvetljenem delu igralnice.
- Strabizem: očesi ne gledata v isto smer, eno oko je usmerjeno v željeno smer, drugo - neuravno pa gleda drugam: navznoter, navzven, navzdol, navzgor. Otrok naj ima več časa za opazovanje.
- Nistagmus: nehotno, hitro ponavljajoče se nihanje očesnega zrkla: gibi potekajo v vodoravni, navpični ali krožni smeri. Ovirano je fiksiranje predmeta. Otrok naj ima več časa za opazovanje, da umiri oči.
- Zoženo vidno polje: lažje prepoznavajo manjše predmete. Večjih predmetov ne vidijo v celoti, spoznavajo jih po delih. Težave imajo pri orientaciji.

- Daltonizem: barvna slepota

(Internet 3).

4 KRATKA ZGODOVINA SLEPIH

Slepota je pojav, ki zanima predvsem medicino in psihologijo, čeprav ima tudi številne sociološke razsežnosti. Človeka spremlja skozi ves družbeni razvoj, odnos do nje pa je bil v različnih zgodovinskih obdobjih različen, a vselej precej odklonilen. Ne glede na to, je mogoče reči, da je v odnosu družbe do slepote vendarle zaznati določeno pozitivno razvojno dinamiko, pač glede na vsakem obdobju veljavna filozofsko-spoznavna dognanja in etične vrednote. Po Lowenfeldu bi z zgodovinskega vidika razvoj odnosa družbe do slepote lahko razdelili v tri obdobja:

1. Primitivno obdobje starih kultur, ko je veljalo, da slepi niso vredni življenja in so jih zato pobijali.
2. Obdobje azila se je pričelo s širjenjem budizma v Aziji in utrjevanjem krščanstva v Evropi ter se zaključilo ob koncu 18. stoletja. Za to obdobje je značilno vračanje pravic slepim do življenja in človekoljubna skrb zanje.
3. V obdobju socialne integracije se je pod vplivom francoskega prosvetljenstva pričelo sistematično izobraževanje slepih (Lowenfeld v Popović 1986, 14).

Prepričanje, da so slepe ali slabovidne osebe toliko drugačne, da potrebujejo posebne pogoje in načine vzgoje in izobraževanja, je staro toliko, kot je staro vzgajanje in izobraževanje teh oseb. Ker smo želeli čim natančneje določiti, v čem so drugačni, smo te ljudi uvrščali v kategorije in jih poimenovali s kategorialnimi izrazi, ki so bili bolj ali manj stigmativni. Drugačnost je pomenila potrebo po drugačni vzgoji in s tem specializirane vzgojno-izobraževalne institucije.

Pri nas v Sloveniji smo po drugi svetovni vojni zgradili razvejan sistem posebnih šol in zavodov – za vsako skupino oziroma vrsto prizadetosti svoj tip šole. Na te šole in zavode so se lepile različne stigme, podcenjevanje in zapostavljanje. Mnogi so delovali v neprimernih pogojih in bili bolj ali manj odmaknjeni očem javnosti. Veljalo je prepričanje, da prizadeti ne sodijo v redne – »normalne« šole, kjer bi le obremenjevali in ovirali učenje »normalnih« otrok, zato so posebne šole razbremenjevale redne šole.

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju je leta 1995 prinesla prve konceptualne temelje za spremembe. Integracija v redne izobraževalne ustanove je bila postavljena kot imperativ. Opustil se je naziv otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, ter se je uvedel novi: otroci s posebnimi potrebami, ki je bil tedaj uporabljen že v mnogih razvitih deželah (prvič leta 1980 v Veliki Britaniji) (Opara 2005, 11-12).

5 ODNOS DO SLEPOTE

Ljudje moramo razumeti pojavljanje drugačnosti v našem vsakdanu, kar je težko, saj se drugačnost zapira v posebne institucije in se izključuje iz vsakdanjika. Tako pridemo do spoznanja, da je treba slepe in seveda tudi druge, ki imajo enako usodo popeljati iz ustanov v življenje. Moramo slediti razvoju in oblikovati humanejšo družbo, brez predsodkov, neznanja o slepoti, da se bo prisluhnilo tem ljudem, ki na drugačen način oblikujejo podobo sveta (Rutar 1996).

Eden najpomembnejših ciljev EU v začetku 21. stoletja je spopad s socialno izključenostjo ljudi. Tu še posebej misli na invalide (slepe in slabovidne), ki pogosto nimajo vedno enakih pravic kot drugi državljani. Ellen Wertlieb je dejala, da so invalidi »zaradi svojih fizičnih ali kulturnih karakteristik ločeni od drugih članov družbe v kateri živijo in se jih neenakopravno obravnava, kar ima za posledico, da so obravnavani kot objekti kolektivne diskriminacije« (Wertlieb 1985, 1047-1063). Čeprav imajo z zakonodajo določene svoje socialne pravice, pa jim pravica do enake udeležbe ni vedno zagotovljena.

Tudi Darja Zaviršek v svoji knjigi trdi, da je že samo telo »določeno z dolgo socialno zgodovino, ki ga je preoblikovala, mu določila obliko, obseg in gibanje, ki jih družbe označujejo z moralnimi kategorijami (spodobno telo, privlačno, pravilno, nepravilno). V svoji družbeni konstruiranosti tako telo ni nikoli nevtralna, nedolžna kategorija, temveč vsaka njegova oblika nosi s seboj že moralne sodbe in sklepe« (Zaviršek 2000, 200). V bistvu smo ljudje tako že naučeni, da je dobro povezano z lepim in inteligentnim, slabo pa se povezuje z grdim in zlim.

In čeprav so slepi in slabovidni med nami vedno obstajali, jim družba ni nikoli namenila veliko pozornosti. Bili so neko »nujno zlo«, ki je v vsaki civilizaciji in ki se mu je najbolje na široko izogniti in mu ne posvečati velike pozornosti. »V družbenih znanostih so konec 20. stoletja pravice prizadetih ali hendikepiranih postale pomembne« (Zaviršek 2000, 7). S tem se pojavijo tudi številna protislovja in odpirajo vedno nova vprašanja o človeškem bivanju. Takrat so se tudi v Sloveniji začela pojavljati prva pričevanja hendikepiranih ljudi, ki so kritično spregovorili svoje zgodbe in katere so bile zelo drugačne od tistih, ki so jih pisale institucije, razni strokovnjaki, starši... Njihove osebne zgodbe izhajajo iz različnih okolij in temeljijo na povsem različnih izkušnjah, vendar imajo skupno značilnost, da se je z njimi začela pisati zgodovina hendikepiranosti, ki je ne najdemo v nobenih učbenikih ali znanstvenih knjigah. Nova zgodovina prizadetosti oziroma hendikepa temelji na pričevanjih (Zaviršek 2000, 17-18).

Na osnovi študije, ki so jo izvajali v New Yorku leta 1960 in kasneje Bravermanove študije o psihičnem nasilju, lahko trdimo, da v družbi prevladujejo negativne predpostavke o slepih. Zakoreninjeno je splošno prepričanje, da so slepi nemočni, odvisni od drugih, da zaradi svoje »hibe« ne znajo biti zadovoljni in živeti samostojno življenje. Prevladujoče je stereotipno mnenje videčih o slepih kot o marginalni skupini, po katerem imajo slabše intelektualne sposobnosti (Wright 1960, 17). Mislim, da v današnjem času ne bi smeli govoriti o nekem splošnem mnenju o negativne odnosu do slepih in slabovidnih oseb. Običajno je naš odnos ob človeku z belo palico pokroviteljski, ker ga imamo za nebogljene ali pa celo manjvrednega od nas. Slepí pravijo, da četudi z njimi ne vzpostavimo besednega stika, naše vedenje začutijo oziroma doživijo. Največkrat je odnos

družbe do slepega in slabovidnega povezan z negotovostjo, kako se obnašati do takšnih oseb.

Večina slepih ali slabovidnih učencev v intelektualnih potencialih ne zaostaja za njihovimi normalno videčimi vrstniki. Slepí in slabovidni imajo relativno visoko stopnjo razvoja govora, bogat besedni zaklad in sposobnost logičnega razmišljanja. Marsikateri prekaša sovrstnike po izjemni sposobnosti pomnjenja podatkov in števil. Skoraj zanemarljiva je tudi povezanost med slepoto ali slabovidnostjo in strukturo vrednot in stališč. Te so v podvrženi meri, tako kot pri videčih, socialno pogojene (Murn, 2002). Slepota ali slabovidnost ima močan vpliv na razvoj motorike. Zaradi omejenih možnosti gibanja ima večji vpliv na razvoj grobe motorike samostojne hoje, manjši pa na razvoj fine motorike (Hafnar in Simnič 2002, 91).

Danes, družabno, kulturno življenje med slepimi nikoli ne počiva, kot bi nekateri mislili. Vse bolj gori in vse bolj osvetljuje najbolj temne kotičke njihove notranjosti. Nič več ni v tej notranjosti tiste brezupne teme starih časov, v katerih so živeli slepi kot breme družbe in svojcev, prepuščeni svoji nesreči in svojim poklicem – beračev za vsakdanji kruh. Slepí, ki se zdaj izobražujejo in ki lahko ob družbeni pomoči razvijajo lastno kulturno življenje v vsej širini, ne poznajo več prave teme. Sveti jim luč novega vida, ki jih vključuje vse bolj v normalno življenje in dohajanje v družbi, v kateri tudi sami žive, delajo in ustvarjajo (Vrtačnik 1969, 282-297).

6 ČLOVEKOVE PRAVICE

V Sloveniji je temeljni vir, ki določa obseg pravic državljanom Ustava Republike Slovenije. Zagotavlja enakost pred zakonom, enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Čeprav se lahko država s svojimi zakoni še tako lahko trudi za boljšo prihodnost invalidnih oseb, v katero kategorijo spadajo tudi slepi in slabovidni, smo še vedno mi sami oziroma je družba tista, ki omogoča invalidom, kako bodo sprejeti v okolje v katerem živijo .

Kadar govorimo o človekovih pravicah ne smemo pozabiti, da so invalidi ljudje, ki imajo enake pravice, svoboščine in dolžnosti kot neinvalidi, zaradi posebnih potreb pa jim pripadajo tudi posebne pravice, ki so pravzaprav njihove temeljne človekove pravice. Pravice invalidov so opredeljene v mednarodnih aktih, omenila bi dva dokumenta, Deklaracijo o pravicah invalidov, ki jo je razglasila Generalna skupščina OZN leta 1975, in Standardna pravila OZN za izenačevanje možnosti invalidov iz leta 1993. Standardna pravila sicer niso obvezujoč dokument OZN, predstavljajo pa obvezo državam, da delujejo v smeri izenačevanja možnosti invalidov, ki so odločilnega pomena za doseg kakovosti življenja invalidov in doseg njihove polne vključitve v družbeno življenje. S področja izenačevanja možnosti invalidov so pomembna določila Deklaracije o pravicah invalidov, ki opredeljujejo, da imajo invalidi enake državljske in politične pravice kot drugi ljudje, da imajo pravico do ukrepov, ki naj jim omogočijo doseči čim večjo samostojnost, da imajo pravico do medicinskega, psihološkega in funkcionalnega zdravljenja, do medicinske in socialne rehabilitacije, izobraževanja, poklicnega usposabljanja in rehabilitacije, pomoči, svetovanja, storitev na področju zaposlovanja in drugih storitev, ki naj jim omogočijo popoln razvoj njihovih sposobnosti in veščin in pospešijo njihovo družbeno integracijo in reintegracijo (Internet 4).

Tako je do leta 1970 je prevladoval koncept segregacije, po tem letu pa se je začelo čedalje več govoriti, pisati in delovati v smeri koncepta integracije otrok s posebnimi potrebami v redne osnovne šole. Ideja integracije je dobila velik zagon ravno z Deklaracijo OZN o pravicah prizadetih in je prerasla v pravo gibanje. Po svetu so se vrstile številne konference in posveti o integraciji. Vse so bile usmerjene v to, da prizadetih ni več mogoče izključevati in nameščati v odmaknjena območja, temveč jih je treba enakopravno vključiti v domače okolje. Po letu 1990 se je pojmu integracija pridružil še pojem inkluzije oziroma inkluzivne šole, kjer naj bi potekala vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami in ostalih otrok. Leta 1994 pa je potekala konferenca o vzgoji in izobraževanju v Španiji. Ugotovili so

in se odločili, da je za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami najustreznejša redna šola, v kateri se skupaj vzgajajo in izobražujejo vsi otroci (Galeša 1995; Opara 2005).

Enake možnosti kot temeljno izhodišče invalidske politike »so proces, v katerem postajajo različni sistemi v družbi in okolju, kot so storitve, dejavnosti, informacije in dokumentacija, dostopni vsem, še posebej invalidom. Načelo enakih pravic torej pomeni, da so potrebe vsakega posameznika enako pomembne, da morajo le-te postati osnova za načrtovanje v družbi, ki bi zagotavljala vsakemu posamezniku enake možnosti pri njenem oblikovanju. Invalidi so člani družbe in imajo pravico ostati v svojih lokalnih skupnostih. Morali bi prejemati vso potrebno podporo, pa naj si bo v izobraževanju, zdravstvu, pri zaposlovanju in pri socialnih storitvah (Internet 5).

Po Zakonu o usmerjanju oseb s posebnimi potrebami se usmerjajo: otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja ter otroci z motnjami vedenja in osebnosti. Otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja predstavljajo del skupine z učnimi težavami, katerih potrebam se ne da zadostiti znotraj šolskega sistema brez bistveno povečane družbene pozornosti (organizirane podpore). Brez usmerjanja v programe se rešuje problematika ostalih otrok z učnimi težavami (razen otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja) ter problematika posebno nadarjenih otrok. Za ti dve skupini delujeta pri Uradu za šolstvo strokovni skupini, ki pripravljata rešitve znotraj šolskega sistema in ne predstavljajo problematike, ki se razrešuje s kurikularno prenovo za otroke s posebnimi potrebami (Internet 6).

»Otroke s posebnimi potrebami se usmerja v programe vzgoje in izobraževanja ob upoštevanju otrokove dosežene ravni razvoja, zmožnostmi za učenje in doseganja standardov znanja, etiologije in prognoze glede na otrokove primanjkljaje, ovire oziroma motnje ter ob upoštevanju kriterijev za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami« (Internet 7).

Globalizacija kot gibanje za družbeno prihodnost postavlja zahtevo po demokratizaciji šolanja in izobraževanja. Zahteva se spoštovanje človekove naravne pravice do izobraževanja, ustvarjanja enakih možnosti, nesegregacije, spoštovanje in negovanje kulturnih različnosti...V moderni državi temelji sistem edukacije na načelih demokratičnosti in enakih možnostih. Ta načela so opredeljena v človekovih pravicah (Bela knjiga 1995, 15).

V zadnjih desetletjih je družba naredila velik korak od zaščitniškega odnosa do invalidov k prizadevanju za to, da bi invalidom omogočili, da sami vodijo svoje življenje in prevzemajo odgovornosti za svoje odločitve. Stari pristopi, ki so v veliki meri temeljili na usmiljenju in domnevni nemoči invalidov, so danes nesprejemljivi. Enake možnosti in dostop do vseh družbenih pravic, to se pravi možnost integriranega izobraževanja, dostop do novih tehnologij, zdravstvenih in socialnih programov, športnih in pristočasnih aktivnosti ter do storitev in izdelkov so zahteve, ki jih je potrebno upoštevati. Iz tega izhaja, da je invalid avtonomna oseba, ki o sebi odloča sam, najbolje pa se razvija s pomočjo preostale možne lastne aktivnosti. Družbeni položaj in vloga invalidov se oblikujeta v odnosu med invalidom in okoljem, in sicer skozi vsakodnevno prakso. Takšna razmišljanja pa zahtevajo predvsem aktivno vlogo invalida, brez katere ni mogoče doseči ključnega cilja na področju invalidskega varstva, to je, čimbolj neodvisno življenje invalidov. Prav tako tega ni mogoče doseči brez ukrepov države za izenačevanja možnosti vseh ljudi. Tako demokratizacija in nesegregacija namenjata posebno pozornost drugačnim oziroma različnim skupinam otrok, v katero spadajo tudi slepi in slabovidni otroci, ki so zaradi tega izključeni iz običajnih okvirov izobraževanja in socializacije.

V diplomski nalogi sem do sedaj opisovala in podrobneje obrazložila, kdo sploh so otroci s posebnimi potrebami, v katero kategorijo spadajo tudi slepi in slabovidni, kako je potekal odnos slepih skozi zgodovino, v nadaljevanju pa bi rada podrobneje predstavila prehojeno pot od vstopa v osnovno šolo v Zavodu za slepo in slabovidno mladino ter nadaljevanje šolanja v integrirani sredini v srednji šoli. Predstavila bom tudi najnujnejše in za njih prepotrebne tehnične pripomočke za uspešno šolanje.

7 SEGREGACIJA, INTEGRACIJA IN INKLUZIJA

7.1 Segregacija

V SSKJ je pojem segregacije opredeljen kot ločevanje, zapostavljanje določene rase, določenega družbenega sloja na vseh področjih javnega življenja (Internet 8).

Vključenost otrok s posebnimi potrebami v posebne, ločene vzgojno-izobraževalne institucije se je začelo ob koncu 19. stoletja, ko je zaznati najprej skrb za nekatere kategorije oseb s posebnimi potrebami (za gluhe in naglušne, za slepe in slabovidne), postopoma pa tudi za vse druge kategorije oseb s posebnimi potrebami (Skalar v Vršnik 2003, 142).

Na podlagi navedenih definicij sami segregacijo na vzgojno-izobraževalnem področju opredeljujemo kot ločevanje določene skupine posameznikov, učencev, otrok od večinske populacije na podlagi psihomotoričnih značilnosti oziroma lastnosti, saj naj bi bile te neposredni vzrok za pedagoške potrebe teh otrok v vzgoji in izobraževanju (Vršnik 2003, 142).

Vstop Slovenije v EU je močno vplival na približevanje slovenskih izobraževalnih praks k naprednejšim v Evropi, predvsem pa na razmišljanje v duhu humanizma in demokratičnih procesov, ki spreminjajo stališča do oseb, ki odstopajo od povprečja, zato bi nadaljnje predstavila pojem integracije.

7.2 Integracija

Nova paradigma na področju razumevanja oseb s posebnimi potrebami opušča staro segregativno in uvaja novo integrativno. To je pojmovanje brez nepotrebne etiketiranja, stigmatiziranja in diskriminiranja (Opara 2002, 14).

»Integracija je proces z različnimi vmesnimi možnostmi, kjer je treba zagotoviti cel sistem različnih oblik, tako eno, kot drugo skrajnost« (Weigert v Opara 2005, 18).

Antor pravi, da je o integraciji mogoče govoriti šele tedaj, ko se dogaja v humanem sprejemanju in razumevanju obstoječih interakcij in v kooperaciji, ki med ljudmi poteka brez strahu in v partnerski atmosferi (Antor v Opara 2005, 18).

Herbert Spencer imenuje integracijo kot proces, ko vključimo nek del v celoto s tem, da ostane del prepoznaven kot subjekt z vsemi prednostmi in pomanjkljivostmi. Če pa del izgubi identiteto in ni več prepoznaven kot subjekt, potem se je asimiliriral in ne integriral (Skalar 1997).

Resman pa pravi, da:

integracija/inkluzija pomeni oblikovanje šolskega življenja, v katerem bo mogoče sobivanje ljudi različne starosti, ljudi različnega socialne, ekonomskega, verskega, spolnega izvora in naravnosti, različnih kulturnih izvorov (jezika, šeg, navad, norm življenja). Cilj šolske vzgoje je oblikovati ljudi (otrok, učencev) za mirno sožitje različnih socialnih, kulturnih in drugih skupin človeštva ter vsajanje vrednot, kot so multikulturnost, interkulturnost, razumevanje, pluralizem, toleranca, spoštovanje drugačnosti (Resman 2003, 67).

Na področju vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami so v zadnjih petnajstih letih opazni veliki premiki. Do leta 1970 je prevladoval model oziroma koncept segregacije, po tem letu pa se je začelo čedalje več govoriti, pisati in delovati v smeri koncepta integracije otrok s posebnimi potrebami v redne osnovne šole. Ideja integracije je dobila velik zagon leta 1975 z deklaracijo OZN o pravicah prizadetih in je prerasla v pravo gibanje. Po svetu so se vrstile številne konference in posveti o integraciji. Vse so bile usmerjene v to, da prizadetih ni več mogoče izključevati in nameščati v odmaknjena območja, temveč jih je treba vključevati v domače okolje. Po letu 1990 se je pojmu integracija pridružil pojem inkluzije oziroma inkluzivne šole, kjer naj bi potekala vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebam in ostalih otrok. Leta 1994 pa je potekala

konferenca o vzgoji in izobraževanju v Španiji, kjer je bilo prisotnih 92 držav in 25 mednarodnih organizacij. Ugotovili so in se odločili, da je za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami najustreznejša redna osnovna šola, v kateri se skupaj vzgajajo in izobražujejo vsi otroci (»inclusive school«) (Galeša 1995; Opara 2005). Njihovi argumenti so bili, »da je inkluzivno usmerjena šola najučinkovitejše sredstvo za premagovanje problemov drugačnosti, kreiranja uravnoveženih skupnosti, razvoj inkluzivne družbe in za razvoj najustreznejše vzgoje in izobraževanje za vse otroke skupaj, ter da take šole zagotavljajo uspešno vzgojo in izobraževanja za večino otrok in izboljšajo razmerje cena – učinkovitost v celotnem edukacijskem sistemu« (Galeša 1995, 2).

Opara pravi, da »v vsakem primeru integracije pomeni vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redno okolje, zagotavljanje ustreznih pogojev in načinov dela z njimi ter odnose medsebojnega sprejema in spoštovanja. Posameznik bo integriran takrat, kadar bo tudi sam prispeval k aktivnostim okolja. Primerna in jasna se zdi definicija procesa vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redno okolje v največji mogoči meri. Taka definicija pomeni, da se bo z večjo informiranostjo, usposobljenostjo večjega števila učiteljstva, odpravljanja ovir in prilagoditev pogojev in programov povečal delež tistih, ki se bodo izobraževali v rednih pogojih« (Opara 2005, 8).

Integracija je upravičena za vse učence, ki lahko v navadnih (regularnih) razredih oziroma teh socialnih skupnosti napredujejo pri svojem učenju in razvoju. Če se ugotovi (dokaže), da sta otroku s posebnimi potrebami učni program in socialno okolje, v katerem živi, v pomoč pri učenju in razvoju, potem mu je država dolžna omogočiti na normativni ravni, šola in učitelji pa skladno z znanjem in pogoji tudi na strokovni ravni. Otrokovo dobro je tako ključ za odločanje o tem, ali naj učenca integriramo ali ne, za utemeljitev individualizacije programov, za uvajanje specialnih oblik in metod dela, za diferenciacijo pouka in učnega procesa, za organizacijo časa in prostora ter tudi podlaga za izobraževanje in usposabljanje učiteljev (Resman 2003).

V nadaljevanju diplomskega dela se bo vse, kar bo napisano v zvezi z učitelji, vedno nanašalo na oba spola.

V vzgojno-izobraževalnem sistemu naj bi se z vključevanjem učencev z različnimi potrebami (Vrhovski 2005, 8):

- spremenili odnosi in pogledi na vse učence in njihove sposobnosti,
- preučili dejavniki in strategije poučevanja in učenja ter pristopi k poučevanju,
- prilagodilo okolje (»rednega«) razreda in šole,
- povečalo sodelovanje in timsko reševanje problemov skupaj s starši in otrok,
- bolj povezal sistem posebnega in »rednega« sistema izobraževanja,
- povečala ponudba modelov izobraževanja in oblik pomoči ter olajšali prehodi med njimi.

Novejša znanstvena spoznanja, še posebej iz razvojne, diferencialne in pedagoške psihologije odkrivajo, da so intelektualni, sposobnostni in drugi osebostni primanjkljaji v večji meri posledica procesov stigmatizacije, zgodnje izključenosti iz socialnega življenja in šolanja v institucijah limitiranih pričakovanj kot pa njihovih primarnih primanjkljajev (Skalar 1997, 15).

Na uspešnost integracije vplivajo tudi stališča učiteljev. Raziskave kažejo, da ima veliko število učiteljev neugodna stališča do vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne izobraževalne šole. Na njih vplivajo mnogi dejavniki kot so lastnosti otroka in njegov zunanji izgled, spol otroka, osebostne lastnosti učitelja, poznavanje intelektualnih sposobnosti otroka in kako jih sprejemajo vrstniki. Nekatera priporočila navajajo, da bi bilo potrebno v študijske programe za učitelje vključiti programe specialne pedagogike, vendar se pri teh razmišljanjih takoj pojavijo pomanjkljivosti, kajti učitelje bi s težavo pripravili na vse različne oblike prizadetosti (Cvetko 1997).

Prednosti: V redno izobraževanje vključen slep otrok ali mladostnik ni izobčen iz družbe niti ločen od družine. Z družbo se srečuje vsakodnevno, pri tem pa navezuje stike z različnimi ljudmi in se je primoran znajti v različnih situacijah. Vse to jim omogoča, da oblikujejo kritičen odnos do sebe, drugih, oziroma do okolja. Zaradi pridobljenih izkušenj se slep posameznik bolje znajde v kolektivu ter ima odprtih več možnosti za zaposlitev, ter

se izobražuje za različne poklice. Družba pa na ta način hitreje in bolj intenzivno spozna slepe, pri čemer se jih nauči sprejemati kot enakovredne člane ter se nauči obnašati do njih na ustrezen način.

Slep ali slaboviden otrok ima funkcionalne, fizične ali psihične pomanjkljivosti oziroma primanjkljaje, toda to ne pomeni celostne manjvrednosti. Otroci s posebnimi potrebami s svojo pristnostjo izostrijo normalno razvitim vrstnikom poslušnost za drugačnost. Ne le za izjemno drugačnost, temveč za subtilne odtenke drugačnosti pri vrstnikih. Pomagajo jim razviti občutljivost za človeške stike in človeške dimenzije sobivanja, na katere v storilnosti in tekmovalni klimi pogosto pozabljajo. Otroci se naučijo vzpostavljati mostove, naučijo se sodelovati in tako postane življenje v vzgojno izobraževalni instituciji odlična socializacijska izkušnja (Skalar 1997, 14).

Poleg tega pa učenec potrebuje tudi družbo zdravih vrstnikov, med katerimi se počuti enakovrednega pri delu ali igri in kjer enako kot pri videčih vrstnikih delujejo zakonitosti življenja v skupini. Tam lahko tudi slep otrok doživlja zadovoljstvo ob nudenju pomoči prijatelju ali ob prejemanju pomoči ter ob doživljanju drugih elementov svoje vrednosti med vrstniki, kar predstavlja temelj za osebni razvoj vsakega otroka (Florjančič in drugi 2000, 262).

Mirjam Bratož navaja argumente za in argumente proti integraciji otroka s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami v redne šole. Argumenti za integracijo:

- otrok se počuti manj odtujen in manj drugačen; manjša je možnost etiketiranja,
- okolje redne šole deluje bolj spodbudno na otroka s posebnimi potrebami,
- v redni šoli je več možnosti za pridobivanje različnih in pomembnih socialnih izkušenj,
- možnost za doseganje višje stopnje šolanja je večja v redni šoli,
- starši lažje sprejmejo vključitev svojega otroka v redno šolo,
- redna šola je bližje kraju bivanja otroka s posebnimi potrebami,

- z integracijo v redno šolo tudi širše socialno okolje pripravljamo na sprejem oseb s posebnimi potrebami (Bratož 2004, 172).

Rezultati švicarske raziskave so pokazali pozitivne in negativne učinke integracije. Integrirani otroci napredujejo v vzgojno-izobraževalnem procesu hitreje kot njihovi vrstniki v šolah s prilagojenim programom in integracija ne vpliva negativno na druge otroke. Na drugi strani pa je raziskava pokazala, da so integrirani otroci v razredu pogosteje bolj nepriljubljeni kot drugi otroci in se v razredu v primerjavi z njihovimi sošolci in vrstniki iz šol s prilagojenim programom, slabše počutijo (Novljan 1997).

Argumenti proti integraciji otrok v redno šolo (Bratož 2004, 18-19):

- *šola s prilagojenim programom ima prilagojene prostore in opremljenost za usposabljanje in rehabilitacijo otrok s posebnimi potrebami*
- *šola s prilagojenim programom ima dobro kadrovsko zasedbo, kar omogoča kompleksno in kontinuirano obravnavo otroka*
- *strokovni delavci v šoli s prilagojenim programom so tudi nosilci razvoja programov, kar pomembno prispeva h kvalitetni edukaciji*
- *učitelji – specialni pedagogi bolje poznajo specifične potrebe otroka s posebnimi potrebami kot učitelji redne šole; za delo z njimi so bolj usposobljeni*
- *organizacija delaje v šolah s prilagojenim programom enostavnejša: specialni pedagog dela z manjšo skupino otrok, ki imajo enake ali podobne težave.*

Pomanjkljivosti: Integracija zahteva veliko prilagojenih pripomočkov, s katerimi pa marsikateri učenec/učenka ni opremljen oziroma na opremo čaka predolgo ali pa si je najverjetneje ne more privoščiti. Otrok pogosto potrebuje pomoč sošolk/cev oziroma strokovnega osebja. Slepí se nekaterih dejavnosti ne udeležujejo, ker vedo, da se bodo morali z njimi posebej ukvarjati. Tu predvsem mislim na športne, kulturne dneve in podobno. Zaradi tega neudejstvovanja, se lahko posameznik počuti odrinjenega. Včasih se slabo znajde v fizičnem okolju v smislu orientacije in mobilnosti. Nepredvidljivih ovir na

poti do šole ne more izključit. Komunikacijsko nespreten slepi učenec s slabo socialno percepcijo se tudi slabše znajde v odnosih s sošolci in učitelji.

S sprejetjem dodatnih možnosti oziroma drugačnega koncepta vzgoje in izobraževanja oseb s posebnimi potrebami, ki jih omogoča ZUOPP (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami), je bila tudi slepim in slabovidnim dana možnost vključevanja v programe enotnega šolskega sistema z upoštevanjem drugačnosti in pravico do izbire. Pričel se je proces prenove vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, ki zdaj že nekaj let vzpodbuja našo družbo k razmišljanju o vsebini nadaljnje družbene skrbi za osebe s posebnimi potrebami. V tem konceptu prenove so se vsak po svoje znašli tudi zavodi, kjer so se in se v nekaterih še šolajo dijaki, ki svojega mesta v integraciji še niso našli. Današnji sistem izobraževanja poudarja predvsem pridobivanje znanja, zanemarja pa ostala področja učenja, ki so prav za osebe s posebnimi potrebami nujno potrebna. (Murn 2003).

Menim, da bi bilo prenovo vzgoje in izobraževanja za otroke s posebnimi potrebami potrebno zasnovati tako, da bodo zastopana vsa področja učenja. Ni dovolj dosegati določene standarde znanja, temveč potrebujemo tudi usposabljanje za poklice, obvladovanja socialnih veščin, specialnih znanj za slepe, preko katerih dijak lahko doseže osnovno samostojnost in svobodo.

Kljub temu, pa se moramo zavedati, da nekateri nočejo biti »integrirani« v neprizadeto družbo, temveč hočejo živeti svoje ločeno življenje. Vsi slepi in slabovidni tudi nimajo potrebnih notranjih in zunanjih pogojev ter potencialov, da bi se vključili v redno vzgojno-izobraževalno institucijo, in da se bodo še vnaprej vključevali v šolo ali zavod za slepe, kjer bodo dobili najvišjo stopnjo prilagoditve, pomoči in ustreznih odnosov (Opara 2005, 46).

Prva diskusije, zakaj bi se morali otroci s prizadetim vidom izobraževati v posebnih šolah, ki so bile pogosto zelo oddaljene od njihovih domov, so se pojavili v poznih šestdesetih letih v skandinavskih deželah in Ameriki. Pobudniki so bili večinoma starši slepih in slabovidnih otrok.

Osnova vključevanje je princip normalizacije, katerega koncept je opredeljen, da ima vsak posameznik, tudi če ima kakšno obliko motenosti, bi moral imeti možnost vodenja normalnega, v najvišji meri običajnega življenja. To pomeni, da ima vsak otrok s kakšno obliko motenosti ali invalidnosti, torej otrok, ki ga običajno opisujemo kot otrok s posebnimi potrebami, pravico do vzgoje in izobraževanja, v redni šoli v svojem okolju.

Razvoj od posebne vzgoje do integriranega šolstva je dolgotrajen proces, ki ga je treba izvajati postopoma, saj je odvisen od mnogih zunanjih in notranjih pogojev. Pogoji, ki bodo igrali pomembno vlogo so: pogoji glede na slepega in slabovidnega otroka, pogoji glede na starše oziroma družino tega otroka, pogoji v rednih šolah, pogoji glede na možnost pomoči in podpore, pogoji nujenja uporabe posebnih knjig (z velikim tiskom ali v Braillovi pisavi) ter ostale posebne opreme in materiali, pogoji glede na obstoječo družbo, pogoji glede na zakonodajo, pogoji povezani s financiranjem, pogoji glede na pridobivanje izkušenj.

Posebne šole pri tem ne bi izginile, pač pa bi postale centri za pridobivanje in posredovanje virov in izkušenj. Obseg njihovega delovanja vključuje: so vir informacij o motnjah vida, so centri za ocenitev motnje vida, posredujejo nasvete, svetovanje in pomoč, razvijajo učne načrte, dobavljajo posebno opremo, nudijo tečaje na področju orientacije, mobilnosti in računalništva, vključujejo oddelek za zgodnjo intervencijo, organizirajo srečanja s starši, nudijo pomoč starejšim študentom, nudijo seminarje za učitelje in ostale delavce rednih šol.

7.3 Inkluzija

Porter razlikuje med integracijo in inkluzijo. Bistvena razlika med njima je, da integracija bolj nakazuje tradicionalne usmeritve v šolstvu, inkluzija pa usmerja k sodobnim, demokratičnim vzgojno-izobraževalnim sistemom (Porter v Lebarič in drugi 2006).

Tradicionalni integracijski sistem opredeljujejo naslednje značilnosti (Lebarič in drugi 2006, 18):

- usmerjenost na učenca,

- učenca ocenjujejo specialisti (predvsem specialni pedagogi),
- poudarek na diagnosticiranju težav in napovedovanju uspešnosti oziroma neuspešnosti,
- individualiziran načrt za učenca,
- umestitev učenca v določen program in izvajanje načrta.

Značilnosti inkluzivnega modela pa so (Lebarič in drugi 2006, 18):

- usmerjenost na razred,
- preverjanje metod poučevanja in učenja,
- sodelovanje pri reševanju problemov,
- razvite strategije za učitelje,
- prilagodljivo in pomoč dajajoče razredno okolje.

Z vstopom Slovenije v EU smo sprejeli tudi šolsko politiko EU, ki je inkluzivno usmerjena. Na podlagi analize stanja v državah EU je bilo oblikovanih pet dejavnikov, ki najbolj vplivajo na razvoj inkluzije v praksi. Ti dejavniki lahko služijo tudi kot podlaga za oblikovanje inkluzivne politike države (Meijer in drugi 2003, 12 – 14):

- premik od medicinske usmeritve k bolj socialno-interaktivni usmeritvi,
- sprememba zakonodaje in sistema financiranja šol,
- razvoj kontinuuma oblik izobraževanja otrok s posebnimi potrebami,
- preoblikovanje specialnih šol v »centre virov inkluzivnega izobraževanja otrok s posebnimi potrebami«,
- pravica staršev do izbire šole.

Pri inkluziji gre za preprost sistem vrednot, v središču katerega je pravica vsakega otroka, da hodi v svojo lokalno šolo in se v njej uči, kajti ta je namenjena vsem otrokom, ki živijo tam. Sprejme vsakogar, je torej inkluzivna, vsesprejemajoča oziroma vsevključujoča. Šola torej nikomur ne zapira vrat. Prilagaja se različnim uporabnikom, ki se v njej učijo z vsemi svojimi posebnostmi (Bratož 2004, 15).

Temeljne prvine inkluzivne šole je treba razumeti na način, da ne posvečamo posebne pozornosti otrokom s posebnimi potrebami in za socialno izključene otroke, pač pa za vse otroke. Ne poskušamo jih kategorizirati in razmišljati o njih kot o tistih, ki so različni. Pozornost je treba usmeriti na vse otroke. Inkluzivna šola izhaja iz predpostavke, da imajo posebne potrebe vsi otroci in daje pomoč vsem otrokom tedaj in toliko, kot jo potrebujejo. Dajanje pomoči torej ni rezervirano le za otroke s posebnimi potrebami (Skalar 2000).

»Inkluzija ne izpodriva integracije, pač pa je njena nadgradnja in nova kvaliteta. Kvaliteta, ki odpira otrokom s posebnimi potrebami v redni šoli trdnejši položaj in nove možnosti, ki so bile v prvi fazi uveljavljanja integracije spregledane in zanemarjene« (Skalar 2003, 59-60).

Termin inkluzija izvira iz latinščine in pomeni »zapreti vrata za nekom, ki je vstopil v hišo«. Začel se je uporabljati na začetki 90. let 20. stoletja. Termin integracija se pogosto izenačuje ali zamenjuje s terminom inkluzija, čeprav je med njima velika razlika. Inkluzija je globlji koncept kot integracija, saj gre za popolno vključitev otroka s posebnimi potrebami v program večinske šole (Peček in Lesar 2006).

Majda Schmidt navaja, da »/.../ inkluzija pomeni, da otrok s posebnimi potrebami ves čas obiskuje redni učni program skupaj z vrstniki iste kronološke starosti. Ne obstajajo nivoji ali stopnje inkluzije. Delne inkluzije ni« (Schmidt 1999, 144).

Prednosti inkluzije:

- spoznavanje drugačnosti,
- pozitivno vrednotenje drugačnosti in raznolikosti ljudi v družbi,
- zmanjševanje strahu pred drugačnostjo in »drugačnimi« oziroma »drugimi«,
- razvoj večjega razumevanja za težave drugih,
- razvoj večje občutljivosti za potrebe drugih,
- izboljšanje samopodobe otrok s posebnimi potrebami,

- povečanje motivacije za učenje, zmanjšanje strahu, razvoj spretnosti in izboljšanje komunikacije otrok s posebnimi potrebami,
- osebna rast in razvoj socialnih znanj vseh otrok v oddelku,
- vključenost staršev v proces vzgoje in izobraževanja svojih otrok,
- razvoj pomembnih odnosov z drugimi starši,
- medsebojna pomoč in krepitev pripadnosti skupnosti,
- bližina šole in sošolcev v soseski,
- ne-podvajanje šolskih programov in s tem prihranek sredstev, ki bi jih skupnost namenila za posebne, specializirane programe (Žerovnik 2004).

Inkluzija ni politika, ampak je proces vključevanja v okolje. Kadar pa govorimo o integraciji otrok s posebnimi potrebami v šolo, to pomeni le namestitev otroka v razred s pričakovanjem, da se bo prilagodil vsem predpisanim standardom, medtem ko inkluzija poudarja odstranjevanje ovir v izobraževalnem procesu in tako prilagoditev okolja otroku, ki mu omogoča optimalni razvoj potencialov (Kavkler 2005: 29).

Oba termina, integracija in inkluzija, po navadi pri nas pomenita eno: sobivanje, vključevanje oseb s posebnimi potrebami skupaj z ostalimi osebami brez posebnih potreb na področju edukacije, zaposlovanja, prostoročnih aktivnosti in življenja. Več avtorjev pa poudarja, da je potrebno razlikovati med inkluzijo kot ciljem in integracijo kot namestitvijo. Inkluzija pomeni izhodiščno teorijo, ki se skozi prakso oziroma proces udejanji in vodi h končnemu cilju. V tem procesu je potrebno ustvariti take pogoje, ki v vsakem konkretnem primeru omogočajo najmanj restriktivno okolje za razvoj posameznika, ob zagotavljanju objektivnih in subjektivnih predpostavk (Žolgar Jerković 2006).

V literaturi se zato večkrat pojavljajo naslednja razlikovanja pojmov integracija in inkluzija, in sicer, da je integracija bolj organizacijski ukrep, inkluzija pa pedagoški, socialni in psihološki proces vključevanja kakor koli izključenih otrok in otrok s posebnimi potrebami v običajne razmere vzgojno-izobraževalnega dela (Resman 2003).

Za integracijo in inkluzijo se uporablja slovenski izraz vključenost.

8 DEJAVNIKI USPEŠNEGA VKLJUČEVANJA SLEPIH OTROK

Po Bratožu ter Kavklerjevi morajo biti v praksi izpostavljeni naslednji dejavniki, ki omogočajo uspešno vključevanje slepih otrok v redno izobraževalno ustanovo:

- izpolnjevanje prostorskih, kadrovskih, materialnih in drugih pogojev kot jih opredeljuje zakonodaja,
- zmanjšanje normativov, kar pomeni manj otrok v razredu, če je v razredu slep otrok,
- oblikovanje in timsko delo interdisciplinarnih timov, sestavljenih iz učiteljev, specialnih pedagogov, ter vodstva šole-ravnatelj, otrokovih staršev in spremljevalca za nudenje najrazličnejše pomoči oziroma reševanju kompleksnih problemov slepega učenca,
- strokovno izpopolnjevanje učiteljev na področju metodično-didaktičnih pristopov s slepimi učenci, na področju načrtovanja, izvajanja in vrednotenja individualiziranih programov in timskega dela,
- dodatno usposabljanje učiteljev za delo s starši,
- jasna definirana vlog strokovnjakov interdisciplinarnega ter njihova fleksibilnost, dinamičnost,
- možnost supervizije,
- vrednote, navade in ustrezna organizacija pomoči na posamezni šoli; šolska klima, ki vključevanje podpira (Kavkler 2002; Bratož 2004).

9 DOSTOP DO INFORMACIJ IN INFORMACIJSKA KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA (IKT)

Eden izmed uspešnega in enakovrednega vključevanja oziroma izobraževanja je tudi dostop do informacij, ter prilagojena IKT, ki jo slepi in slabovidni potrebujejo, da pridejo do njih. Zato v nadaljevanju podrobneje opisujem IKT, ki jo slepi in slabovidni nujno potrebujejo za šolanje in vključenost v družbo.

Enakovreden dostop do informacij je temeljna prvina demokracije. Iz demokratičnega vidika je pomembno, da imajo tudi slepi enakovreden dostop do najrazličnejših informacij, zato moramo pri razvoju in širjenju informacij upoštevati tudi njihove potrebe. Slepi in slabovidni nujno potrebujejo ustrezno računalniško opremo in znanje, predvsem pa motivacijo in pripravljenost celovite družbe na pomoč in spremembe. Tako imajo slepi in slabovidni večjo možnost do izobrazbe, samostojno življenje, vključevanje v širšo družbo itn.

Slepi in slabovidni so zaradi narave svoje invalidnosti predvsem komunikacijsko ovirani. Otežen jim je dostop do pisanih informacij v klasičnih oblikah. Priložnost za povečanje njihove informacijske neodvisnosti pa je prilagojena informacijska tehnologija za slepe in slabovidne, razvoj komunikacijskih možnosti in splošna informatizacija. Za delovanje sistema informiranja je nujno zagotoviti informacijske vire, kjer bodo aktualne informacije, primerne za posredovanje, trajno dostopne. Predvsem jim je pa potrebno zagotoviti pravilno opremo, ki bi jim omogočila pretvorbo informacije iz splošne, vidne oblike v obliko izobčenih pikic – Braillovo pisavo ali v povečano pisavo.

Večina tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne je uvožena, ker v Sloveniji ni tovrstnih proizvajalcev. V tujini je večina proizvajalcev, ki se ločijo po kvaliteti in ceni. Zaradi tega dejstva in glede na specifične potrebe posameznih uporabnikov, ki tovrstno opremo potrebujejo pri delu, šolanju, in študiju, oziroma samo za vsakodnevno komuniciranje je različna tudi vrednost potrebne opreme.

Noben tehnični pripomoček slepemu ne more vrniti izgube vida, lahko pa mu pomaga pri samostojnem življenju, premagovanju komunikacijskih, informacijskih in gibalnih ovir. Sprva so bili glavni tehnični pripomočki bela palica, Braillova tablica za pisanje, Braillov papir in mehanski Braillov pisalni stroj. Z razvojem tehnike so se izpolnjevali tudi pripomočki za slepe in dosegli nesluten razvoj v sodobni elektroniki in računalništvu. Slepí in slabovidni se zaradi izgube vida težko prilagajajo sredini, v kateri živijo, tehnični pripomočki, pa jim vsaj delno pomagajo, da se lažje vključujejo v domače in delovno okolje.

Na domačem, predvsem pa na svetovnem trgu je pestra ponudba tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne osebe. Tehnični pripomočki za slepe in slabovidne so po namembnosti razvrščeni v naslednje skupine:

- pripomočki za pisanje in risanje,
- pripomočki za branje Braillovih časopisov, časopisov v povečanem tisku, zvočnih časopisov, Braillovih in zvočnih knjig ter drugih del,
- pripomočki za mobilnost,
- pripomočki za vsakdanje življenje,
- pripomočki za šport in razvedrilo,
- pripomočki za učenje.

Optimalno uporabljeni pripomočki predstavljajo neprecenljivo vrednost pri vsakdanjiku slepe osebe. Posebne potrebe slepih in slabovidnih izhajajo iz njihove gibalne in komunikacijske oviranosti, zato je Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije zadolžena, da zagotavlja pripomočke, ki tem osebam lajšajo življenje, učenje, delo in gibanje. Pri izobraževanju slepih oseb je še posebej pomembno, da jim zagotovimo vsaj tiste pripomočke, ko so nujno potrebni za delo.

Louis Braille je rekel:

Možnost sporazumevanja v najširšem pomenu besede pomeni dostop do znanja, to pa je za nas življenjskega pomena, če ne želimo da nas prijazni ljudje z zdravim vidom še naprej prezirajo in so do nas pokroviteljski. Ne potrebujemo usmiljenja in prav tako nas ni potrebno spominjati na to kako ranljivi smo. Obravnavati bi nas morali kot enakovredne - to pa lahko dosežemo prav s sporazumevanjem (Braille v Birch 1997, 7).

Za pridobivanje informacij ima pisana beseda glavno vlogo pri procesu izobraževanja in v vsakdanjem življenju. Branje je svojevrstna oblika sprejemanj informacij. Nosilec informacij pa so črke (Gerbec 1999, 209).

V nadaljevanju bi rada predstavila, kakšno znanje je potrebno za pridobivanje informacij pri slepih in slabovidnih ter katere vse pripomočke nujno potrebujejo.

9.1 Braillova pisava

Pred slabimi dvesto leti se je v Franciji rodil Louis Braille, ki mu je po neuspeh izumih številnih predhodnikov uspelo iznajti pisavo, ki je kmalu postala uradna pisava slepih po vsem svetu. Velike zasluge pri razvoju pisave za slepe imata tudi Valentin Haüy, ustanovitelj prvega zavoda (1791) za slepo mladino v Parizu, in Charles Barbier, čigar pisava za slepe je bila neposredna predhodnica Braillove pisave (Birch 1997).

Braillov točkopis je prav gotovo eden najgenialnejših izumov človeštva. S kombinacijo šestih pik se da zapisati z dogovorjenimi predznaki vse, kar človek zapisuje. Od črk, števil in ločil do notnega sistema, kemijske, fizikalne znake itd. Velja pa za vse jezike, tudi japonski slepi ali Arabec piše v točkopisu (Golob 1989, 10).

9.2 Braillova vrstica

Za preseganje komunikacijske oviranosti je pomembna predvsem Braillova vrstica. Do leta 2003 se je imenovala Braillova vrstica. S pomočjo te naprave slepi lahko dela z najsodobnejšimi komunikacijskimi sredstvi in uporablja internet. Ravno s pomočjo računalnika in Braillove vrstice so se v zadnjem desetletju odprle nove možnosti za zaposlovanje slepih na delovnih mestih. Veliko je pripomoglo tudi k izobraževanju slepih, saj jim ta programska oprema omogoča marsikaj novega, kar je bilo prej skoraj nemogoče. Omogoča branje tekstov v Windows okolju in raznih drugih aplikacijah. Braillova vrstica sicer »bere« samo tekste, grafičnih prikazov pa žal vrstica ne more prenašati.

Braillova vrstica je za slepega praktično nepogrešljiv del dodatne opreme osebnega računalnika, čeprav lahko deloma njeno funkcijo prevzame tudi sintetizator govora.

Braillova vrstica je niz znakov v Braillovi pisavi, ki z reliefnim izpisom v fizični vrstici prikazuje eno vrstico besedila na ekranu. Slepemu nadomešča zaslon tako, da del pisane informacije z zaslona prikaže v Braillovi pisavi. Ta del imenujemo Braillovo okno in je glede na tip Braillove vrstice lahko dolgo 80, 40 ali samo 20 znakov. Vsak Braillov znak je sestavljen iz kombinacije izbočenih pik v dveh stolpcih s po štirimi pikami, ki sestavljajo Braillovo celico. Gre za tipni branje besedil z zaslona na prilagojeno tipkovnico. Če poenostavim: vse kar se prikaže na ekranu računalnika, uporabnik prebere v vrstici.

Braillova vrstica je torej za slepe uporabnike, vešče Braillove pisave, najbolj zaželen vmesnik, saj jim posreduje največ informacij. Omogoča namreč:

- preprosto premikanje z ene strani zaslona na drugo,
- preprosto preskakovanje večjih praznih prostorov,
- opazovanje oziroma spremljanje statičnega elementa, ne da bi bilo treba vedno znova osveževati zaslon,
- branje s svojo lastno, pogosto spreminjajočo se hitrostjo,
- opazovanje številnih lastnosti besedila, kot so črkovanje, naglašenost in oblika,

- popoln nadzor nad elementi na zaslonu in njihovim medsebojnim položajem (Mates 2000, 55-56)

Braillova vrstica je na računalniku lahko nameščena poleg sintetizatorja zvoka ali pa v kombinaciji z njim. Tako lahko uporabnik informacije sprejme s sluhom in tipom (Mates 2000, 64).

Piezzokristali premikajo zaobljene keramične valjčke, informacije z zaslona pa pridobiva krmilnik Braillove vrstice na podoben način kot grafična kartica. Braillovo okno lahko premikamo s tipkami na Braillovi vrstici po zaslonu ali pa ga vežemo na kazalec. Vsaka vrstica ponuja tudi vrsto različnih možnosti za pozicioniranje Braillovega okna na določen znak, atribut ali pozicijo na zaslonu, kar bistveno olajša sledenje trenutno aktualne informacije oziroma pozicije na zaslonu (Internet 9).

S svojimi besedami bi opisala, da je Braillova vrstica dodatek k tipkovnici, ki omogoča slepemu branje s prsti in nadomešča eno tretjinski vrstični zapis na ekranu, ko je Braillova vrstica velika 40 znakov. Program za zvočno sintezo pa sproti izgovarja ukaze, ki jih slepi uporablja na tipkovnici. Slepí uporabljajo funkcijske tipke. Slepemu torej zamenjuje ekran, preko nje slepi uporabnik dela z besedili, jih dopolnjuje ali pa prebira vsebine. Do neke mere lahko rečemo, da slepemu nadomešča ekran. To se lahko dela s posebnim programom Jaws, ki dela tudi v Windowsih. Delo se sproti preverja z otipom črk ali s sluhom (sintetični govor). Braillov znak pa je kombinacija spušenih in dvignjenih pikic.

Največji problem te nepogrešljive opreme za slepo osebo je ta, da je Braillova vrstica zelo draga, in družini predstavlja ogromen finančni izdatek. Cene Braillove vrstice se gibljejo od cca. 4.000,00 EUR do 6.000,00 EUR.

9.3 Jaws program ali čitalnik zaslona

Jaws je programski paket, tako imenovani bralec zaslona. Preprosto rečeno to je program, kateri omogoča slepemu ali močno slabovidnemu, da lahko dela na računalniku v Windows okolju. S pomočjo tega programa lahko slepi dela na računalniku tako, da poleg uporablja tudi Braillovo vrstico ali pa dela samo s pomočjo govora. Moram povedati, programski paket Jaws ni zaključen sistem ampak ga lahko sami spreminjamo, dodajamo svoje skripte in še kaj. Jaws program podpira okrog 250 ukazov. Večina teh ukazov se aktivira preko računalniške tipkovnice ali pa preko tipk na Braillovi vrstici. Zelo pomembno je, da se te tipke dajo programirati in si jih lahko sami nastavimo. To pomeni, da je ta program zelo fleksibilen in prilagodljiv za bolj prijazno in lažjo uporabo (Internet 18).

Program Jaws opravlja tudi delo miške, če je slepi uporabnik dovolj računalniško izurjen. Stane pa cca. 1000 EUR.

9.4 Scanner

Nepogrešljiv dodatek k vsej tej neprecenljivi opremi za slepe je tudi scanner, ki omogoča, da se lahko tako najrazličnejšo literaturo, knjigo preskenira, Braillova vrstica pa to pretvori slepemu v njegovo abecedo.

9.5 Računalnik

Prilagojen (prenosni) računalnik je veliko bolj uporaben kot stacionarni, saj ga lahko posameznik odnese kamorkoli s seboj. S pomočjo Braillove vrstice se lahko uporablja za delanje zapiskov in beleženje učne snovi. Omogoča tudi pisno komuniciranje med slepo in videčo osebo, med učencem in učiteljem. Učenec ima možnost samostojne komunikacije tudi preko digitalnih zapisov ali preko tiskanih sporočil, ki jih slepi pretvarja v digitalno obliko ter nato bere. Učenec lahko na ta način zapisuje, učitelj oziroma učiteljica ga lahko neposredno preverja, spremlja in ocenjuje. Nanj piše različne preizkuse znanj, samostojno bere, piše naloge, samostojno lahko pregleda učiteljeva popravke itd. Ima možnost dostopa

gradiv na elektronskih medijih in seveda do informacij na spletu. Kar pa je resnična ovira za slepe: so to slike in fotografije v takšni ali drugačni obliki, katere Braillova vrstica ne more »prebrati«.

Da se slepi učenec sploh lahko izobražuje, je prvi pogoj računalnik ter prilagojena računalniška oprema. To je zelo draga oprema in breme zanjo ponavadi nosijo starši, ki ponavadi z dobrodelnimi akcijami in organizacijami zberejo sredstva za njen nakup. Drugi pogoj pa je znanje dela z računalnikom oziroma optimalna komunikacija med slepim učencem in računalnikom. Za to potrebuje učenec specialna znanja. Slepí učenec mora obvladati znanje desetprstnega slepega tipkanja, obvladovanje dela s posebnimi računalniškimi programi in znati mora Braillovov pisavo. Pri optimalno izpolnjenih pogojih je slepi uporabnik sorazmerno enakovreden videčemu.

Z uvedbo računalnika kot učnega pripomočka se samostojnost učenca povečuje in zmanjšuje se obseg dodatnih specialnih znanj učitelja (Braillova pisava, priprava gradiv v Braillovi pisavi...). Določen del kljub temu ostaja, zato je še vedno potrebna stopnja učiteljevega posebnega znanja in spretnosti. Učenec ima tudi možnost dostopa do interneta, vendar so nekatere spletne strani kreirane tako, da jih slepi ali slabovidni kljub vsej dodatni opremi ne morejo prebrati oziroma jih težko preberejo.

Uporaba prilagojenega računalnika in ustrezne opreme dejansko olajša delo učencu in učitelju. Lahko bi rekli, da je nujno potreben za kakršno koli nadaljnjo izobraževanje po osnovni šoli. Zato posebna priprava gradiva dejansko ni potrebna, niti v smislu pisanja, niti iskanja in branja večjih količin teksta. Učitelju ni nujno potrebno znati Braillove pisave, saj se na zaslonu vse delo učenca prikazuje v običajni videči se pisavi.

Da bi slepi sploh lahko dostopali do spletnih informativnih vsebin, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- prilagojenost spletnih strani,
- računalniška usposobljenost in nameščenost dodatna – podporne računalniške opreme.

Za učinkovito uporabo informacijske tehnologije je potrebno nujno zagotoviti:

- ustrezno zmogljivo strojno opremo,
- ustrezen nabor standardnih najbolj razširjenih programov,
- ustrezen optimalen nabor posebej prilagojenih dodatkov k strojni opremi (Braillova vrstica, sintetizator zvoka, ...),
- ustrezen optimalen nabor posebnih programov, ki slepim in slabovidnim omogočajo delo z računalnikom,
- optimalno in standardizirano namestitev vseh teh programov glede na potrebe posameznika in na strojne dodatke pri postaji,
- redno vzdrževanje delovne postaje, ki stalno zagotavlja njeno optimalno delovanje.
- dobro usposobljenost posameznika za delo s trojno programsko opremo in za uporabo posebnih dodatkov,
- občasno, a redno usposabljanje posameznika za uporabo vseh novosti pri programski, dolgoročno pa tudi pri strojni opremi.

Investicija, v katero se še tudi splača vložiti denar, je nakup kakovostne grafične kartice. Čeprav grafična plat računalnika za slepega ni pomembna, je nakup smotrni, saj skoraj vsaka podporna oprema naloži dodatno breme na hitrost računalnika. Ta obremenitev lahko skupaj s stalno potrebo po obdelovanju grafike on uporabi slabše videokartice izjemno upočasnijo delovanje računalnika, zato moramo pri računalniku, ki bo namenjen za drugačno uporabo, misliti predvsem na učinkovitost in hitrost (Mates 2000, 39).

9.6 Na kratko oprema za slabovidne

Za slabovidne so v uporabi predvsem razni povečevalniki, večji ekrani za računalnike in razna programska oprema (Zoomtext), ki poveča sliko na ekranu računalnika. Ta oprema je zelo draga (približna vrednost avtomobila srednjega razreda), zato je za večino slepih in slabovidnih nedostopna. Zato so v vseh društvih in njihovim članom namenjene čitalnice z Braillovimi vrsticami in povečevalniki, ki omogočajo dostop do interneta in tudi do

elektronsko-informacijskega sistema »EIS«, kjer Zveza objavlja razne časopise, ki jih člani lahko brezplačno prebirajo. Na EIS-u pa so na voljo tudi knjige v elektronski obliki.

EIS oziroma elektronsko informacijski sistem je storitev, ki jo Zveza slepih in slabovidnih Slovenije že od leta 1996 ponuja svojim uporabnikom, z internetom povezani različici. Gre za vsak dan sveže novice časnikov Dnevnik in Delo. Medijske hiše novice pošiljajo neposredno na strežnik ZDSSS v povsem osnovni obliki besedilne datoteke.

9.7 Uporaba interneta

Tako si lahko pri uporabi interneta slepi lahko pomagajo z Braillovo vrstico, bralnikom zaslona oziroma sintetizatorjem govora, programskim Braillovim predvajalnikom, Braillovim tiskalnikom, napravo za prepoznavanje zvočnih ukazov, programsko opremo za prepoznavanje teksta, OCR-skeniranjem (razpoznavanje znakov) in vizualnim tolmačenjem teksta (Mates 2000, 64).

Internet je več kot odlična priložnost oziroma možnost za učinkovitejše informiranje slepih uporabnikov. Da lahko internet deluje inkluzivno, je ugotovila Susan Anne Fox. »Danes podporne tehnologije radikalno spreminjajo življenja ljudi z nezmožnostmi /.../ svetovni splet /.../ in komunikacija po računalniku /.../ izjemno hitro povečujeta njihov dostop do informacij in interakcij« (Fox v Gogon in Newell 2003: 130). Vendar če spletne strani niso prilagojene za slepe uporabnike, je internet oziroma računalnik lahko prej še ena ovira na poti k vključevanju slepih v družbo kot pa izboljšava (Gogon in Newell 2003, 109).

Težava z razvojem interneta je, da so strani čedalje bolj grafične, oziroma vizualne. To je že leta 1987 ugotavljala Mary Ellen Reihing s člankom v reviji Braille Monitor, kjer je zapisala: »Računalnik Apple Macintosh je še posebno težak za uporabo, saj je močno odvisen od grafike. Nekateri programi za pisanje besedila »narišejo« črke na ekranu, namesto da bi uporabili standardne računalniške kode. S tem pa se govorni oziroma Braillovi vmesniki ne morejo spopasti« (Goggin in Newell 2003, 117).

Zaradi razvoja programiranja spletnih strani, imajo videči vedno več možnosti za njihovo upravljanje, njihova uporaba je čedalje lažja. Toda prav to povzroča vse več težav bralnikom zaslona. Če strani ne bodo ustvarjene po smernicah W3C (v naslednjem podpoglavju bomo podrobneje razložili več o tej smernici), bodo vedno obstajale strani, ki slepemu uporabniku in njegovi podporni opremi ne bodo dostopne, zato bodo za popolno interpretacijo slepi potrebovali videčega tolmača (Mates 2000, 45).

Težava z internetom je tudi, da so informacije, podane v vizualni obliki, skoraj vedno pomembnejše od tistih v avdiozapisu. Tak način njihovega prikazovanja je s stališča slepega uporabnika neuporaben, saj je zvočni zapis ponavadi uporabljen le za obogatitev vizualnega in ne vsebuje pomembnejših informacij (Mates 2000, 34-35).

9.7.1 W3C smernice

Najboljša rešitev za vse uporabnike interneta z zmanjšanimi zmožnostmi/invalidnostmi, med katerimi so poleg slepih še gluhi, ljudje na invalidskih vozičkih in tisti s težavami v duševnem zdravju, je standardizacija spletnih strani. Tak pristop je leta 1997 razvil Tim Berners Lee, oče interneta, ko je z World Wide Web Consortiumom (W3C) želel odstraniti vse ovire za take uporabnike (Mates 2000, 12).

Berners Lee zatrjuje, da je ključnega pomena, da internet lahko uporabljajo vsi, ne glede na posameznikove sposobnosti. »W3C je zavezan k temu, da odstranjuje ovire za vse ljudi z zmanjšanimi zmožnostmi/invalidnostmi /.../. Zavzemali se bomo ta močno sodelovanje z vladami, industrijo in lokalnimi veljaki, da bi vzpostavili in dosegli dostopne spletne cilje« (Berners-Lee v Goggin in Newell 2003, 109).

Spletna mesta, narejena po pravilih W3C, ne potrebujejo oziroma ne priporočajo podčrtavanja, uporabe besed, v celoti napisanih z velikimi tiskanimi črkami, vzorcev in tekstur, izrazov »klikni tukaj« (slep uporabnik ne vidi, na kaj se »tukaj« nanaša), več povezav v enem odstavku, tabel, smeškov, okvirjev in označevanja naštevalnega niza z grafičnimi simboli (Mates 2000, 14-20).

Če povzamem, bi lahko rekli, da je z novim informacijsko komunikacijskimi tehnologijami invalidom dana možnost, da izenačujejo svoje možnosti z neprizadeto populacijo. Da pa bi bil svetovni splet prijazen do te populacije, so vodilni načrtovalci politike informacijske družbe sprejeli navodila in programe za zagotavljanje dostopnosti komunikacijskih tehnologij invalidom. Slabo stanje je predvsem na področju prilagajanja spletnih strani za slepe uporabnike. Konzorcij W3C skrbi in daje smernice, da spletne strani postajajo dostopnejše različnejšim skupinam ljudi s posebnimi potrebami. Potrebno jim je zagotoviti alternativne načine za slušne in vidne informacije. Za slepe je lahko tekst posredovan preko sintetizatorja govora ali Braillove vrstice, za slabovidne je lahko povečan.

10 ZAVODI OZIROMA CENTRI ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Časi ko so bili otroci s posebnimi potrebami odrinjeni na družbeno obrobje, skrite pred očmi javnosti, stran... so na srečo minili.

Delo posebnih institucij in centrov za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami je treba šteti kot komplementarne dele splošnega šolskega sistema. Sodelujejo naj pri dajanju mnenj o individualnih potrebah otrok in njihovih staršev ter pri presoji edukacijskih možnosti, pri dodatni strokovni pomoči, pri izboljšanju sodelovanja med specializirano in redno (splošno) šolo ter pri pripravi individualiziranih programov, metod poučevanja ter učnih strategij, ki jih potrebujejo otroci s posebnimi potrebami (Opara 2003).

Zavodi/centri za vzgojo, izobraževanje in usposabljanje otrok, učencev in dijakov s posebnimi potrebami bodo postali vse bolj strokovne institucije z vrhunsko organiziranim interdisciplinarnim delom oziroma timom, ki bo v pomoč drugim vzgojno – izobraževalnim ustanovam, v katere bodo vključeni otroci, učenci in dijaki. Seveda pa bodo izvajale tudi temeljne dejavnosti – vzgojo, izobraževanje in usposabljanje za vse tiste otroke, učence in dijake, ki rednega programa ne bodo zmogli (Kolenec 2003).

Šole in zavodi, ki izvajajo prilagojene in posebne programe, ostajajo najbolj strokovne in prilagojene institucije za tiste otroke, ki bodo usmerjeni v njihove programe, ker bodo po strokovni presoji ti zanje najustrežnejši. Seveda se bo morala tudi vloga teh šol in zavodov spremeniti. Zelo je pomembno, da se bodo znali ustrezno in fleksibilno odzivati na širok razpon individualnih razlik pri učencih in si nasploh prizadevati za to, da bo kakovost vzgoje in izobraževanja v prilagojenih programih odsevala visoke standarde in ambicije, tako kot jim sledi tudi splošno izobraževanje. Pozabiti tudi ne smemo, da imajo strokovni delavci šol s prilagojenim programom bogato znanje in izkušnje, potrebno za kakovostno delo z otroki s posebnimi potrebami. S tega vidika so neprecenljiv vir za razvoj rednih šol v tem segmentu, tako z mobilno specialnopedagoško službo kot tudi z nasveti učiteljem, staršem pri reševanju posameznih vprašanj in problemov, povezanih z vključevanjem otrok v programe s prilagojenim izvajanjem. Prizadevanja morajo iti v smeri, da »posebni« in »običajni« del šolstva oziroma vzgoje in izobraževanja ne bosta ločena, vzporedna segmenta. Oblikovati je treba enoten, zaokrožen sistem vzgoje in izobraževanja, v katerem bodo posamezni segmenti prepleteni s čim raznovrstnejšimi potmi za medsebojno izmenjavanje strokovnjakov in izkušenj (Javornik 2003).

V Evropi se je trend preobrazbe specializiranih šol in inštitutov v centre pomoči (resource centres) že začel. Večina držav poroča o razvoju, o načrtovanju razvoja ali pa o že razviti mreži centrov pomoči v njihovi državi. Ti centri so dobili drugačno poimenovanje in naložene so jim bile spremenjene naloge. V nekaterih državah so centri poimenovani kot centri znanja (knowledge centres), drugod kot strokovni centri (expertise centres) ali kot centri pomoči (resource centres). Na splošno pa ti centri opravljajo naslednje naloge (Meijer in drugi 2003, 11):

- različne oblike izobraževanj in usposabljanj za učitelje in druge strokovnjake,
- razvoj ter distribucija materialov in metod,
- podpora rednim šolam in staršem,
- kratkoročna in dolgoročna pomoč za posameznega učenca,
- pomoč pri vstopu na trg delovne sile.

Preobrazba specialnih šol in zavodov predstavlja veliko spremembo za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Izobraževalne ustanove za učence s posebnimi potrebami se morajo spremeniti v centre pomoči za učitelje, starše in druge. Njihova nova naloga je dajanje podpore rednim šolam, razvijanje materialov in metod, zbiranje informacij ter njihovo posredovanje staršem in učiteljem, skrbeti morajo za obvezno povezovanje med izobraževalnimi in neizobraževalnimi ustanovami ter nuditi podporo ob prehodu iz šole na delovno mesto. V nekaterih primerih specialni pedagogi in specialne šole organizirajo kratkotrajno pomoč za posamezne učence ali za manjše skupine učencev s posebnimi potrebami, tako kot na primer Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani izvaja tudi za slepe ter slabovidne učence v integraciji vaje vida, orientacije in računalniške pismenosti (Meijer in drugi 2003).

Nekateri izmed centrov opravljajo naloge na nacionalni ravni, še posebno v odnosu do specifičnih ciljnih skupin, se pravi milejše oblike posebnih potreb, drugi centri pa opravljajo širše naloge na ravni regije. Nekaj držav že ima izkušnje s centri pomoči (Avstrija, Norveška, Danska, Švedska, Finska...), druge pa sistem šole uvajajo (Ciper, Nizozemska, Nemčija, Grčija, Portugalska, Češka). Vloga specialnih šol v smislu inkluzije je seveda močno povezana z izobraževalnim sistemom države (Meijer in drugi 2003).

10.1 Zavod za slepo in slabovidni mladino

Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani je danes edina ustanova v Sloveniji, ki izvaja prilagojen program z enakovrednim izobrazbenim standardom, vendar po najrazličnejših pričanjih z ljudmi, ki so imeli kakršni koli popravek z njim, zatrjujejo, da ne pa z enakim znanjem.

K nevidnosti in utišanju prizadetih je pripomogla tudi institucionalizacija, ki jih je prostorsko segregirala od neprizadetih in omejila njihovo mobilnost. Tako zavod kot zapor sta popolni instituciji. Ljudi skušata napraviti krotke in uporabne, jih podrediti, uporabiti, spremeniti in izpopolniti. Usposabljanje v zavodu je neke vrste priprava za prehod k

človečnosti v primerjavi s predinstitucionalnim usposabljanjem in šolanjem invalidov, ko so bili prepuščeni usodi in milosti dobrotnikov (Šprohar 1995).

Drugi pogled je, da Zavod za nekatere starše predstavlja idealno rešitev, saj otroci prihajajo domov le za konec tedna in tako čez teden z njimi nimajo obveznosti. Otrok je preskrbljen, saj je na toplem, ima streho nad glavo, dobro hrano, zdravstveni tehnik ga vodi na zdravniške preglede,... V bistvu je življenje v zavodu predstavljeno kot življenje v pravljici, kaj pa se pravzaprav skriva za debelo ograjo in visokimi zidovi, pa je nekaj povsem drugega, kar očitno ne zanima nikogar. Treba je narediti konec temu začaranemu krogu, da bi slepi in slabovidni učenci dobili dobro podlago, se znali vključiti v okolje, ne da bi imeli travm zaradi zavodskega življenja in bi bili enakopravnim ostalim (Zavašnik 2006, 161).

Profesor specialne športne vzgoje Gregor Habjan opisuje, kako poteka delo v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. Jaz bom to na kratko povzela in tako predstavila njihovo bivanje v njem. Mladi slepi in slabovidni imajo kar nekaj možnosti za zapolnitev svojega prostega časa s športnimi vsebinami. Predvsem v namen boljšega počutja, zdravja in splošne fizične moči, ki je nujno potrebna za boljšo zbranost, mobilnost in vzdržljivost v dnevnih opravilih. V ta namen mladim v okviru mobilne službe Zavoda za slepo in slabovidno mladino ponujajo kar nekaj večdnevni športnih aktivnosti, tako med počitnicami, kakor tudi med šolskim letom. Med tekočim šolskim letom imajo vsi integrirani otroci možnost porabiti dodatne ure strokovne pomoči tudi v namen športne vzgoje. Tako v Zavodu vsako leto organizirajo tudi nekaj skupinskih aktivnosti:

- športni vikend, ki poteka tri dni. Dijaki se srečajo z različnimi športnimi vsebinami, od kolesarjenja, pohodništva, športnih iger, kegljanja, do različnih individualnih vadb s prirejenimi vajami za konkretnega posameznika.
- Zadnja leta poteka tudi šolska liga v showdownu, ki omogoča preboj na državno prvenstvo.
- Med zimskimi počitnicami izvedejo štiridnevni tabor na Pokljuki, kjer tečejo na smučeh, alpsko smučajo, sankajo in spoznavajo možnosti rekreacije na snegu. V

večernem času se odvijajo pogovorne delavnice, ki temeljijo na izkušnjah udeležencev in izmenjavi mnenj o določenih situacijah.

- Med poletnimi počitnicami se zaustavijo ob Kolpi, kjer imajo petdnevni poletni športni tabor. Tu predvsem spoznavajo, kako aktivno preživeti prosti čas ob igrah in zabavi.
- Dopoldnevi so obogateni z različnimi kulturnimi, umetniškimi, glasbenimi, doživljajskimi in domišljijskimi delavnicami, vzporedno ob tem pa potekajo tudi športne igre. V popoldanskem času pa skušajo čim več časa preživeti na plaži in v vodi. Večeri so namenjeni predvsem druženju in družabnim igram.
- Ob vseh teh večdnevni aktivnostih lahko dijaki sklenejo nova prijateljstva, pridobijo na samopodobi, poiščejo zadoščenje tudi na športnem področju. Večdnevne aktivnosti prinašajo veliko možnosti za medsebojne pogovore, izmenjavo dragocenih izkušenj, družabne igre in spoznavanje drugačnih vrednot.
- Vsi tisti, ki so že izven šolskega sistema, pa se lahko udeležijo teh taborov in aktivnosti preko Športnega društva slepih in slabovidnih, v katerega so včlanjeni. Le-to soorganizira aktivnosti vzporedno z Zavodom za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. ŠDSS izpelje v tekočem letu tudi gorniško turo, kjer se slepi lahko potrjujejo z doseganjem vrhov naših dvatisočakov vključno s Triglavom, ki je bil pred tem za marsikoga nedosegljiv cilj.
- V organizirane športne dejavnosti se mladi lahko vključujejo tudi preko Zveze slepih in slabovidnih Slovenije in Medobčinskih društev slepih in slabovidnih, v katera so vsi slepi in slabovidni tudi včlanjeni. Tako zveza kot tudi društva poskrbita za rekreativno dejavnost, kakor tudi za organizacijo tekmovanj izključno za slepe in slabovidne (Internet 10).

Delo specializiranih institucij in centrov za otroke s posebnimi potrebami je treba razumeti kot komplementarne dele splošnega šolskega sistema. Sodelujejo naj pri ocenjevanju individualnih potreb otrok in njihovih staršev ter pri presoji edukacijskih možnosti, izbiri učitelja ter nudenje pomoči, izboljšanju sodelovanja med specializirano in redno šolo ter pri pripravi individualiziranega programa, metod poučevanja ter učnih strategij, ki jih potrebujejo otroci s posebnimi potrebami (Opara 2005, 9).

Z novim konceptom šolskega sistema v Sloveniji počasi ukinja vzporedno obliko vzgoje in izobraževanja v specializiranih institucijah, v katerih se izvaja vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Spremembe gredo tudi na račun upadanja števila otrok, ki se zdaj namesto k njim usmerjajo v redne izobraževalne ustanove.

Opara meni, da bodo specialne šole in zavodi ostali kot oblika najbolj kompletnih in komplementarnih pogojev in kadrov za poučevanje otrok s posebnimi potrebami. Morali pa bodo dobiti sodoben položaj v celotni skrbi za otroke s posebnimi potrebami. V vsakem primeru bodo morali postati najboljša rešitev za najzahtevnejši del populacije s posebnimi potrebami. Te institucije, ki so bile nekoč vzporedni del šolskega sistema, bodo nedvomno morale postati mnogo bolj prilagodljive, prehodne in odprte v okolje ter tesneje povezane z drugimi šolami. Odgovoriti bodo morale na vsa tista vprašanja vzgoje in izobraževanja ter usposabljanja, na katere ne more odgovoriti splošni šolski sistem. Zato naj se obstoječa zakonodaja in vsi drugi predpisi ne berejo z vidika, kaj moramo in kaj je dovoljeno, temveč kaj je potrebno in možno storiti za otroka s posebnimi potrebami. Šola ali zavod, ki bo bolj kreativen in bolj prilagodljiv, bo utemeljil svoj obstoj (Opara 2000, 8).

In kakšne naloge naj bi prevzemale šole in zavodi? Postale naj bi nekakšni centri, ki bodo sodelovali pri izobraževanju in izpopolnjevanju učiteljev svojega okolja, pomagali naj bi pri prepoznavanju posebnih potreb pri otrocih, pri izdelavi individualnih programov, pri izbiri ustreznih metod in načinov dela z njimi ter pri delu s starši (Opara 2000, 10).

Torej, nasprotje od rednih šol predstavljajo šole, ki so ustanovljene za izvajanje prilagojenih in posebnih programov izobraževanja ter zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami.

10.2 Dijaški dom

V času izobraževanja imajo dijaki s posebnimi potrebami možnost bivanja v dijaškem domu. Vzgojni proces upošteva posebne potrebe, ki izhajajo iz slabovidnosti oziroma slepote. V prostem času so organizirane različne interesne dejavnosti kot so: abonma v

gledališču in obiskovanje drugih kulturnih prireditev, ustvarjalne dejavnosti, šport, radioamaterstvo, družabno življenje, planinstvo, prostovoljno delo in podobno. Učenci se v te aktivnosti vključujejo po svojih željah in zmožnostih. V dijaškem domu je zaposlen tudi zdravnik tehnik, ki stalno skrbi za zdravo oskrbo učencev, ki bivajo v domu. Oskrbi manjše poškodbe, poskrbi da otroci redno obiskujejo zobozdravnika, po potrebi pa jih pelje tudi k zdravniku. V domu je poskrbljeno tudi za prehrano. Na dan dobijo zajtrk, dve malici in dva topla obroka. Bivanje v dijaškem domu financira ministrstvo za šolstvo.

11 IZOBRAŽEVANJE SLEPIH IN SLABOVIDNIH

Haralambos in Holborn sta izobraževanje opredelila kot: »V najširšem pomenu je izobraževanje preprosto eden od tistih vidikov socializacije: vključuje pridobivanje znanja in učenja veščin. Naj bo namerno ali nenamerno, izobraževanje tudi pogosto pomaga oblikovati prepričanja in moralne vrednote« (Haralambos in Holborn 1999, 733).

Durkheim pa je menil, da je poglobljena funkcija izobraževanja prenašanje vrednot in družbenih norm. Izobraževanje namreč ohranja in krepi homogenost družbe, saj le zadostna stopnja homogenosti oziroma solidarnosti med člani te družbe le-to ohranja. Zato je treba v otroka že od rojstva vcepljati nujne podobnosti, ki zahtevajo skupno življenje. Šola pa po tem takem predstavlja družbo v malem, saj mor otrok sodelovati z drugimi člani v okviru določenih pravil (Haralambos in Holborn 1999).

Izobraževanje oziroma šolanje je obdobje, ki je izjemno pomembno za vsakega otroka in njegove starše, saj se v njem postavljajo temelji za kasnejše življenje. Zato je razumljivo, da je polno pričakovanj, upanja, strahu in razočaranja. Izobraževanje je proces pri katerem človek pridobi osnovna znanja, ki širijo njegova obzorja. Izobraževati se morajo tako videči kakor tudi nevideči ljudje, saj je bistvenega pomena za opravljanje poklica. Pri izobraževanju slepi in slabovidni učenci, dijaki in študenti niso prav nič drugačni od videčih, potrebujejo le drugačne metode, pripomočke, pristope in poti za doseg istega

učnega standarda. Tisti, ki vodijo izobraževalni proces slepih in slabovidnih morajo biti strokovno usposobljeni za tiflopedagoško delo.

Izobrazba bistveno določa izhodišče možnosti akterjev za uspeh na delovnem področju. Postavlja pa se vprašanje, kakšne možnosti za izobraževanja in poklicnega usposabljanja imajo slepi, saj v tržnih razmerah in po uveljavitvi zakonodaje slepi v Sloveniji niso več deležni posebnega, varovanega statusa na trgu dela. Segregirano izobraževanje in ozko specializirano poklicno usposabljanje slepih v posebnih institucijah ni več aktualno, izobraževanje slepih v rednih programih pa je velikokrat povezano z mnogimi problemi. Največji problemi pri izobraževanju so: (ne)dostopnost učnega gradiva, splošna dominacija vizualnih metod in tehnik poučevanja, nezadostna usposobljenost učiteljev, pomanjkanje podpornih storitev, kot je izdelovanje univerzalnih učil in pripomočkov.

Nova paradigma pri otrocih s posebnimi potrebami pomeni, da otroci s posebnimi potrebami prenehajo biti »le predmet« specializiranih strokovnjakov in specializiranih institucij ter da postanejo del celotnega sistema oziroma celotne družbe. Specializirane institucije naj bi postale le oblika najbolj prilagojenega in strokovno kompetentnega dela za to populacijo. Ta del šolstva oziroma vzgoje in izobraževanja mora biti del celotnega vzgojno-izobraževalnega sistema, ne pa njen vzporedni del. Vključitev otroka s posebnimi potrebami v redni šolski sistem naj bi bila prva opcija. To predvsem pomeni, da v trenutku, ko se ugotovi, da ima otrok posebne potrebe, s tem ni dana odločitev, da se bo tak otrok vzgajal in izobraževal v posebni instituciji. Tudi tak otrok ima odprto možnost vključitve v redno šolo ob ustrezni prilagoditvi in strokovni pomoči. Če pa to ne bo zadoščalo in otrok ne bo imel dovolj potencialov, ne dovolj energije za premagovanje vseh težav, ne dovolj osebnostne trdnosti itn., bo zanj koristnejše vključitev v specializirano institucijo (Opara 2003).

Kvaliteta izobraževanja in s tem življenja je odvisna tako od posameznikove skrbi kot od pripravljenosti in ozaveščenosti okolja. Mogoče je posledica izločenosti ljudi s posebnimi potrebami v ustanove nepoznavanje različnih invalidnosti v družbi, zaradi česar so deležni tako predsodkov kot vsiljivega pokroviteljstva. Informiranje javnosti je še vedno eden

korakov z največ perspektive, čeravno sam po sebi ne zadošča. Obilne informiranosti pa morajo biti deležni tudi invalidi: o svojih pravicah in dolžnostih. O možnostih pomoči, izobraževanja, pridobivanja finančnih sredstev itd.

Tudi otroci s posebnimi potrebami so učenci, ki si prizadevajo dosegati znanje, učitelji pa naj bi jim pri tem pomagali, zato motnja in otrokove nezmožnosti niso več v ospredju. V ospredje se postavlja vprašanja, kakšne prilagoditve in pomoč potrebujejo, oziroma kako jih uspešno poučevati ter jim prilagoditi kurikulum in učne pristope (Opara 2005, 9).

Otroci s posebnimi in vzgojno-izobraževalnimi potrebami so takšna heterogena skupina otrok, da je nemogoče izbrati za vse otroke enake postopke poučevanja in učne pripomočke. Ni dominantnega postopka pri obravnavi te populacije otrok. Pogosto razpravljamo o tem, kaj je za otroka bolje, ali vključitev v redni razred, v katerem ne more osvojiti toliko znanja kakor vrstniki, lahko pa pridobi več na področju socialne integracije, ali vključitev v specialno obliko izobraževanja, v kateri ima več možnosti za napredovanje pri osvajanju predmetnega znanja, manj pa napreduje na področju socialne integracije. O razmerju časa otrokovega vključevanja v redno in specialno obravnavo bi se morali vedno odločati za tisto obliko, ki omogoča otroku največji napredek, v smislu celostnega razvoja. Ne smemo dopustiti, da bi zaradi strokovne neusklajenosti otroci ostali brez potrebne pomoči (Kavkler 1997).

Učenje slepih in slabovidnih se v splošnih zakonitosti ne razlikuje od poučevanja ostalih učencev, potrebno pa je mnogo več individualizacije in prilagoditev. Slepota ali slabovidnost na učenca v največji meri vpliva na senzorno področje učenja. Pri teh učencih so omejene ali pa v celoti onemogočene zmožnosti vidnega zaznavanja. Motnja vida lahko vpliva tudi na kognitivni razvoj učenca. Zaznavni procesi potekajo počasneje ali moteno, pogoste so napake pri opazovanju, ki je nejasno ali nepopolno, učenci težko prepoznajo podrobnosti, oddaljene predmete, pri barvni slepoti učenci ne razlikujejo barv. Posledica takšnega dojetja sveta je oblikovanje napačnih ali nepopolnih predstav, ki jih slepi in slabovidni učenci pogosto pridobivajo iz opisovanja drugih, ne pa iz lastnih izkušenj. Iz tega razloga so pridobljene predstave nejasne, nepovezane in manj utrjene, kot če bi jih

pridobili z lastno aktivnostjo. Učitelj oziroma učiteljica mora zato med poukom večkrat preveriti, kakšne so predstave slepega ali slabovidnega učenca (Murn 2002).

Poučevanje slepih ali slabovidnih učencev je zahtevna pedagoška situacija. Vsak učitelj ve, da ima vidno zaznavanje v procesu učenja izjemen pomen. Normalno videči človek sprejme od 30% do 90% informacij preko vidnega kanala. Vsakršna zmanjšana ali onemogočena vidna zaznava sveta je zato pri pouku posebna okoliščina, ki jo mora učitelj dobro poznati in upoštevati (Skubic 1999, 405).

11.1 Načela vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami

Za vzgojo in izobraževanje učencev s posebnimi potrebami so pomembna predvsem naslednja načela (Florjančič in drugi 2003, 3):

- načelo integracije: kot sodobne oblike izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
- načelo zagotovitve ustreznih pogojev: ki bodo osnova za uspešno učenje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami,
- načelo enakih možnosti: s hkratnim upoštevanjem drugačnosti otrok in mladostnikov narekuje takšno naravnost vzgoje in izobraževanja, ki bo zagotavljala otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami v procesu vzgoje in izobraževanja v čim večji meri preseči posledice motenj, primanjkljajev ali ovir,
- načelo pravice do izbire, ki pomeni, da je treba otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami in njihovim staršem zagotoviti pravico do izbire šole, ki ima zagotovljene možnosti za izvajanje ustreznega programa,
- načelo vključevanja staršev: v proces vzgoje in izobraževanja, ki izhaja iz ugotovitve, da sta vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami v veliki meri odvisna od staršev, ki jih je zato potrebno vključevati v odločanje, načrtovanje, neposredno delo z otrokom oziroma mladostniki ter evalvacijo otrokovega napredovanja,

- načelo organiziranja izobraževanja: otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami čim bliže domu sledi principu, da tudi otrok s posebnimi potrebami, če je le mogoče ne bi izločali iz družinskega in socialnega okolja,
- načelo individualiziranega pristopa z diferenciranimi in individualiziranimi programi, ki upoštevajo otrokove sposobnosti, pa tudi primanjkljaje in možnosti za doseganje standardov znanja,
- načelo interdisciplinarnosti zahteva, da v procesu vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami sodelujejo različni strokovnjaki s področja šolstva, zdravstva in socialnega varstva ter da bodo otrokove potrebe celovito zaznane in da bo spremljanje njegovega učenja in razvoja celostno.

12 OSNOVNA ŠOLA

Slepi in slabovidni, ki imajo deficit že od rojstva, se lahko izobražujejo v osnovni šoli, ki je prilagojena njihovim posebnim potrebam. Tisti, ki naknadno izgubijo vid pa se morajo najprej rehabilitirati, da pridobijo nazaj sposobnosti za čimbolj samostojno življenje, šele potem pa se lahko vključijo v nadaljnje izobraževanje. Lahko izberejo prilagojeno izobraževanje ali pa se vključijo v redno izobraževanje, pri čemer jim pomaga tiflomobilna služba. Če pa se odločijo za prilagojeno izobraževanje pa se lahko vpišejo v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kjer opravijo osnovno šolo.

Zakonodaja za osnovno šolo iz leta 1996 prinaša novost devetletnega osnovnega šolanja z vstopom v šolo s šestim letom otrokove starosti. Šolanje bo trajalo do petnajstega leta starosti. Otroci s posebnimi potrebami se lahko šolajo v rednih šolah, ki so namenjene vsem učencem (integrirani način izobraževanja), ter v šolah s prilagojenim programom ali v zavodih, kar predlaga komisija za usmerjanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Učencem z učnimi težavami šola prilagodi metode in oblike dela ter jim omogoči vključitev v dopolnilni pouk in druge oblike individualne in skupinske pomoči.

Bistveno je, da morajo biti slepi in slabovidnim otrokom zagotovljeni ustrezni pogoji za njihovo vzgojo in izobraževanje (Internet 1).

Tisti, ki so usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, v prilagojene izobraževalne programe ali v posebne programe vzgoje in izobraževanje, imajo pravico do individualiziranih programov vzgoje in izobraževanja. Osnovna šola mora za izvajanje osnovnošolskega programa otrok s posebnimi potrebami zagotoviti strokovne delavce za pripravo, izvedbo in evalvacijo individualiziranih programov. Oddelki za slepe in slabovidne otroke imajo lahko največ 7 učencev v 1. in 2. razredu; v 3., 4., in 5. razredu do 8 učencev; ter v 6., 7. in 8. razredu pa do 10 učencev (Internet 11).

Drugače so v izobraževalni program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo lahko usmerjeni tudi otroci, za katere komisije za usmerjanje ocenijo, da imajo takšne razvojne in učne zmožnosti, da bodo, predvidoma s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo dosegli vsaj minimalne cilje oziroma standarde znanja, določene v učnih načrtih za vse predmete v predmetniku osnovne šole za razred, v katere se vključuje otrok s posebnimi potrebami (Florjančič in drugi 2003).

13 OBDOBJE PO ZAKLJUČENI OSNOVNI ŠOLI

»Otrokom s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo, se glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire ali motnje lahko prilagodi organizacija, način preverjanja in ocenjevanja znanja, napredovanje in časovna razporeditev pouka ter zagotovi dodatna strokovna pomoč« (Internet 6).

Programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo se izvajajo v rednih srednjih šolah. Vsebinske prilagoditve, ki temeljijo na individualiziranem programu, so

manjše, njihov osnovni cilj pa je doseganje enakovrednega izobrazbenega standarda (Dominkuš 2000, 525).

Učenci s posebnimi potrebami se po zaključeni osnovni šoli izobražujejo v srednjih in poklicnih šolah, na nižji, srednji in višji strokovni ravni.

V program nižjega poklicnega izobraževanja se lahko vpiše učenec, ki je končal najmanj šesti razred osnovne šole ali je zaključil osnovno šolo s prilagojenim programom. Učenec, ki je uspešno zaključil osnovno šolo ali pa je osnovno šolo obiskoval in je zaključil prvi letnik nižje poklicne šole, se lahko poklicno izobražuje pri delodajalcu. Z delodajalcem se sklenu učna pogodba za vajeništvo (Internet 12).

Oddelek prvega letnika splošne ali strokovne gimnazije ima lahko 26 dijakov, če je vanj vključen en slep ali slaboviden otrok. Če sta vključena dva, potem se to število zmanjša na 23 dijakov, če pa so trije pa na 20 (Internet 11).

Če želijo na koncu opravljati prilagojeni maturitetni izpit, morajo oddati prijavo šolski maturitetni komisiji in priložiti dokazilo oziroma mnenje ustrezne specialistične ustanove o stopnji okvare oziroma o stopnji sposobnosti. Nato Republiška maturitetna komisija imenuje zunanje člane – strokovnjake za komunikacijo s kandidatom glede na naravo motnje. Ti člani, državni izpitni center in šolska maturitetna komisija, pa potem pripravijo program in način opravljanja prilagojenega maturitetnega izpita. Kandidati so upravičeni do naslednjih prilagoditev maturitetnega izpita: čas opravljanja tega izpita, čas odmora in priprave na izpit (podaljšanje za polovico predvidenega časa), prirejena oblika izpitnega gradiva (ustna vprašanja, Braillova pisava, povečava); izpit s pomočnikom (bralec ali pisar, ki pa ne sme biti njegov učitelj ali sorodnik); uporaba računalnika (ne sme pa imeti dostopa do drugih pripomočkov v programu); prilagoditev opravljanja vaj oziroma priprave seminarske naloge (na tak način se lahko izkažejo kandidatove sposobnosti) ter prilagojen način ocenjevanja (tu sodeluje strokovnjak za maturitetno komunikacijo s kandidatom (Internet 13; internet 14).

Profesorica Pepelnik Arnelič v zborniku postavlja tudi vprašanja, če lahko otroku s posebnimi potrebami zagotovimo vse prednosti prilagojenega okolja in programa, ter dovolj usposobljenega kadra. Otrok s posebnimi potrebami se težko vključuje v interesne dejavnosti, ki so v šoli prilagojene večini. Meni, da kljub dodatnemu izobraževanju učitelji ne morejo razpolagati s takim znanjem o potrebah in značilnostih otrok s posebnimi potrebami, ki ga pridobijo defektologi med univerzitetnim študijem (Pepelnik 2000, 414).

14 KLIMA NA SREDNJI ŠOLI IN V ODDELKU

Ob vključitvi dijaka s posebnimi potrebami v šolo oziroma oddelek je potrebno posebno pozornost posvetiti ustvarjanju pozitivne klime. Nepoznavanje drugačnosti dijaka s posebnimi potrebami lahko med ostalimi dijaki v oddelku oziroma na šoli ojača morebitne predsodke ali ustvari nevzpodbudno klimo. Zato je pomembno »pripraviti« dijake na vključitev sošolca s posebnimi potrebami tako, da jim ponudimo čim več informacij in možnost spraševanja.

Le tako se bodo izognili številnim odprtim ali neizrečenim vprašanjem, strahu, negativnim stališčem in vrednotenju posebnih potreb ter tako tudi neprijetnim situacijam, ki bi lahko vplivale na izvajanje pouka.

Tako kot za vse dijake, je za dijaka s posebnimi potrebami še bolj pomembno, da se čuti v oddelku sprejetega in varnega, saj je to pogoj za vzpostavljanje socialnih interakcij, komunikacijo in tudi uspešno učenje.

Organizacija integriranih šol in oddelkov je s socializacijskega in vzgojnega vidika pomembna ne samo za otroke s posebnimi potrebami, pač pa tudi za socializacijo in oblikovanje ostalih otrok. Vsem otrokom, tistim, ki jih integriramo, in tistim, ki jih sprejemajo, je treba pomagati, da bi pozabili, da so drugačni. Integrirani razred, oziroma integrirana situacija je tista situacija, v kateri se vsi najbolj neposredno učijo živeti v

razmerah, kjer so ljudje različni. Učijo se sodelovati, komunicirati, živeti drug ob drugem. Ob tem razvijajo odnos do sočloveka, učijo se tolerantnega življenja v družbi neenakih, pripravljenosti sodelovanja in skupnega življenja z vsemi ljudmi (Resman, 2003).

15 SODELOVANJE STARŠEV

Zgolj uveljavljene oblike dela s starši praviloma niso zadostne za učinkovito vključevanje dijakov s posebnimi potrebami in morebitno reševanje problematike v odnosih med dijaki, strokovnimi delavci in starši vseh dijakov in dijakov s posebnimi potrebami. Nepoznavanje problematike, ki je povezana z vključitvijo dijakov s posebnimi potrebami v šolo (oddelek) lahko sproža različna odzivanja staršev ostalih dijakov. Zato je pomembno posebno pozornost posvetiti tudi načrtovanju sodelovanja z njimi. Poteka naj na najmanj treh ravneh:

- s starši vseh dijakov na šoli,
- s starši dijakov v oddelku, v katerega je vključen mladostnik s posebnimi potrebami ter
- s starši dijaka s posebnimi potrebami (Internet 14).

Starše vseh dijakov, še posebej starše tistih dijakov v oddelku, v katerega bo vključen dijak s posebnimi potrebami, pogosto skrbi, da bo vključitev dijaka s posebnimi potrebami negativno vplivala na delo in odnose v oddelku, da bodo zato njihovi otroci prikrajšani za pozornost učitelja, delo v takem oddelku pa morda manj učinkovito. Šola mora starše razbremeniti te skrbi, saj bodo sicer neustrezno vplivali na stališča svojih otrok in tako onemogočali sprejemanje dijaka s posebnimi potrebami.

Tudi starši dijaka s posebnimi potrebami, ki je vključen v šolo imajo različna pričakovanja do dijaka in šole, zato se bodo strokovni delavci srečevali z različno odzivnostjo staršev, pogosto tudi neracionalno, in željo po sodelovanju. Pomembno je, da si pri starših pridobijo

zaupanje in jih razbremenijo strahu, ki ga predstavlja vključitev njihovega otroka v šolo. Za uspešno sodelovanje s starši je izjemnega pomena usklajeno timsko interdisciplinarno delovanje vseh strokovnih delavcev na šoli. Starši otroka s posebnimi potrebami imajo po Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00, 28. člen) pravico do sodelovanja pri pripravi individualiziranega programa za svojega otroka. Vključitev dijaka v šolo bo učinkovitejša, če bo šola vzpostavila sodelovanje staršev pri ugotavljanju dijakovih močnih področij in težav, načrtovanju, izvajanju in evalvaciji individualiziranega programa. Šola naj jih seznanj z njihovo vlogo pri sistematičnem spremljanju razvoja in učenja dijaka. Starši lahko svojega otroka spremljajo tudi v drugem, domačem okolju in zabeležijo morebitno drugačno vedenje. Informacije o dijakovem funkcioniranju doma, njegovih vedenjskih vzorcih, učnih navadah, spretnostih, interesih, motivaciji itd. bodo strokovnim delavcem v veliko pomoč pri prepoznavanju mladostnikovih močnih področij . Sodelovanje med starši in šolo pomeni tudi skupno odgovornost za doseganje ciljev, zato je pomembno razmejiti in določiti obseg dela vsakega vključenega v programu ter obremenitve dijaka v šoli in doma, vlogo, pristojnosti in odgovornost staršev in strokovnih delavcev pri izvajanju programa (Internet 15).

16 STROKOVNI DELAVCI IN STROKOVNA POMOČ

Pri vključevanju otroka s posebnimi potrebami v izobraževanje, imajo pomembno vlogo različni strokovni delavci – odvisno tudi od posebnih potreb otroka, ki so vključeni v šolo. V odločbi o usmeritvi otroka v »Izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo« so poleg ostalih zahtev določeni tudi: obseg dodatne strokovne pomoči in način izvajanja te pomoči v okviru tedenske obremenitve otroka ter strokovni delavec, ki to pomoč izvaja. Šola mora otroku s posebnimi potrebami, skladno z odločbo, zagotoviti pogoje za doseganje optimalnega razvoja. Za uspešno interdisciplinarno in usklajeno timsko delo v vseh fazah procesa načrtovanja, izvajanja in evalvacije programa za otroka je potrebno, da se strokovni delavci stalno strokovno izpopolnjujejo. Pomembno je predvsem pridobivanje in poglobljanje znanja s področja problematike otrok s posebnimi

potrebami, znanja, ki jih potrebujejo za konkretno delo s posameznim otrokom s posebnimi potrebami, za uspešno komunikacijo, timski pristop dela ter delo s starši. Strokovni delavci na šoli naj bi načrtovali svoje strokovno izpopolnjevanje ob sodelovanju z morebitnim defektologom ustrezne usmeritve, ki na šoli nudi otroku dodatno strokovno pomoč (Florjančič in drugi 2003). Delo z otrokom s posebnimi potrebami, še bolj kot drugače, zahteva uspešno sodelovanje vseh vključenih v strokovni tim (Florjančič in drugi 2003, 5-6):

16.1 Ravnatelj

Ravnatelj šole ima pomembno vlogo pri zagotavljanju pogojev za doseganje optimalnega razvoja za vsakega učenca. Njegove aktivnosti naj bodo usmerjene predvsem v skrb in za zagotavljanje ustreznih materialnih in kadrovskih pogojev, ki so potrebni za delo z otrokom s posebnimi potrebami. Pri tem je pomembno, da spoštuje profesionalno etiko in ga pri zagotavljanju strokovnih delavcev, ki delajo z otrokom s posebnimi potrebami, vodijo le potrebe otroka. Pomembno je, da pozna strokovna izhodišča vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji, ustrezno področno zakonodajo, veljavne standarde in normative za vključevanje otrok v redno izobraževanje ter da ima pozitiven odnos do vključevanja otrok s posebnimi potrebami v šolo. Subtilno mora prispevati tudi k letni organizaciji šole.

16.2 Svetovalni delavci

Svetovalni delavci se glede na svojo strokovno usmeritev vključujejo v delo z otrokom s posebnimi potrebami. V primeru, da šola nima vseh strokovnih delavcev, ki bi bili potrebni za uspešno delo z otroki s posebnimi potrebami, se za pomoč obrnejo na strokovnjake v svetovalnih centrih, mentalnih oddelkih zdravstvenih domov ali pedopsihiatričnih služb v bolnišnici.

16.3 Učitelj

Učitelj preživi največ časa z otrokom s posebnimi potrebami in ima zato v učnem procesu najbolj odgovorno nalogo. Ta zahteva od njega predvsem poznavanja otroka s posebnimi potrebami ter pozitiven odnos do njegovih posebnih potreb. Poleg svojih strokovnih kompetentnosti, ki si jih je pridobil tekom študija, pa je potrebno, da znanje dopolnjuje z znanji s področja dela otrok s posebnimi potrebami.

Marentič Požarnikova pravi, da »učitelj, ki zna ustvariti vsem, še posebno pa otrokom s posebnimi potrebami, primerno socialno in učno okolje, je osrednji člen uspešne inkluzije« (Marentič Požarnik 2003, 104).

Skalar ugotavlja, da med učitelji največkrat prevladujejo stališča, da se bodo učenci s posebnimi potrebami le težko kosali z vrstniki brez oviranosti in primanjkljajev in da bodo ostajali ob večji zahtevnosti šol še zanesljiveje med tistimi, ki ne bodo zmogli slediti pričakovanjem in dosegati še višjih standardov. Za otroke s posebnimi potrebami navadno menimo, da zaradi oviranosti in primanjkljajev ne zmorejo toliko, kot zmorejo njihovi vrstniki, ki nimajo posebnih težav. Prevladuje tudi mnenje, da mora učitelj, če ima v razredu otroka s posebnimi potrebami, računati na počasnejši tempo in na slabše rezultate, kot bi jih razred zmožel, če vanj ne bi bili vključeni tudi posamezniki s fizičnimi, funkcionalnimi ali duševnimi okvarami ali primanjkljaji, z učnimi ali vedenjskimi težavami (Skalar 2003).

Učitelj, ki ne pozna otrokovih zmožnosti in sposobnosti, tudi ne bo znal pomagati učencu s posebnimi potrebami, da se nauči zahtevanega znanja. Nevarnost tega je, kot pravi Skalar, da so številni učitelji prepričani, da je treba otrokom s posebnimi potrebami v vsakem primeru pogledati skozi prste in da gre povsem za navadno sprenevedanje in iluzijo, če pričakujemo pri teh kategorijah otrok, da bodo zmogli standarde, kot jih zmorejo njihovi vrstniki. Mnogi učitelji zato odkrito nasprotujejo vključevanju otrok s posebnimi potrebami redno šolo, nasprotujejo integraciji oziroma inkluziji. Če svojih nasprotovanj ne izrazijo glasno, pa je pri mnogih do teh novosti čutiti zadržanost ter bolj ali manj prikrit dvom (Skalar 2003).

Za uspešno inkluzijo otrok s posebnimi potrebami je še posebno pomembno usposabljanje učiteljev za oblikovanje ustrezne socialne ekologije, za uporabljanje pedagoških strategij in stilov dela, za razvijanje kompetenc za mentorsko vodenje oddelka, za pripravo oddelka učencev, kolegov in staršev za sprejem otrok s posebnimi potrebami. Učitelj mora biti na področju pouka in sodelovanja pri pouku usposobljen predvsem za usmerjanje učencev v iskanju znanja, za izkušensko učenje, za motiviranje učencev, za timsko delo, za medsebojno pomoč, za kolegialno supervizijo itn. Bistvo učiteljeve pomoči učencem s posebnimi potrebami je pretrgati začarani krog, s katerim se kar naprej utrjujejo predstave in občutki odrinjenosti, manjvrednosti, ponižanja, iz katerih se ti učenci ne morejo izkupati. Učencem je treba pomagati, da se bodo sami sposobni spopadati in reševati lastne probleme (Resman 2003).

Bratož trdi, da so mnenja integriranih posameznikov, učiteljev, defektologov in drugih specialistov kritična do klasične integracije, ki ne zadošča, saj »/.../ sedeti v istem razredu pač še ni socialna integracija« (Bratož 2004, 15).

Za učitelja torej pomeni povsem drugačne načine in metode dela ter pripomočke (namesto slik je bolje uporabiti predmete, saj si jih lahko tako ogledajo videči kot slep dijak). Djak s posebnimi potrebami pa potrebuje tudi nekaj dodatne individualne pomoči. Nekaj mu jih lahko nudi že njegov mobilni pedagog, ker pa ni strokovnjak za vse šolske predmete, mu pri nekaterih lahko pomaga le učitelj sam. Pri razlagi mora učitelj paziti predvsem na to, da namesto tega dejanja in predmete čim bolj natančno ubesedi (Cergoj in drugi 2003).

Kot smo do sedaj spoznali, za učinkovito integracijo slepih in slabovidnih otrok v redne programe šolanja ne zadostujejo zgolj reformne spremembe. Učitelj kot temeljni nosilec poučevanja vseh otrok potrebuje predvsem dobro organizirani pomoč, dodatna bazična znanja s področja specialne pedagogike ter ustrezen izbor strategij poučevanja in učnih pripomočkov. Morda še pomembnejše izhodišče pa so stališča učiteljev do vključitve otrok s posebnimi potrebami v redne programe (Jeličič 2000, 280).

Če na kratko povzamem: učitelji, ki poučujejo slepega ali slabovidnega otroka, morajo pridobivati in razvijati posebna znanja, spretnosti ali veščine ter stališča in vrednote za uspešno delo s to populacijo. Slepimi in slabovidnimi učenci potrebujejo poseben pristop, saj morajo učitelji pri njih spodbujati preostala čutila.

16.4 Specialni (mobilni) pedagog

Specialni (mobilni) pedagog lahko izvaja dodatno strokovno pomoč za otroka s posebnimi potrebami. Za uspešno delo specialnega pedagoga je pomembno kontinuirano stalno strokovno sodelovanje z učiteljem oziroma učitelji otroka s posebnimi potrebami ter njegovimi starši. Pomembno delo mobilnega specialnega pedagoga – za slepe in slabovidnega je tudi delo s starši. Neposredno delo s starši lahko opravi na domu ali ambulantno. Delo se izvaja individualno ali skupinsko. Tako kot dijak, morajo imeti določena specifična znanja tudi starši, kar jim je v pomoč pri reševanju težav, na katere naletijo skupaj z mladostnikom, kakor tudi pri razumevanju svojega otroka. Zato so naloge mobilnega specialnega pedagoga – za slepe in slabovidnega naslednje:

- učenje komunikacijskih tehnik (senzorne vaje, vaje za ohranjanje vidne pisave, pisanje v Braillovi pisavi, strojepisje, računalništvo),
- učenje orientacije in mobilnosti (hoja s spremljevalcem, hoja z belo palico),
- učenje socialnih veščin (stiki z okoljem, komunikacija, prilagoditev družinskega, delovnega in družbenega okolja slepemu ali slabovidnemu),
- izvajanje in organizacija srečanj za starše (informacije s področja vzgoje in izobraževanja, socialno varstvenih pravic, zaposlovanja, novih pripomočkov in zagotavljanja le-teh, zdravstva) (Internet 16).

»Stališča ravnateljev, učiteljev in staršev se nehote odražajo v odnosih in komunikaciji vrstnikov do učencev s posebnimi potrebami. Njihovi zgledi so-oblikujejo odnose, ki jih izražajo vrstniki do otrok s posebnimi potrebami« (Schmidt 2001, 52).

Pomembne spremembe, ki se morajo zgoditi pri uresničevanju integracije slepih in slabovidnih otrok v redne izobraževalne ustanove, je sodelovanje in angažiranje vseh

udeleženi v procesu integracije določenega otroka s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami.

17 ŠTUDIJ

Za vpis v študijske programe je potrebno izpolnjevati splošne pogoje za vpis – opravljena matura ali zaključni izpit, kar je navedeno v vsakoletnem razpisu za vpis v prvi letnik za posamezne visokošolske zavode in fakultete, poleg ostalih pogojev, če to zahteva vpis na določeno fakulteto ali visoko strokovno šolo. Lahko pa se vpišejo ne glede na število doseženih točk, če predložijo individualno vlogo in ustrezna potrdila.

Ljudje, ki so izgubili vid po končanem izobraževanju oziroma v poznejših letih se vključijo v rehabilitacijo, kjer se usposobijo za samostojno življenje in delo. Če so bili ti ljudje prej delovno sposobni se po končani rehabilitaciji lahko tudi še nadaljnje izobražujejo za preusmeritev poklica. Tisti, ki pa zaradi svojega deficita ne morejo opravljati nobenega dela pa se običajno po končani rehabilitaciji invalidsko upokojijo.

18 KAKO POUČEVATI SLEPE IN SLABOVIDNE DIJAKE V INTEGRIRANI SREDINI

Navodila za prilagojeno izvajanje gimnazijskih programov za dijake s posebnimi potrebami so pripravljena na osnovi vsebinskih izhodišč za prenovo vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v Republiki Sloveniji, ki so opredeljena v Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju 1995) in ob upoštevanju Zakona o gimnazijah (Ur.l. RS, št. 12/96 in 58/01) ter Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur.l. RS, št. 54/00).

Vsakdo od učiteljev ima vedno možnost poklicati v zavod učitelja in mu le-ta poskuša pomagati na osnovi izkušenj pri delu s slepim in slabovidnimi.

Prvi pogoj za uspešno delo je seznanitev s temeljnimi značilnostmi slepih in slabovidnih. Pred vključitvijo slepega ali slabovidnega otroka v svoj razred se je potrebno informirati o posebnostih, o možnostih poučevanja, o pripomočkih, ki jih slep uporablja, o posebnih pripomočkih tudi pri športni vzgoji, itd. Običajno na šolo, kamor se dijak vpiše, z njegovim prihodom pride tudi mobilni učitelj iz Zavoda, ki tako ožji strokovni skupini, kot tudi celotnemu učiteljskemu zboru predstavi situacijo in informira učitelje, kje lahko pridobijo podrobnejše informacije konkretno za njihov predmet. Pri športni vzgoji se profesorji velikokrat znajdejo v položaju, ko ne vedo kako naprej. Za učitelja je zelo pomembno, da je dober govorec (zvočna intonacija, govorni stil, jasnost in razumljivost izražanja). Z mimiko obraza in kretnjami pri slepih ne dosežemo zelenega. (sodniški znaki, štarter, ...) Pri vsaki nalogi, ki naj bi jo dijak izvajal, ga najprej pokličemo po imenu, da bo vedel da se zadeva tiče njega in mu nato jasno opišemo situacijo. Brez zadrege v razlagi uporabljamo besede kot »videti« ali »poglej«. Te besede so tudi v vsakdanjem besedišču slepih in slabovidnih (»se vidimo«; »sem gledal košarko«) (Internet 10).

Pri uresničevanju integracije v praksi, moramo biti predvsem previdni, da ne pride zgolj do fizične integriranosti. To bi lahko otroku povzročilo več škode kot koristi. Zato moramo razlikovati med naslednjimi oblikami integracije:

- fizična integracija: otroka lahko vključimo v redno šolanje oziroma izobraževalno integracijo, vendar zaradi različnih individualnih lastnosti ali drugih okoliščin ne pride do komunikacije in drugih aktivnosti z ostalimi otroki,
- funkcionalna integracija: med skupinami otrok se še vzpostavlja manjša distanca oziroma je ta distanca čim manjša,
- socialna integracija: otroci že skupaj izvajajo določene aktivnosti, istočasno uporabljajo isto opremo, prostore ... (Soder v Novljan 1990, 424).

18.1 Nekaj prilagoditev za lažje in učinkovitejše poučevanje slepega ali slabovidnega učenca

Po prebiranju literature, bi rada v strnjeni obliki navedla možne izboljšave za poučevanje slepih in slabovidnih učencev.

- Za slabovidne učence so nujni učbeniki in delovni zvezki v povečanem tisku, tiskani na papirju, ki se ne blešči in ni intenzivno bel.
- Pisala naj imajo ustrezno debelo in na voljo v različnih.
- Stopnja povečave gradiva se prilagaja individualnim vidnim sposobnostim učenca. Pazimo na jasnost in preglednost fotokopije.
- Slepim učencem zagotovimo učbenike in ostalo pisno šolsko gradivo v Braillovi pisavi na posebnem papirju, ki je nekoliko debelejši od navadnega ali v digitalni obliki (na CD).
- Prilagoditve za slabovidne: povečan barvni zaslon, multimedijska oprema (zvočna kartica, CD-rom), program za povečanje besedila na zaslonu, sintetizator govora.
- Na kasetofon slepi učenec snema učiteljevo razlago in že posneta besedila (domače branje, učne vsebine, ki mu jih prebere sošolec, domači itd.).
- V diktafon si slepi ali slabovidni lahko narekujejo kratke opombe, opravila, telefonske številke, domače naloge ipd.
- Pri predavanju učne snovi, naj se, če je le mogoče, uporabljajo naravni predmeti oziroma primerne makete in modeli, tipne slike in tipni zemljevidi, ki učencem omogočajo pridobivanje pravih in jasnih predstav o učni snovi (Internet 3).

Celotne metode dela s slepimi in slabovidnimi pa morajo temeljiti na stalnem ustnem kontaktu med učiteljem in učencem, saj le na ta način lahko učitelj sprti spremlja razumevanje učenca pri obravnavani snovi (Internet 3).

18.1.1 Metodično-didaktična navodila v zvezi s podajanjem snovi

- učitelj naj pri podajanju snovi govori dovolj glasno in razločno;
- namesto prepisovanja s table lahko učitelj uporabi naslednje metode: poslušanje predhodno posnetega gradiva, ponudi mu že napisano in primerno povečano gradivo oziroma gradivo v Braillovi pisavi, učenec lahko tudi posluša s pomočjo kaset in vokmana, medtem ko drugi prepisujejo s table;
- grafoskopsko gradivo naj mu učitelj predhodno preslika;
- tabelska slika naj bo dovolj velika in naj ne vsebuje preveč podrobnosti;
- tabla in kreda naj bosta kontrastnih barv;
- preslikave in povečave naj bodo jasne, kontrastne in razločne (neprimerna je preslikava, na kateri se predmet ne loči od podlage, neustrezen rokopis ipd.);
- podajanje snovi naj bo čimbolj povezano z naravo: učni sprehodi, ogledi, ekskurzije (Internet 3).

18.1.2 Komunikacija med učiteljem in slepim ali slabovidnim učencem

Učitelj mora za delo s slepim ali slabovidnim učencem prilagoditi svojo komunikacijo: več je telesnega kontakta (naj mu vodi roke do učila, z dotikom po ramenih naj ga opozori ali pohvali ipd.), učenca je treba poklicati po imenu, da bo vedel, da misli učitelj prav njega (sam pogled ali namig ni dovolj); slepemu učencu se moramo oglasiti, da bo vedel, da smo v prostoru; učitelj naj ne pričakuje, da ga bo slepi vedno pozdravil naprej, ker ga pač ne vidi; v gneči, hrupu je slepi izgubljen, ker se ne more po zvoku orientirati, zato mu moramo dodatno pomagati, še posebej npr. na izletih, ekskurzijah, obiskih na šoli, v odmorih (Internet 3).

18.1.3 Preverjanje in ocenjevanje oziroma več časa

- preverjanje znanja (poudarek na ustnem ali pisnem ocenjevanju, v skladu z učenčevim močnim področjem),
- čas preverjanja znanja pri kontrolnih in šolskih nalogah se lahko podaljša do 50%,
- slepemu in slabovidnemu učencu se omogoči individualno preverjanje in ocenjevanje znanja, način preverjanja in ocenjevanja znanja naj bo opredeljen v individualiziranem programu,
- učencu se po potrebi podaljša čas pri preverjanju in ocenjevanju znanja ali pa se mu omogoči več krajših prekinitev med preverjanjem,
- slabovidni učenec navadno potrebuje več časa za branje in pisanje kot njegovi normalni videči vrstniki, zato mu moramo dati na voljo več časa za te dejavnosti. Učitelj lahko uporablja avdioposnetke, povečave, slikovni material, fotokopije pri šolskem in domačem delu, da učenec enako hitro (enakovredno) sledi svojim sošolcem (Internet 3).

Slepi ali slabovidni učenec potrebuje zaradi narave vidne okvare v prostoru in na delovni površini več časa, saj prostor zaobjema s tipom oziroma le delno z vidom. Počasnejši je tudi pri branju, pisanju in manipulaciji s predmeti od svojih videčih vrstnikov. Zato mu moramo tudi pri šolskem delu omogočiti več časa.

18.1.4 Prilagoditev prostora

Za delo je pomembna primerna osvetlitev. Nekateri učenci potrebujejo kljub slabovidnosti zaradi fotosenzibilnosti celo zatemnitev (albinizem). Svetloba naj desničarjem pada z leve strani, levičarjem pa z desne. Kjer je potrebno, ojačamo osvetlitev delovne površine z namizno svetilko. Slabovidni učenec naj sedi blizu table. Slep učenec naj ima šolsko klop postavljeno tako, da jo v prostoru lahko najde. Ta klop naj bo samo njegova. Slep ali slaboviden učenec za svoje delo potrebuje več prostora, da lahko odlaga pripomočke, učila... ter informacijsko - komunikacijska oprema (elektronska povečala, lupe,

računalniki). Pri športni vzgoji so v telovadnici, ki je opremljena s pripomočki za igranje goalballa in shown downa naj bodo v telovadnici tipne talne oznake (Internet 3).

Gibanje in orientacijo po šoli olajšamo slepemu učencu z naravnimi in umetnimi orientacijskimi talnimi in stenskimi oznakami v obliki reliefnih nalepk ali Braillovih številčk, ki označujejo nadstropja šole, učilnice ipd. v prostorih šolske zgradbe in šolskega okoliša, primeren režim hoje po hodnikih, ipd. Prav tako naj ima učenec stalen, označen prostor v garderobi in jedilnici. Močno slabovidnemu pomagamo s kontrastno obarvanimi robovi stopnic, stebrov, vogalov ..., zunaj šole pa robnikov, vhodov, igrišč, cvetličnih korit... (Internet 3).

19 PROSTOVOLJNO DELO IN POMOČ PRI UČENJU

Prostovoljno delo s slepimi in slabovidnimi se odraža predvsem v pozitivne odnosu videčih do slepih in slabovidnih. Predvsem prostovoljno delo poteka kot pomoč pri učenju in tudi drugih stvareh kot so: sprejemstvo slepih in slabovidnih otrok pomoč pri raznih vsakodnevnih opravilih... prostovoljci igrajo pomembno vlogo pri integraciji slepih in slabovidnih v širšo družbo oziroma pri širjenju njihovih socialnih mrež. Vsekakor je lahko prostovoljno delo zasnovano na tem, da se akter oziroma delavec sam odloči za pomoč slepemu in slabovidnemu, da se odloči prostovoljno. To delo mu lahko daje občutek lasne vrednosti, samospoštovanja, ugodja, lahko pa mu predstavlja tudi napor, konflikte in probleme. Vsekakor pa vzajemna pomoč bogati obe strani, tako tistega ki pomoč prejema, kakor tistega, ki to pomoč daje.

Po mojih izkušnjah lahko menim, da je pogosta reakcija otrokovega bližnjega okolja je prevelika zaščita in premajhna zahtevnost, tako da otrok ne razvija področja, ki ni prizadeto in ne doživlja uspešnosti svoje aktivnosti, samopotrditve in razvija nerealna pričakovanja v odnosih z okoljem. Tako otrok ne dobi zadovoljivih spodbud za razvoj samostojnosti, ki bi mu lahko omogočila konstruktivno socialno interakcijo.

Ko se odmaknemo od znanega okolja, kot npr. športni dan, je potrebno zagotoviti nekoga, ki ga bo spremljal oziroma v določenih trenutkih tudi pomagal. Ta spremljevalec je lahko sošolec, lahko profesor. Najbolje je, če si ga dijak izbere sam (Internet 10).

20 CILJI, KATERE ŽELIMO ZAGOTOVITI Z INTEGRACIJO SLEPEGA OTROKA V REDNO ŠOLANJE

Cilji:

- razvijati senzomotorične, spoznavne, socialne in gibalne sposobnosti in spretnosti kot osnovo za celoviti razvoj, za samostojno življenje in za vključevanje v širše socialno okolje;
- v procesu socializacije učencem omogočiti osvajanje socialnih spretnosti za uspešno; vključevanje v skupine in za premagovanje neustreznih oblik vedenja;
- omogočiti učencu odkrivanje vrednot in lepote njegove okolice, zlasti naravnih in kulturnih znamenitosti in jih navajati na varstvo narave in okolja;
- razvijati učencu samokritičnost in avtonomijo;
- usmeriti učenca v takšne oblike praktično manualnega dela, ki mu bodo omogočile smiselno in polno življenje ob izbrani zaposlitvi;
- skrbeti za učenčev telesni razvoj in gibanje;
- razvijati govorno jezikovne spretnosti, spodbujati kulturno komunikacijo, razvijati sposobnost izražanja lastnih doživetij, razumevanja novih pojmov in ga govorno jezikovno spodbujati v operacionalizacijskem (uporabnem) smislu;
- navajati ga na različne komunikacijske tehnike in pripomočke (uporaba optičnih pripomočkov in računalniške tehnologije);
- vključevati, svetovati in dajati navodila staršem za pomoč njihovem otroku doma;
- pomagati, usmerjati in svetovati staršem, kje lahko dobijo dodatno strokovno pomoč za celotno družino ali samo za učenca;

- razvijati, pripravljati in spodbujati učenca tako, da se bo lahko uspešno, aktivno in enakopravno vključil v širše socialno okolje;
- s timskim delom učiteljev in drugih strokovnjakov šole zagotavljati vsestranski socialni, emocionalni, gibalni in intelektualni razvoj vsakega posameznega učenca in spodbujati med predmetne povezave;
- starše in učenca seznanjati z možnostmi nadaljnjega izobraževanja, skupaj s starši usmerjati učenca v ustrezen program izobraževanja (Internet 3).

21 EMPIRIČNI DEL

Analiza procesa integracije v redne izobraževalne osnove po zaključeni osnovni šoli v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

Namen moje raziskave je bil ugotoviti:

- ali je integracija v redne srednje šole po osnovnem šolanju v Zavodu primerna za slepe otroke
- kakšne so prednosti in pomanjkljivosti integracije v redne izobraževalne ustanove
- kaj in kako ob tem prehodu doživljajo slepi učenci

Strokovna literatura navaja, da je tako slabovidne kot slepe možno integrirati v redne srednje šole. To dopušča tudi zakon. V svoji raziskavi, z intervjuji pa sem želela ugotoviti ali je integracija primerna tudi v praksi in kaj o tem meni konkretna slepa oseba, ki je bila integrirana v redno izobraževalno ustanovo. Najbolj me je zanimal prehod iz osnovnega šolanja izpod okrilja Zavoda za slepo in slabovidno mladino v integrirano sredino v redno srednjo šolo. Kaj ob tem preživljajo slepi, imajo kakšne stiske, šoke, presenečenja, kako se vključijo v okolje, kako jih sprejme družba in kakšna pomoč jim je nudena.

21.1 Metodološki pristop

Podatke sem zbirala s pomočjo intervjujev. Za vse sem izvedla nestrukturirane intervjuje, ker sem menila, da bom želene podatke tako najlažje dobila, če bom sledila toku sledečega pogovora in spraševanja. Prepričana sem bila, da bom tako lažje pridobila informacije o življenju konkretne osebe.

Vseeno sem si v naprej načrtovala osnovna vprašanja, da nisem izgubila niti, saj sem vseeno želela, da bi na koncu intervjuja imela dovolj podatkov, da bi vsi vseeno lahko odgovorila na moja vprašanja v empiričnem delu diplomskega dela. Obema učenkama sem poskušala

zastavljati dokaj podobna vprašanja, saj sem na koncu želela narediti primerjavo tudi med njima in tako potegniti vzporednici pri temah, ki kažejo na podobnost ali različnost odgovorov.

Intervju sem izvedla s tremi osebami. Od tega sta dve slepi, ki sta bili integrirani v redno srednjo šolo, pred tem pa sta hodili v osnovno šolo na Zavod za slepo in slabovidno mladino. Največ poudarka sem hotela dati na doživljanje prehoda iz Zavoda v redno izobraževalno ustanovo.

Nazadnje pa sem izvedla tudi intervju z mamo slepe učenke, ki jo je spremljala pri tem prehodu in tako videti tudi njen pogled na ta proces.

Intervjujane osebe sem izbrala tako, da so zadovoljili mojim predhodnim kriterijem:

- Oseba je slepa. V raziskavo sem želela vključiti slepo osebo, saj na čisto drugačen način doživlja spremembe okolja kot nekdo, ki v vsaj malo vidi. Tudi računalniška oprema je veliko bolj specifična in dražja od opreme za slabovidne.
- Slepa oseba se je šolala na Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, se pravi, da je imela prilagojen program za slepe, spoznala tamkajšnje bivanje in imela kontakt z učitelji, ki so izšolani za delo z njimi.
- Po osnovni šoli je slepa oseba šolanje nadaljevala v redni izobraževalni ustanovi.
- Želela sem tudi, da se ta oseba še vedno šola oziroma, da ni preteklo veliko časa od njenega doživljanja tega prehoda iz Zavoda v redno šolanje. S tem se poskušala zagotoviti, da so bili občutki in spomini še dokaj »sveži«.

Kar nekaj anket sem med časom študija opravila na Zavodu za slepo in slabovidno mladino in dijaškem domu, tako da sem imela možnost še pobližje spoznati te otroke in njihovo življenje. Tudi po razgovorih s tamkajšnjimi delavci, sem izvedela, da tako mojim kriterijem ustrezata dve osebi, kateri sem prosila za intervju.

Prva oseba je ženskega spola, živi v Ljubljani in je stara 18 let. Slepa je od rojstva. Vključena je bila v vrtec Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani in pod

njegovim okriljem tam tudi končala osnovno šolo. Po končani osnovni šoli se je integrirala na ljubljansko gimnazijo, sedaj pa jo čaka nadaljevanje študija na fakulteti. To osebo sem izbrala za intervju ravno zato, ker mi je lahko najbližje predstavila in pobližje prikazala proces iz segregiranega v integrirano obliko izobraževanja. Največ poudarka v intervjuju sem dala ravno na prehod iz osnovnega šolanja izpod okrilja Zavoda za slepo in slabovidno mladino v redno izobraževalno ustanovo gimnazijo.

Tudi druga oseba je ženskega spola, stara 19 let in doma iz Bistrice pri Trziču. Slepa je od rojstva. Tudi ona je hodila v vrtec Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani in tam končala tudi osnovno šolo. Po končani osnovni šoli se je integrirala na ljubljansko gimnazijo, katera ima zelo velike izkušnje s poučevanjem slepih in katera izvaja prilagojen program, tako da nudi še peto leto šolanja, katerim namenijo učenju za maturo. Tudi ona nadaljuje šolanje na fakulteti.

Tretja oseba, ki sem jo intervjujala je mama slepe hčerke. Njo sem za intervju izbrala zato, ker sem želela dobiti informacije ob prehodu v redno šolanje prikazane še iz druge perspektive. To je perspektive formalnosti, birokracije, spopadanje s finančnimi problemi ob nakupu neprecenljive, vendar drage opreme za slepe.

Tako populacijo sem izbrala zato, ker sem želela zbrati raznolike izkušnje in poglede na problematiko. Zanimalo me je mnenje slepih, ki lahko iz prve roke povedo svoje izkušnje, na drugi strani je pa oseba, ki je mogoče ta proces integriranja spremljala veliko bolj objektivno in se spopadala s formalnostmi, ki so vezane na to.

21.2 Kvalitativna analiza podatkov

Vse intervjuje sem snemala na diktafon, kasneje pa sem jih prevedla v pismo obliko. Sistematično, po sklopih sem jih uredila, tako da so bili lepo pregledni in iz njih črpala ugotovitve, katere podajam v zaključku empiričnega dela.

21.3 Zaključek empiričnega dela

Integracija v redne izobraževalne ustanove je nujno potrebna. Tako iz perspektive enakih možnosti kot iz možnosti da se vključijo v normalno okolje. Vendar odgovori na moja vprašanja so pokazali, da je teorija o možnosti integracije v redne izobraževalne ustanove le polna visokoteče retorike, da gre za leporečje, polno humanih in neizključujočih besed, za katerimi se bržkone res skrivajo lepe želje in dobri nameni. Vendar polno lepih besed, napisanih v literaturi, ne bo pripomoglo k pomoči slepi osebi, ki bi pripomoglo k preprečitvi raznih dejavnikov, ki jim stojijo na poti do enakovredne vključenosti.

Zavedati se je treba, da imajo slepe in slabovidne osebe posebne potrebe, ki so posledica dejstva, da so slepe oziroma slabovidne. Kakorkoli, slepa oseba je pri funkcioniranju specifično ovirana na naslednje načine: na nekaterih področjih je močno odvisna bodisi od pomoči soljudi, bodisi od posebnih pripomočkov. Nekateri dejavnosti so jim brez pomoči soljudi ali pripomočkov povsem nedostopne, nekatere pa so sicer izvedljive, vendar brez omenjene pomoči potrebuje zanje precej več časa in energije ter tudi prilagojene postopke. Intervjujana je povedala: *»Nekatero literaturo je bilo potrebno tudi skenirati. To je zelo zamudno delo.«* Dodala je še: *»Resnično je to zelo zamudno delo in spet potrebuješ oziroma si odvisen od drugega. Meni je pri tem zelo veliko pomagala mami.«*

Čustveno – doživljajske ovire niso dosti drugačne kot pri videčih. Kompleksi, frustracije, občutki manjvrednosti, ne-samospoštovanje, sramovanje, obrambni mehanizmi... Razlika je, da se slepi in slabovidni pogosto počutijo manjvredne zaradi prizadetosti vida in zaradi ovir, omejitev ter odvisnosti, ki jih prizadetost s sabo prinaša. Premagovanje teh ovir pa ni nič drugačno kot pri videčih. Zaradi takega mnenja slepega o sebi, velikokrat pripomore odnos videčih do slepega: *»Bi pa rekla, da si oni o nas mislijo, da smo ubogi revčki in da se nam ne upajo približat, ker nimajo izkušenj s tem.«*

V intervjujih se je pokazala še ena ugotovitev, za katero sem sklepala. In to je nesamostojnost, omejenost na Zavod oziroma strah pred »zunanjim svetom«. V Zavodu otroka resda naučijo orientirati, a povsem znotraj njegovega okvirja. Pridobljenega znanja pogosto ne znajo uporabljati izven njega, kar pomeni, da gre za povsem omejeno

neodvisnost, ki se lahko izven zavoda izkaže kot povečana odvisnost. Poleg tega zavodsko življenje šolajoče še dodatno izolira. Učenci poznajo predvsem vrstnike iz zavoda in nimajo dovolj stikov z normalno čutečimi. Zato prehodu iz Zavoda v redno srednjo šolo lahko sledi hud psihološki šok. Prva intervjujana je povedala: *»V zavodu sem se sicer odlično počutila, imeli smo vse, kar potrebujemo za neko dokaj normalno bivanje. Vendar pa bi rekla, da nas niso dobro pripravili na kasnejše življenje, saj se marsikdo še zdaj ne znajde zunaj zavoda.«* Ko pa sem mam vprašala za mnenje bivanja v Zavodu oziroma družabno življenje teh otrok je povedala: *»Groza... To je omejeno le na Zavod in otroke, ki tam bivajo.«*

Problem šolanja v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, je tudi ta, da si otroci v njem ne pridobijo zadostne samostojnosti, saj jim učitelji in drugi strokovni delavci na vseh področjih nudijo preveliko pomoči, katero se otroci hitro navadijo. Prva intervjujana potrди mojo ugotovitev: *»Učitelji so nam nenehno nudili pomoč, katero pa lahko priznam, da smo se jo kaj hitro vsi navadili oziroma razvadili.«* Tudi samo predznanje ob vstopu v srednjo šolo se razlikuje med videčimi učencih in slepimi ali slabovidnimi učenci, ki so prišli iz Zavoda za slepo in slabovidno mladino. *»Na začetku, ob vstopu v gimnazijo sem imela kar nekaj problemov, da bi nadoknadila snov, katere nisem imela tako utrjene, kot bi bilo potrebno.«*

Kot sem že v teoretičnem delu napisala, kako zelo pomembna je računalniška podpora, vendar je zelo draga in marsikomu tudi nedostopna, sem vsa ta sklepanja dobila potrjena tudi v intervjujih vseh treh oseb. Oprema je namreč izjemno draga in je povprečni slovenski plači praktično nedostopna in bi lahko rekli, da se načrt integracije v finančnem smislu kaže kot utopičen. Zato je večina slepih odvisna od darežljivosti različnih dobrodelnih skladov. Vsi moji intervjujani so bili primorani poiskati denarno pomoč za nakup računalniške opreme preko raznih dobrodelnih ustanov ali akcij. Integracijski načrt je sicer velikopotezen, vendar v finančnem smislu nerealen. Redki slepi so izbrani v krog dobitnikov opreme s strani, recimo, raznih humanitarnih društev, podjetij, država pa jim, kljub črki zakona, prav tako ne zagotovi vse potrebne opreme. *»Takrat nam je pomagal neki novinar, ki ga poznamo. S pomočjo prijatelja je napisal članek v časopisu, preko*

katerega smo prostovoljce pozvali k pomoči denarnih prispevkov.» Največji paradoks zakonodaje je ravno v tem, da so v praksi še specializirane ustanove za slepe pomanjkljivo opremljene oziroma je njihova oprema zastarela ali celo neuporabna, načrt pa je zagotoviti opremo slehernemu otroku v integraciji.

Potrebno pa je opozoriti še na neko pomanjkljivost v podporni tehnologiji. Računalniška vrstica, na primer, je bolj praktična za prenos, nima pa toliko opcij kot recimo program Word. Braillova vrstica ne podpira matematičnih znakov na računalniških programih, prav tako ne program Jaws, zato bodo slepi pri naravoslovnih predmetih še kar nekaj časa imeli probleme s pisanjem najrazličnejših matematičnih znakov. Poleg tega Jaws zasede ogromno prostora in se včasih zaradi tega ne da vzporedno odpreti še kakega programa, ki prav tako potrebuje veliko kapacitete. Jaws tudi ne bere vseh programov.

Kljub raznolikim vrstam ovir, omejitev in odvisnosti pa dejavnik, ki nedvomno najbolj otežuje vključitev slepih in močno slabovidnih v skupnost, nepoznavanje slepote širši družbi. Znano je, da kar je človeku tuje, nepoznano, v njem večinoma sproži obrambne mehanizme, odpor, strah... ali pa vsaj distanciranost. *»Ponavadi so bili vedno eni in isti sošolci, ki so mi pomagali.*« Zavedati se moramo, da gre pri slepoti za fizično prizadetost, ki ne vpliva neposredno na intelektualne sposobnosti, vendar kljub temu v ljudeh pogosto sproži občutke, zaradi katerih se posledično do slepe osebe, če se ji že ne morejo izogniti, obnašajo pomilovalno, pokroviteljsko, podcenjevalno: kot do zelo majhnega otroka, ki ničesar ni sposoben opraviti sam. Moj zaključek vsemu temu je to, da v resnici slepih nobena druga vrsta oviranosti in omejitev ne prizadene oziroma ovira bolj kot odnos do soljudi, ki jih ne zmorejo obravnavati kot enakovredne člane skupnosti.

Videči premalo oziroma sploh ne poznajo slepih oseb in so zato bodisi odklonilni, bodisi se ob stiku s slepo osebo obnašajo neprimerno, ji na primer nudijo pomoč na neustrezen način. Vrstniki se do slepega otroka mladostnika ne obnašajo enako, kot do videčih. Najstnico ali najstnika enako stari videči vrstniki obravnavajo kot majhnega otroka, ki potrebuje njihovo pomoč in tovrstno pomoč včasih pokroviteljsko ponudijo, kar slepa oseba doživlja kot ponižujoč odnos, obenem pa se s slepo osebo ne družijo na prijateljski način.

Podoben odnos pa imajo tudi nekateri šolani pedagogi, ki imajo v svojem razredu slepega otroka. Zaradi podcenjevanja in naznanja se mu snovi ne trudijo dovolj približati in se tudi drugače ne ukvarjajo dovolj z njim.

Tako kot mi je slepa oseba v intervjuju povedala, da so ji bili sošolci v večini pripravljeni pomagati, nekih resnejših prijateljskih stikov niso nikoli navezali. Pri integraciji moramo biti zelo previdni, da bo zajelo vsa tri področja: fizično, edukacijsko in socialno področje. Zgolj s fizično integracijo slep otrok več izgubi kot pridobi.

Za slepega gojenca Zavoda je značilno, da se jim ob prehodu v redno srednjo šolo mešata strah pred spremembo in veselje zaradi sprememb. *»Ko sem prvič stopila v srednjo šolo, sem bila zelo prestrašena.«* Strah izvira predvsem iz bojazni pred morebitnimi negativnimi reakcijami sošolk in sošolcev, pa tudi drugih dejavnikov, zaradi katerih slepa oseba ne bi mogla uspešno izdelovati šole. Strah pred spremembo je omenila tudi druga intervjujana oseba: *»Upala sem, da me bodo sošolci lepo sprejeli.«* , Obenem pa je še vedno čutila varnost v Zavodu: *»Vendar mi je bilo všeč, da sem med šolanjem v gimnaziji še vedno bivala v dijaškem doma, saj sem imela tam prijatelje.«*

S pomočjo prebrane literature, osebnih izkušenj in nenazadnje pogovorov s tremi osebami, sem naredila naslednje povzetke. Integracijo v redno izobraževalno ustanovo, ter šolanje v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, sem predstavila tako pozitivne kot negativne oblike vsakega šolanja posebej.

Integracija v redne izobraževalne ustanove:

Pozitivne strani:

- možnost druženja z videčimi vrstniki,
- večja možnost za razvoj družabnega življenja,
- večja izbira v katero šolo se bo vpisal slepi dijak,
- možnost razvijanja socialnih veščin,
- tako videči kot slepi se navajajo drug drugega.

Negativne strani:

- neustrezna izobrazba učiteljev,
- pomanjkljiva priprava šole za sprejem slepega oziroma slabovidnega otroka,
- ni primernih pripomočkov, prilagojenega didaktičnega gradiva, ni orientacijskih točk,
- premajhna zahtevnost v osnovni šoli pod okriljem Zavoda in realno ocenjevanje v srednji šoli,
- premalo frekventno izvajanje dodatne strokovne pomoči.

Šolanja v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani

Pozitivne strani:

- več strokovnjakov je na enem mestu- interdisciplinaren pristop,
- otrok je bolj individualno obravnavan,
- poučujejo ljudi, ki so izobraženi za delo s slepimi in slabovidnimi,
- v Zavodu so na voljo prilagojeni pripomočki in didaktično gradivo,
- otrok ima možnost druženja s sebi podobnimi otroci,
- ima več časa za osvajanje znanj in celosten razvoj,
- na voljo ima prilagojeno literaturo,
- šola in dijaški dom sta na isti lokaciji, v isti stavbi,
- nastavitvene stroške za vse invalidne dijake krije ministrstvo za šolstvo,
- seznanjanje s socialno varstvenimi pravicami, ki izhajajo iz invalidnosti posameznika,
- možnost vsakodnevne pomoči pri učenju,
- povezovanje z zunanjim okoljem ob pomoči prostovoljcev,
- možnost vključevanja v interesne dejavnosti, ki so prilagojene učencem z motnjami vida,
- manjše število učencev.

Negativne strani:

- oddaljenost Zavoda od doma in s tem nezmožnost vključevanja v družbo v svoji domači okolici,
- manj stika z videčimi vrstniki,
- manjša pripravljenost vključevanja slepih otrok v širšo družbo oziroma izoliranost,
- premajhne zahteve od otrok,
- prenizek kriterij pri ocenjevanju.

21.4 Predlogi

Po prebiranju najrazličnejše literature, izkušnjah ki sem jih pridobila v sobivanju s slepo osebo, neposrednim življenjem s slepimi in slabovidnimi otroci in nenazadnje intervjuji, ki sem jih izvedla za diplomsko delo, sem v nadaljevanju napisala nekaj predlogov, za lažje razumevanje slepih in sobivanje z njimi.

Menim, da je integracija za slepe in slabovidne pomembnejša oziroma primernejša v osnovni šol, kot pa kasneje. Saj tako slepi in slabovidni otroci spoznavajo normalno družbo, se iz nje učijo, kot tudi obratno. Vendar pa moramo pri integraciji slepih v osnovno šolo biti še posebej previdni. Slabovidni potrebujejo manj prilagoditev in se v procesu izobraževanja lažje vključijo med ostale vrstnike, medtem ko imajo slepi težjo nalogo. Naučiti se morajo specialnih veščin, pri čemer nujno potrebujejo pomoč strokovnjakov. Ločenost Zavoda za slepo in slabovidno mladino tej populaciji preprečuje in otežuje vključevanje in participacijo v družbi. Odmaknjeni so od vsakodnevnih problemov s katerimi se soočajo videči in potem ko se integrirajo v svet videčih imajo veliko problemov vključevanja vanj.

Najbolj pomembno je, da okolje začne sprejemati in spoznavati slepe osebe in jih začne obravnavati le v kontekstu njene slepote, le v situacijah, kjer so dejavniki povezani s slepoto. *»Mislim, da je večini videčim težko sprejeti medse človeka, ki je drugačen.«* S slepo osebo ni potrebno govoriti glasneje, saj ni naglušna, niti počasneje, saj ni tujka, ki bi zgolj pasivno obvladala slovenski jezik. Še manj je potrebno uporabljati pomanjševalnice,

kadar gre za slepo osebo, ki je že prerasla otroštvo. Ljudem naj bo pred osebo nerodno le toliko, kot bi jim bilo zaradi lastnih kompleksov nelagodno pred katerikoli človekom. *»Mislím, da imajo videči tak odnos do nas zato, ker nas ne poznajo in se zato bojijo globljih odnosov z nami. Nekateri se tudi bojijo, kaj si bodo o njih mislili vrstniki, če se bodo družili s slepimi.«* Slepí se bodo nelagodja, ki jim ga povzročajo na eni strani oviranosti in omejenosti kot posledica slepote, na drugi pa odnos okolja, kakršnega so vajeni, znebili le, če bodo čutili, da jih ljudje sprejemajo ali pa tudi ne sprejemajo neodvisno od tega, da so slepi.

Lahko trdimo, da se slepa ali slabovidna oseba na poti do integracije srečuje s številnimi ovirami in omejitvami, ki so posledica prizadetega vida. Največja ovira na poti do resnične vključenosti so neustrezne reakcije okolja in družine na slepe in slabovidne, ki so posledice nepoučenosti, nepoznavanja problematike in strahu pred drugačnim. *»Hčerka je po odločbi imela določeno, da mora imeti stacionaren razred. Starši so bili zelo neprijazni in nejevoljni do tega. Kar nekaj pripomb je bilo slišati na ta račun iz njihove strani.«* Eden izmed ključev za uspešno vključenost oziroma integracijo je samoaktivacija slepe in slabovidne osebe in ne ostajanja v obstoječih okvirih. Za vključenost sta v prvi vrsti potrebni reformi šolstva in miselnosti ljudi. Prva je lažja zaradi možnosti zakonodajne reforme in povsem konkretnih ukrepov. Druga je sicer veliko težja, a je lahko vsaj delno posledica uspešno izvedene prve. In nenazadnje, uporaba računalniške tehnologije je med najpomembnejšimi dejavniki vključevanja, saj slepim in slabovidnim močno olajšuje življenje in jim omogoča izjemno veliko mero neodvisnosti.

Integracija slepih in slabovidnih v redne izobraževalne ustanove se mi zdi do sedaj še vedno premalo premišljena in prepolna pozitivnih izjav o enakih možnostih.

Vsekakor bi morali učitelji in učiteljice, ki poučujejo slepega ali slabovidnega otroka, biti deležni daljšega in kakovostnejšega izobraževanja. Preden učitelj začne poučevati takega dijaka, se mora poučiti o njegovem svetu, predstavi in njegovih posebnih potrebah ter metodah poučevanja. Predvsem pa bi morali biti zelo strpni. V nadaljevanju bi rada navedla nekaj izkušenj, ki sta mi jih opisali intervjujani osebi: *»Večini profesorjem je bilo težko*

pripraviti snov v elektronski obliki,« »Kar so pa napisali na tablo, so vedno povedali naglas, da sem lahko sledila«, »Tisti profesor, ki me je računalništvo imel v osnovni šoli, je bil zame nesposoben...« in »Opazila sem samo to, da ni imel volje, da bi nam odgovarjal na vprašanja.«

Po zakonu ZOFVI (Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja) imajo vsi učitelji, zaposleni v vzgojno-izobraževalnih zavodih, pravico do petih dni plačane odsotnosti z dela z namenom permanentnega strokovnega izobraževanja. Vprašanje je, ali to možnost sploh izkoristijo ali jim to zadostuje za slednje čedalje hitrejšim spremembam na vseh življenjskih področjih (Internet 17).

Pomoč tiflopedagoga je nujna in zagotoviti bi jo morala vsaka šola. Vsekakor bi se številu ur moralo bistveno povečati, saj je trenutno z zakonodajo določeno le 2 uri tedensko. *»Tiflopedagoginjo sem imela, samo sem jo imela mogoče dvakrat v štirih letih« ... in //... »pa naj bi hodila, pa ni«...//* Mobilna tiflopedagoška pomoč bi se morala izvajati pogosteje kot je to predvideno. V okviru dveh ur tedensko, ki jih določa zakon, tiflopedagog ne more otroku nuditi zadostne pomoči na področju predmetnega učenja in učenja specialnih veščin, redni učitelj pa prav tako ne more nadomestiti dela tiflopedagoga.

Uporaba računalnika ne sme biti potisnjena na stranski tir, temveč nasprotno: postaviti jo je potrebno na prvo mesto. Učenje z računalnikom naj bi se začelo že v osnovni šoli, v prvem razredu ali pa še prej in jo dosledno izvajati.

Večja povezava državne sociale, oblik samopomoči, dobrodelništva in zasebnih socialnih ustanov. Potrebno bi bilo omogočiti nekega predstavnika ali skupino, ki bi skrbela, da se posameznik in njegova družina ne znajdejo sami v kopici pravic in dolžnosti.

Vsem intervjujanim sem zastavila enako vprašanje in sicer kako so prišlo do računalnika in tako drage opreme, ki jo slepi potrebujejo za opravljanje z računalnikom. Vsi so bili primorane se obrniti na najrazličnejšo pomoč, kot so dobrodelne ustanove in zbiralne akcije denarja. Financiranje prepotrebne IKT bi po mojem prepričanju v celoti morala pokriti

država in s tem omogočiti vsem slepim enakopravno vključevanje v življenje. Kajti ta programska oprema slepemu nadomešča vid in s tem slepemu omogoča neodvisno in samostojno vključevanje v življenjsko okolje. S pomočjo te tehnologije se slepi lahko izobrazijo, zaposli in neodvisno od pomoči družbe, samostojno zaživi. Resnično najbolj pomembno problematiko na vseh stopnjah izobraževanja predstavlja zagotavljanje potrebne prilagojene opreme. Prvo je informacijsko komunikacijska oprema namenjena posamezniku, ki za njega predstavlja neprecenljiv pripomoček vsakdanjika. Oprema je zelo draga in je za marsikaterega posameznika nedostopna. Druga oprema, katero imam v mislih, pa je oprema v šolah. Težko je zagotoviti sredstva za prilagojeno izvajanje pouka, saj je teh otrok zelo malo, vendar pa bi šola morala biti upravičena do tolikšne finančne pomoči, da bi slepemu zagotovila vse potrebne pripomočke.

Tako kot nekod po svetu, naj bi se Zavod za slepo in slabovidno mladino preobrazil v izobraževalno središče. Za pomoč pri integraciji morajo biti specializirane ustanove, ki imajo pred rednimi šolami nedvomno prednost v poznavanju in reševanju specifične problematike. Poleg negativnih izkušenj o izoliranosti in omejitvah kot posledicah življenja v Zavodu sem že nekaj napisala in o tem sem so govorile tudi moje intervjujane osebe, vendar specializirane institucije vendarle niso samo omejevalne in izločevalne, kakor jih danes radi vidijo mnoge stroke in mnogi strokovnjaki. So tudi središče specialnega znanja za delo s slepimi osebami, njihovega izobraževanja, vzgajanja in usposabljanja. Ne zagovarjam tega, da se družba še naprej razslojuje in izloča nekatere svoje člane, raje naj se nauči živeti z njimi. V proces integracije bi moral aktivno in intenzivno vključiti ljudi, ki zares poznajo slepe in slabovidne in imajo nešteto izkušenj pri delu z njimi. Namesto da se institucije zapira, naj se jih raje preobrazi v moderna izobraževalna in svetovna središča za slepe, pedagoge in prostovoljno delo. Zavodi v nasprotju z rednimi šolami vseeno namreč:

- posredujejo znanje za izobraževanje slepih in slabovidnih ter za uporabo pripomočkov,
- imajo manjše število učencev,

- obravnavajo slepe kot člane družbe, ki imajo številne sposobnosti, katere lahko enakovredno razvijejo, kljub prizadetosti vida, ker niso deležni usmiljenja in ker večina v zavodu živi kot v internatu, so se primorani naučiti nekaterih pravil, ki jim pomagajo pri razvoju večje stopnje samostojnosti in discipline.

Oblike javnega ozaveščanja o možnostih sodelovanja s slepimi in slabovidnimi že pri redni predšolski vzgoji in v rednih izobraževalnih ustanovah. V mislih imam skupne priprave praznovanj, najrazličnejša družabna srečanja, skupni izleti...

Otroke s posebnimi potrebami moramo resnično sprejeti medse, kajti ni dovolj, da samo pišemo in govorimo o tem, kako bi moralo biti. Dovoliti jim moramo, da nam tudi oni pokažejo kaj znajo, zmorejo in kaj nas vse oni lahko naučijo. Menim, da bi morali posebne ukrepe nameniti vzgoji in izobraževanju zdravih otrok že od malega, da bi znali medse sprejeti tudi »drugačnega«, se medsebojno bogatiti, sprejemati in dopolnjevati.

Integracija otrok v redne izobraževalne ustanove ne sme biti več vprašanje! Vprašanje si moramo začeti zastavljati na drugih področjih vzgoje in izobraževanja. Težiti moramo k dobri šoli za vse otroke in za vsakega posameznika v njej. Mislim, da ima vsak posameznik »posebno potrebo«, tudi če ni tako izrazita in učitelj je tisti, ki jo mora prepoznati in temu primerno prilagoditi svoje poučevanje. Pomembno je, da ustvarimo okolje medsebojnega sprejemanja in spoštovanja. Napredek od začetne preproste predstave, da je dovolj otroka s posebnimi potrebami vključiti v redno šolo ter mu nuditi pomoč pri premagovanju vsakodnevnih težav, je velik. Danes je namreč jasno, da je potrebna popolna reforma šolstva, pri čemer bodo šole prilagojene širokemu spektru potreb vsakega posameznega učenca v okviru običajnega delovanja. To pomeni spremembe na področju učnih načrtov, akademske organizacije, pedagogike, stopnje izobrazbe in razvoja, vključevanja in sodelovanja staršev, strokovnega razvoja in virov.

22 SKLEP

Moja raziskava ne daje prepričljivih odgovorov na zastavljena raziskovalna vprašanja in tudi ne smem napisati, da dokazuje obstoj družbeno pogojenih ovir, ki slepim otežujejo uspeh v redni izobraževalni ustanovi. Vsekakor pa lahko trdim, da daje bežen pogled v problematiko šolanja teh ljudi. Vzorec, ki sem ga zajela za raziskovanje je bil vsekakor premajhen. Če bi se ponovno delala podobna raziskava, bi bilo potrebno vzorec povečati in tako zajeti še slabovidne učence. Vsekakor bi bilo zanimivo narediti intervju tudi z odgovorno osebo na Ministrstvu za šolstvo, ki je odgovoren za otroke s posebnimi potrebami in tako spoznati še njihovo stran zgodbe.

Vsi invalidi imajo nekaj skupnega. Značilnost, po kateri se na zunaj ločijo od ostalih ljudi, je specifična fiziološka nefunkcionalnost, ki je lahko telesna ali duševna in je lahko posledica bolezni, poškodbe ali dedne patologije. Ta okvara usodno vpliva na njihovo življenje, ki ga otežujejo zunanje omejitve. Invalidi občutijo različne oblike oviranosti, ki se kažejo v neustrezni prilagojenosti okolja, namreč pri doseganju pravic in vrednot, ki so zapisane v ustavi in neprimeren odnos družbe do njih (Pumpernik 1997, 42).

Invalidne ljudi najpogosteje pomilujemo in jih doživljamo kot tragične, s katerimi je mogoče sočustvovati in jim občasno nameniti nekaj prijaznosti in ponuditi pomoč, saj smo prepričani, da jo potrebujejo, ker zaradi svoje invalidnosti ne morejo delati, kajti invalidnost ni nič drugega, kakor nesposobnost za delo (Rutar 1996, 11).

S sprejetjem Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami so slepi in slabovidni dobili možnost, da se vključijo v redne izobraževalne ustanove, vendar morajo starši in vsi vpleteni objektivno oceniti sposobnosti otroka ter izbrati način izobraževanja, ki bo najbolj primeren za posameznika. Da pa ne bi bila integracija zgolj samo fizična, morajo vsi, ki so vpleteni v ta proces vložiti veliko truda pri vzpostavljanju medčloveških odnosov, saj lahko vrstniki slepega otroka hitro izločijo in tako ne uspe priti do sociološke integracije, kar je nujno potrebno za uspešno integracijo. Otroka moramo vključiti v obravnavo v

predšolskem obdobju in ne šele takrat, ko je otrok že vključen v razred in med vrstnike kjer se že pojavijo težave.

Z vzgojo demokratičnih vrednot lahko spodbudimo aktivno delovanje zoper pojave, kot so revščina, nezaposlenost, številne kršitve človekovih pravic, nespoštovanje pravic marginaliziranih družbenih skupin ipd. In ravno pri utrjevanju demokracije med mladimi je prav šola tisti pomembni družbeni mikrosistem, v katerem ti preživljajo večji del svojega življenja. Šola je pomembna institucija tudi zato, ker s svojimi socializacijskimi nalogami lahko vidno prispeva k utrjevanju demokratičnih ravnanjskih vzorcev. Saj tako lahko vzgoja demokracije v naši šoli odlično prispeva k demokraciji globalizirane družbe. Demokracija mora zaživeti kot strateško pomembna družbena vrednota kultiviranih in ustvarjalnih civilizacij. Tako bi slovenska demokratična pluralna šola razvijala prijazen odnos človeka do drugega, še posebej drugačnega in prispevala k vrednostno bogatejšemu človeštvu. Šola mora učiti strpnosti, spoštovanja ter solidarnosti, kar so tudi vrednote in norme evropske družbene stvarnosti (Židan 2007).

Samo smiselno organizirana država s konkretnimi nameni lahko daje zadostno pravno, ekonomsko in socialno varnost. Osnovni cilj takšne politike naj bi bil svoboden človek, ki ima možnost enakovrednega sodelovanja v družbi. Poudarek je na ohranjanju in dvigovanju kvalitete življenja vseh posameznikov z različnimi potrebami, zmožnostmi, ovirami in razlikami. Šele na tem mestu je pojem invalidnost sprejemljiv in zaželen. Brez razlikovanja med invalidi in neinvalidi ter brez razumnih prilagoditev ali sprememb okoliščin v določenih primerih ni mogoče zagotoviti enakovrednega vključevanja in enakosti. Za vsakega posameznika je pomembno, da pravna država v celoti upošteva njegove pravice in potrebe. Invalidnosti je potrebno posvetiti pravišnjo pozornost. V prvi vrsti ima to nalogo država, ki zakonsko zagotovi izravnano primanjkljaja (Rus 1990, 19).

Kvaliteta izobraževanja slepih in slabovidnih v redne izobraževalne programe je dandanes še vedno odvisna od dobre volje, osebne zavzetosti in inovativnosti posameznih učiteljev. Izobraževalno okolje, v katerem se znajde slepi, v praksi vselej ni tako vzpodbudno.

Za družbo in posameznika je demokracija pomembna smernica pri njegovem spopadanju z življenjskimi izzivi in pomaga pri oblikovanju mnenj. Usposablja človeka za dejavno, odgovorno državljansko vlogo v pluralnih demokratičnih razmerah. V demokraciji morajo vsi sodelovati, ne pa opazovati le od zunaj. Z demokratičnim skupnim sodelovanjem, se bo pojavila nova kakovost dela in življenja. Zato je izjemno pomembno demokratično zorenje posameznika. Demokracija kot vrednota ima v tretjem tisočletju pomembno vlogo, saj se bomo z njeno pomočjo naučili demokratičnih vzorcev ravnanja, delovanja, čustvovanja in obnašanja (Židan 2004).

Spoznali smo, da je slepe potrebno popeljati iz ustanov v življenje. Na področju dela s slepimi in slabovidnimi moramo slediti razvoju in oblikovati humanejšo družbo, ki bo odstranila tančice predsodkov, navad in neznanja o slepoti in bo tenkočutno prisluhnila tudi ljudem, ki na drugačen način oblikujejo podobo sveta. Razumeti moramo pojavljanje drugačnosti v našem vsakdanu (Dyck 1992, 29).

Čim bolj humana je družba, tem večja je njena odgovornost za osebe s posebnimi potrebami.

Zagovorniki inkluzivne šole verjamejo, da je to, kako vključeno vzgajati in izobraževati otroke in odrasle, ki so dandanes izključeni iz rednega življenja, skriti ključ, da se naučimo, kako lahko različni ljudje živimo skupaj v isti skupnosti (Galeša 1995).

Tako je naloga izobraževalnega sistema, kot mehanizma demokratične države, da bodo postali čustveno pozornejši, jih pripraviti do strpnosti, da bodo manj konfliktno naravnani in jim prikazovati pomen humanih in plemenitih dejanj. Vse to so vrednote s katerimi naj bi učenci zapustili šolski prostor in z njimi soustvarjali humano on demokratično družbo (Židan 2004).

Vzgoja za evropsko demokracijo je vzgoja, ki naj poleg intelektualnih sposobnosti kultivira tudi posameznikov socialni odnos in komunikacijo z okoljem. Naj tudi vzgaja in izobražuje

proti številnim diskriminacijskim družbenim oblikam, pojavljajočim se v procesih globalizacije (Židan 2007, 17).

Še vedno ves problem leži v miselnosti družbe in nepoznavanju slepih. Potrebno je narediti še veliko več za uresničevanje enakosti in enakopravnosti vseh otrok. Ni dovolj, da o tem samo govorimo in pišemo.

23 LITERATURA

- *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju*. 1995. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Birch, Beverley. 1997. *Louis Braille: slepi francoski deček, čigar izum pomaga milijonom slepih, da lahko berejo*. Celje: Mohorjeva družba.
- Bratož, Mirjam. 2004. Integracija učencev s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami. V *Otroci s posebnimi potrebami*, ur. Štefan Krapše, 171-172. Nova Gorica: Educa.
- Cergolj, Barbara, Barbara Gorišek, Marina Rugelj, Marjeta Hočevnar in Luka Planinc. 2003. *Pripomočki za poučevanje slepega dijaka v gimnaziji*. Ljubljana: Zavod sv. Stanislava, Škofijska gimnazija. Dostopno prek: <http://skg.stanislav.si/dejavnosti/Brosura.pdf> (15. maj 2008).
- Cvetko, Irena. 1997. Integracija...!? V *Uresničevanje integracije v praksi: vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami: zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu od 13. do 15. februarja 1997*, ur. Karl Destovnik, 255-258. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Dominkuš, Davor. 2000. Poklicno in strokovno izobraževanje dijakov s posebnimi potrebami. V *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami-deset let kasneje: zbornik referatov*, ur. Karl Destovnik in Jan Ulaga, 525-527. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Dyck, Herman van. 1992. *Ne tako, ampak tako: knjižnica nasvetov za prijaznejše druženje s slepimi in slabovidnimi*. Ljubljana: SLS.

- Florjančič, Stane, Ivo Gerbec, Aksinja Kermavner in Kristina Lotrič. 2000. Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole za slepe in slabovidne učence. V *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami-deset let kasneje: zbornik referatov*, ur. Karl Destovnik in Jan Ulaga, 262-265. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Florjančič, Stane, Ivo Gerbec in Mirjana Hafnar. 2003. Navodila za delo s slepimi in slabovidnimi učenci. V *Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo*, 15-18. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Dostopno prek: http://www.zrss.si/doc/_PP_prilagojeno_izvajanje_programa_OS_maj.doc (15. maj 2008).
- Galeša, Mirko. 1995. *Specialna metodika individualizacije*. Radovljica: Didaktika.
- Goggin, Gerard in Christopher Newell. 2003. *Digital Disability. The social Construction of Disability in New Media*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Golob, Marija. 1989. *Pot k svetlobi*. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.
- Hafnar, Mirjana. 2000. Komunikacija, ravnanje in svetovanje v interakciji s slepimi in slabovidnimi. V *Za prijaznejšo komunikacijo s slepimi in slabovidnimi*, 23-29. Ljubljana: Zbornica zdravstvene nege Slovenije.
- Hafnar, Mirjana in Katarina Simnič. 2002. Vloga zavodov za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih. V *Osebe s posebnimi potrebami v procesu inkluzije ter vloge defektologov in specializiranih institucij*, ur. Karl Destovnik, 89-103. Ljubljana: Zbornica zdravstvene nege Slovenije.

- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

- Internet 1:
Zakon o osnovni šoli. (ZOsn). Ur. l. RS 12-570/1996. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1996/Ur/u1996012.pdf (13. julij 2008).

- Internet 2:
Pravilnik o kriterijih za uveljavljanje pravic za otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo. Ur. l. RS 105/2002. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002105&stevilka=5222> (18. junij 2008).

- Internet 3:
Dopolnitev posebnega dela prilagojenega izobraževalnega programa osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom z določitvijo specialno pedagoških dejavnosti in navodil za izvajanje v primeru dveh ali več motenj, ovir oziroma primanjkljajev za gluhe in naglušne, slepe in slabovidne, gibalno ovirane ter govorno-jezikovne motnje. 2006. Dostopno prek: http://www.zrss.si/doc/_DOPOLNITEV%20POSEBNEGA%20DELA%20PP%20z%20NIS.doc (2. junij 2008).

- Internet 4:
Dular, Tanja. 2008. *Družba za vse*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/word/druzba_za_vse.doc (18. junij 2008).

- Internet 5:
Standardna pravila za izenačevanje možnosti invalidov. 1993. Dostopno prek: http://www.drustvo-distrofikov.si/index.php?option=com_content&view=article&id=89&Itemid=63 (18. junij 2008).

- Internet 6:
Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP). Ur. l. RS 54/2000.
Dostopno prek: http://www.fpp.uni-lj.si/files/news/20060317_fa2aTR/zakon_o_usmerjanju_otrok_s_posebniimi_potrebami.doc (12. junij 2008).

- Internet 7:
Mnenje Sekcije za otroško in mladostniško klinično psihologijo društva psihologov Slovenije o predvidenem delovanju komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. 2007. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~dpsih/priloge/VeraSlodnjak%20Dopis%20ZRSS,%2015.05.07.doc> (22. junij 2008).

- Internet 8:
Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2008. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (3. junij 2008).

- Internet 9:
Medobčinkso društvo slepih in slabovidnih Koper. 2001. Dostopno prek: http://www.kid-pina.si/~mdsskp/PC_BrailleovaVrstica.html (11. avgust 2008).

- Internet 10:
Športna vzgoja v integraciji in prostočasne športne vsebine slepih in slabovidnih srednješolcev. 2007. Dostopno prek: http://www.sdss-sl.org/Clanki/strokovni_clanki/SPORTNA%20VZGOJA%20V%20%20INTEGRACIJI%20%20IN%20%20PROSTOCASNE%20%20SPORTNE%20VSEBINE%20%20SLEPIH%20IN%20SLABOVIDNIH%20%20LABO.pdf (30. september 2008).

- Internet 11:
Odredba o normativih in standardih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. Ur. l. RS 39-2145/1997. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1997/Ur/u1997039.pdf (2. junij 2008).

- Internet 12:
Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI). Ur. l. RS 12-568/1996.
Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=99612&stevilka=568>
(2. junij 2008).

- Internet 13:
Pravilnik za opravljanje mature za kandidate s posebnimi potrebami. Ur. l. RS 33-1465/98. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1998/Ur/u1998033.pdf (2. junij 2008).

- Internet 14:
Pravilnik za opravljanje mature za kandidate s posebnimi potrebami. Ur. č. RS 16-837/99. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1999/Ur/u1999016.pdf (2. junij 2008).

- Internet 15:
Murn, Tatjana. 2004. *Navodila za izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za gimnazijski program*. Dostopno prek: http://www.zrss.si/doc/_Navodila.doc (3. junij 2008).

- Internet 16:
Navodila za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. 2005. Dostopno prek: [http://www.cpi.si/files/userfiles/Datoteke/Posebne%20potebe/Navodila-URAD-26-07-02%20\(1\).doc](http://www.cpi.si/files/userfiles/Datoteke/Posebne%20potebe/Navodila-URAD-26-07-02%20(1).doc) (3. junij 2008).

- Internet 17:
Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI-UPB3). Ur. l. RS 115-5027/2003. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2003/Ur/u2003115.pdf (3. junij 2008).

- Internet 18:
Jaws for Windows. 2008. Dostopno prek: <http://www2.arnes.si/~msmds1s/jaws.htm> (23. julij 2008).
- Javornik, Marija. 2003. Postopki usmerjanja otrok s posebnimi potrebami. *Sodobna pedagogika* 54 (120): 124-136.
- Jeličič, Ana Marija. 2000. Stališča učiteljev do vključevanja otrok s posebnimi potrebami v redne osnovne šole. V *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami-deset let kasneje: zbornik referatov*, ur. Karl Destovnik, Jan Ulaga, 280-282. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Kavkler, Marija. 1997. Integracija in spremembe v procesu poučevanja. V *Uresničevanje integracije v praksi: vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami: zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu od 13. do 15. februarja 1997*, ur. Karl Destovnik, 314-322. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- --- 2002. Vključevanje otrok s posebnimi potrebami – vloga ravnatelja. V *Strokovni posvet Menedžment v izobraževanju, 2001, Portorož*, ur. Andreja Turk Herlec, 23-27. Ljubljana: Šola za ravnatelje.
- --- 2005. Model systemskega pristopa inkluzivnega šolanja. V *Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami: od dobre teorije k učinkoviti praksi*, 29-33. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kolenc, Franci M. 2003. Integracija otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami. V *Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli*, ur. Metod Resman, 156-166. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.

- Lebarič, Nada, Darja Kobal Grum in Janez Kolenc. 2006. *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami*. Radovljica: Didaktika.
- Marentič Požarnik, Barica. 2003. Temelj uspešnega vključevanja učencev s posebnimi potrebami so ustrezno usposobljeni učitelji. *Sodobna pedagogika* 54 (120): 104-113.
- Mates, Barbara T. 2000. *Adaptive Technology for the Internet: making electronic resources accessible to all*. Chicago, London: American Library Association.
- Meijer, Cor, Victoria Soriano in Amanda Watkins. 2003. *Special Needs Education in Europe: thematic publication*. Middelfarth: European Agency for Development in Special Needs Education. Dostopno prek: http://www.european-agency.org/publications/agency_publications/SNE_europe/downloads/ThematicPublication_English.doc (15. maj 2008).
- Murn, Tatjana. 2002. *Kaj piše na tabli? Ne vidim prebrati: priročnik za načrtovanje in izvajanje pouka s slepim in slabovidnim učencem*. Škofja Loka: Center slepih in slabovidnih Škofja Loka.
- Novljan, Egidija. 1990. Razmišljanja o integraciji v svetu. *Sodobna pedagogika* 41 (7-8): 423-431.
- Novljan, Egidija. 1997. Uveljavljanje integracije za osnovnošolsko obdobje. *Uresničevanje integracije v praksi: vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami: zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu od 13. do 15. februarja 1997*, ur. Karl Destovnik, 30-41. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.

- Opara, Božidar. 2002. Razvojne usmeritve in uresničevanje nove šolske zakonodaje. V *Osebe s posebnimi potrebami v procesu inkluzije ter vloge defektologov in specialnih institucij*, ur. Karl Destovnik, 5-11. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- --- 2001. Stanje in razvojne usmeritve, vloga strokovnega sveta za področje vzgoje, izobraževanja ter usposabljanja otrok s posebnimi potrebami. V *Strokovna in strateško –operativna vprašanja pri uresničevanju nove šolske zakonodaje za področje otrok s posebnimi potrebami*, ur. Karl Destovnik in Sonja Kralj, 29-39. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije: Pedagoška fakulteta.
- --- 2003. Otroci s posebnimi potrebami so del celotnega sistema vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika* 54 (120): 36 – 51.
- --- 2005. Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. *Defektologica slovenica* 13 (3): 103-105.
- Padežnik, Stane. 2000. *Ustvarjalnost ne pozna teme: življenjske zgodbe nekaterih najbolj uspešnih slepih in slabovidnih Slovencev*. Ljubljana: Past.
- Peček, Mojca in Irena Lesar. 2006. *Pravičnost slovenske šole: mit ali realnost*. Ljubljana: Sophia.
- Pepelnik Arnerič, Marija. 2000. Problematika individualnega pouka v osnovni šoli. V *Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami-deset let kasneje*, ur. Karl Destovnik in Jan Ulaga, 414-416. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Popovič, Draginja. 1986. *Rani razvoj i prilagođavanje slepih*. Beograd: Zavod za uđbenike i nastavna sredstva.

- *Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami.* Ur. l. RS 54/2003. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_PRAV4984.html (20. september 2008).
- Pumpernik, Danilo. 1997. Invalidnost - od diskriminacije proti enakopravnosti: zgodovinski pregled invalidnosti kot socialnega pojava. V *Neodvisno življenje najtežje gibalno oviranih*, ur. Anton Zupan in Cveto Uršič, 41-51. Ljubljana: Inštitut RS za rehabilitacijo.
- Resman, Metod. 2003. Integracija/inkluzija med zamisljivo in uresničevanjem. *Sodobna pedagogika* 54 (120): 64-83.
- Rus, Veljko. 1990. *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana. Domus.
- Rutar, Dušan. 1996. *Tri razprave o teoriji hendikepa*. Ljubljana: Društvo za teorijo in kulturo hendikepa.
- Schmidt, Majda. 1999. Segregacija – integracija. *Sodobna pedagogika* 50 (1): 138-151.
- --- 2001. *Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Skalar, Vinko. 1997. Integracija in kurikularna prenova. V *Uresničevanje integracije v praksi: vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami: zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu od 13. do 15. februarja 1997*, ur. Karl Destovnik, 11-16. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.

- --- 2000. Strategija uveljavljanja integracije in socialnega vključevanja (inkluzija) pri socialno izključenih otrocih in pri otrocih s posebnimi potrebami v osnovni šoli. V *Strokovna in strateško-operativna vprašanja pri uresničevanju nove šolske zakonodaje za področje otrok s posebnimi potrebami*, ur. Karl Destovnik, 37-42. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- --- 2003. Kako vrtec in šolo približati otrokom s posebnimi potrebami? *Sodobna pedagogika* 54 (120): 52-63.
- Šprohar, Luj. 1995. Posebne institucije kot mesto oblasti: Rehabilitacija kot civilnodružbeni projekt. *Časopis za kritiko znanosti* 23 (175): 219-228.
- Vršnik Perše, Tina. 2003. Segregacija, integracija, inkluzija? Pravica do izbire! *Sodobna pedagogika* 54 (120): 140-151.
- Vrtačnik, Milan. 1969. Kulturno življenje slepih v Sloveniji. V *Svetloba izpodriva temo*, ur. Mlekuž Vekoslav, 287-298. Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije.
- Wertlieb, Ellen C. 1985. Minority Groups. Status of the Disabled. *Human Relations* 38 (11): 1047-1063.
- Wright, Beatrice Ann Posner. 1983. *Physical disability: psychological approach*. New York: Harper & Row.
- Zavašnik, Nina. 2006. Temna in svetla stran integracije. V *Otroci s posebnimi potrebami: integracija in inkluzija*, ur. Božidar Založnik, 157-164. Nova Gorica: Educa, Melior.
- Zaviršek, Darja. 2000. *Hendikep kot kulturna travma: historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Založba /*cf.

- Žerovnik, Angelca. 2004. *Otroci s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Družina.
- Židan, Alojzija. 2004. *Za kakovostnejša družboslovna znanja: didaktični in znanstveni prispevki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2007. *Vzgoja za evropsko demokracijo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Žolgar Jerkovič, Ingrid. 2006. Inkluzija na področju slepote in slabovidnosti. V *Zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji*, ur. Barbara Kopal in Darja Grum Kopal, 23-32. Ljubljana: Društvo za enake možnosti slepih DEMS.

24 PRILOGE

PRILOGA A:

PRVI INTERVJU SLEPE UČENKE

Kaj ti je bilo najbolj všeč v osnovni šoli, ko si se šolala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino?

Ko sem se šolala v zavodu, mi je bilo najbolj všeč, da sem poznala vse učence in to, da je bil tam internat, tako da sem bila tam lahko tudi čez noč. Kar pa se tiče šole pa mi je bilo najbolj všeč to, da nas je bilo v razredu samo šest, največ osem.

Ste bili s sošolci v osnovni šoli zelo povezani med seboj, ste se razumeli?

Ja, s sošolci smo bili v osnovni šoli zelo povezani. Nikoli nismo pustili nikogar na cedilu. Rekla bi celo, da smo bili najbolj povezan razred na celi šoli. Ne spomnim se, da bi bili med nami kakšni konflikti, vedno smo si pripravili kaj zanimivega ... v bistvu smo se zelo dobro razumeli vsi v dijaškem domu. Smo bili kot nekakšna velika družina.

Ste obvezno literaturo že dobili pripravljeno v Braillovi pisavi ali ste morali tudi sami kdaj prepisovati iz kakšnega videčega učbenika?

Literaturo smo načeloma dobili, edino, kar smo morali pisati sami v našo pisavo, so bile kontrolne naloge.

Si med tednom spala dijaškem domu ali si hodila domov? Saj si doma v Ljubljani. Si imela pri tem kaj koristi, ko si popoldanski čas preživela v dijaškem domu?

Spala sem v zavodu. Tam sem se bolje počutila in imela sem tudi prijatelje. Kasneje, v času šolanja v srednji šoli, pa sem dobivala v Zavodu strokovno pomoč, ki mi je prišla zelo prav.

Kakšno se ti je zdelo samo bivanje, delo in sama organizacija v Zavodu oziroma dijaškem domu? Kako se ti zdi, da je vplivala na to, da si se potem integrirala v redno izobraževalno ustanovo?

V zavodu sem se sicer odlično počutila, imeli smo vse, kar potrebujemo za neko dokaj normalno bivanje. Vendar pa bi rekla, da nas niso dobro pripravili na kasnejše življenje, saj se marsikdo še zdaj ne znajde zunaj zavoda. To da se ne znajdejo pomeni, da imajo težave z vključevanje v svet videčih, orientacijo, kuhanjem in podobno. Kar se mene tiče, sem imela iste težave, kot sem jih naštela, vendar sem jih sprejela, ker sem se zavedala, kaj sem

zamudila v zavodu. Kljub vsemu, sedaj ko tako malo pogledam nazaj, bi si želela, da bi nas veliko več naučili vsakodnevnih opravil.

Kdaj si se prvič srečala z računalnikom in Braillovo vrstico?

Prvič sem se s tem srečala v petem razredu, pri urah strojepisja in računalništva.

Kdaj si dobila svoj lastni računalnik in Braillovo vrstico in če mi lahko na kratko opišeš, kako si prišla do njega?

Dobila sem ga, ko sem končevala sedmi razred, se pravi ko sem bila stara trinajst let. Dobila sem ga tako, da so zame zbirali denar, ne vem točno, vem da je bilo v časopisu.

Si imela za spopad tebi novo tehnologijo organizirane dodatne učne ure za učenje in spoznavanje z računalnikom? Kdaj – v katerem razredu si se prvič spopadla z učenjem in spoznavanjem računalnika? Opiši kako in kolikokrat na teden je to potekalo?

Prav individualnih ur nisem imela oziroma bi jih morala imeti 1x na teden kolikor se spomnim, samo so v večini skoraj vedno odpadle. Imeli samo ure strojepisja in računalništva, samo od tam se nisem kaj dosti naučila, naučila sem se samo desetprstno tipkanje. Nekaj individualnih ur sem dobila v osmem razredu, takrat ko sem računalnik in vrstico tudi dobila. Vendar pa smo imeli precej neresnega učitelja računalništva, tako da me ni naučil veliko, pa še odpadlo je dostikrat. Tako da bi lahko rekla, da sem resne individualne ure dobila šele v prvem letniku gimnazije. Bile so nujno potrebne, ker resnično nisem nič znala. Imela sem jih enkrat na teden, uro in pol, a je zame zadostovalo.

Se ti je zdel profesor, ki te je učil v osnovni šoli spoznavanja računalnika, dovolj sposoben oziroma ti je znal odgovoriti na vsa tvoja vprašanja?

Tisti profesor, ki me je računalništvo imel v osnovni šoli, je bil zame nesposoben, tisti pa, ki sem ga imela v gimnaziji, pa je bil po mnenju drugih nesposoben, vendar je meni znal povedati vse. Opazila sem samo to, da ni imel volje, da bi nam odgovarjal na vprašanja.

Si predstavljaš življenje brez računalnika in Braillove vrstice?

Ne! Veste kaj vse mi pomeni moj računalnik? Za nič na svetu ga ne bi zamenjala. Sploh si ne predstavljam kaj bi, če bi ostala brez njega. Z veliko prijatelji, predvsem slepimi in slabovidnimi vzdržujemo tako stike, saj smo razpršeni po celi Sloveniji. Sploh pa misli, da se ne bi bilo mogoče v tem času šolati brez njega.

Kako so se ti pa zdeli učitelji v Zavodu strpni in pripravljeni za kakršno koli pomoč?

Kakor kdo. Nekateri bolj, nekateri manj. Profesor za računalništvo, kot sem že rekla, ni imel volje, da bi se ukvarjal z nami, pa tudi pri ostalih je bilo opaziti, da če si jih prosil za pomoč, ki je bila izven njihovega delovnega časa, so se upirali in se izgovarjali na vse mogoče. Spomnim se neke profesorice, katere ne želim imenovati, da je bila tako jezna, ko

jo je kdo kaj vprašal za dodatno pojasnilo, da te je kar s svinčnikom po glavi... Bom iskreno povedala...v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, pa mislim, da lahko to govorim skoraj v imenu vsakega, ki je bival in se šolal v Zavodu, lahko rečem, da je največji problem vseh učiteljev, da nas niso naučili dovolj velike samostojnosti. Učitelji so nam nenehno nudili pomoč, katero pa lahko priznam, da smo se jo kaj hitro vsi navadili oziroma razvadili.

Se ti je zdelo znanje, ki si ga pridobila v osnovni šoli Zavoda za slepo in slabovidno mladino v primerjavi z učenci na gimnaziji dokaj enakovredno.

Na začetku, ob vstopu v gimnazijo sem imela kar nekaj problemov, da bi nadoknadila snov, katere nisem imela tako utrjene, kot bi bilo potrebno. Predvsem se mi je to dogajalo pri matematiki. Mogoče so bili profesorji v osnovni šoli prizanesljivejši do nas, niso bili tako strogi in mogoče zato tudi niso toliko zahtevali od nas.

Zakaj si se po končanju osnovne šole odločila nadaljevati šolanje na redni gimnaziji?

Prvo kot prvo zato, ker gimnazije za slepe sploh ni, pa tudi zato, ker sem že preveč let prebela v zavodu in je bil že čas, da se začnem vključevati v svet videčih. Že tako sem prepozno začela.

Kdo te je naučil poti od doma do gimnazije, oziroma od Zavoda da gimnazije?

Imela sem profesorja orientacije, vendar sem se največ naučila sama, oziroma s pomočjo mami in sestre.

Pa se sprehodiva sedaj malo po tvoji gimnazijski preteklosti in če mi lahko na kratko malo opišeš, kakšni so bili tvoji občutki, ko si prvič stopila v srednjo šola in kaj si pričakovala? Te je bilo strah?

Ko sem prvič vstopila v srednjo šolo...to je občutek, ki ga je težko opisat. Ja, seveda me je bilo strah. Prvič sem bila v razredu, kjer nas je bilo 32. Ko so mi drugi o tem pripovedovali se mi je zdelo nekako samoumevno, da tako pač je, ko pa sem sama sedela v razredu, kjer so že prvo uro naglas klepetali in se vsi med seboj poznali že od prej, ni bilo prijetno. Že prvo uro je bila razredničarka stroga in večina nas je takoj vedela, da bo zoprna. Želela in upala sem, da se bomo s sošolci dobro razumeli, pa se to žal ni zgodilo.

Si imela pomoč tiflopedagoginje?Oziroma ti je kdo pomagal pri učenju?

Tiflopedagoginjo sem imela, samo sem jo imela mogoče dvakrat v štirih letih. Vem, da je v prvem letniku prišla enkrat v mojo gimnazijo, da bi skupaj predstavili sošolcem, kako funkcioniramo slepi, pa »naj bi hodila« pa ni, na sestanke ob začetkih in koncih šolskih let. Drugače pa so mi pri učenju pomagali prostovoljci. Skoraj vsa leta je bila ob meni punca, ki je delala prostovoljno. Z njo sem delala in urila matematiko. Tudi popoldanska vzgojiteljica v Zavodu se je vedno angažirala za nas in (mi)nam pomagala.

Si si hitro našla prijatelje med videčimi vrstniki?

Prijatelje sem si našla, ampak ne v svojem razredu, družila sem se s starejšimi. Ko sem bila v prvem letniku sem se družila s tretjimi letniki.

Kakšne imaš izkušnje glede pomoči tebi tvojih sošolcev v gimnaziji... V smislu pomoči pri orientaciji, pri zapiskih in razlaganju tebi nerazumljive učne snovi?

S tem nimam ravno slabih izkušenj, še posebej na začetku so mi zelo veliko pomagali, potem pa vedno manj. Dostikrat se je zgodilo, da so me prosili za pomoč, ko pa sem jih prosila jaz in smo se za kaj zmenili, (na primer za posoditi zvezek) so pa vedno pozabili. Mogoče bi lahko rekla, da so mi v večini skoraj vedno bili pripravljene pomagati, vendar nekih resnejših tesnih prijateljskih stikov pa nismo nikoli navezali.

Kako je bilo z obvezno literaturo, učbeniki, si jih dobila že pretipkane v Braillovi pisavi, si jih mogla skenirati, v elektronski obliki...?

Večino učbenikov sem dobila na zvezi, ne v Braillovi pisavi, ampak v slušni obliki (posnete na kasetah). To mi ni bilo všeč, ker pri poslušanju hitro izgubim koncentracijo. Edino učbenik za angleščino je bil v Braillovi pisavi, za španščino pa ga sploh imela nisem, samo ga tako ali tako nismo skoraj nič rabili.

Kakšne imaš pa izkušnje pri profesorjih? So ti zelo pomagali, da so ti zapiske nosili v elektronski obliki, snov razumljivo razlagali (v smislu, da je profesor kako stvar napisal na tablo, jo je mogoče zaradi tebe povedal razločno in naglas še ustno)...?

Ja, moram reči, da so se na moji šoli še posebej potrudili glede tega. Literaturo so mi vedno pripravili v elektronski obliki. Izjema je bila le ena profesorica, ki mi je vedno vse nosila z enomesečno zamudo. Sicer pa so se izredno potrudili, vse s table pa so mi narekovali. Ko poslušam ostale slepe, res lahko rečem, da so se na moji šoli najbolj potrudili.

Prebrala sem, da Braillova vrstica, prav tako tudi Jaws program, ne prepoznata določenih matematičnih znakov. Kako si se s tem spopadala?

Matematiko sem vse svoje šolanje delala na Braillov stroj, ker pri matematiki želim, da imam pregled nad vsem, česar pa na računalniku nisem imela.

Še uporabljaš Braillov stroj?

Ja, za matematiko.

Bi se ponovno odločila, da bi šolanje nadaljevala v gimnaziji?

Ja, verjetno ja.

Kakšno je tvoje mnenje o videčih ljudeh oziroma kaj si misliš, kakšno je njihovo mnenje o vas?

Jaz slabega mnenja o videčih nimam. Bi pa rekla, da si oni o nas mislijo, da smo ubogi revčki in da se nam ne upajo približat, ker nimajo izkušenj s tem. Vendar tudi mi delamo napako, ker se včasih preveč zapiramo vase, potem pa, ko oni to ugotovijo, se umaknejo. Težko pa rečem, kakšno mnenje imam o videčih, ker so si ljudje med seboj tako različni, da je nemogoče reči karkoli.

Kakšna so tvoja pričakovanja, želje v bodoče- na fakulteti?

Želim si, da se bi s sošolci bolje razumela, kot v gimnaziji. Ampak zdaj bomo na naši fakulteti štirje slepi, v mojem razredu kar trije, tako da skupaj se bomo že znašli, da si bomo našli prijatelje med videčimi. No, upam vsaj.

PRILOGA B:

DRUGI INTERVJU SLEPE UČENKE

Kaj ti je bilo najbolj všeč v osnovni šoli, ko si se šolala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino?

Ko sem se šolala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino mi je bilo najbolj všeč, da sem se lahko udeleževala na glasbenem področju, saj je bila to že od nekdaj moja želja. Tudi prijateljstvo sem zelo hitro dobila in se v Zavodu počutila zelo prijetno in domače.

Ste bili s sošolci zelo povezani med seboj, ste se razumeli?

Razumeli smo se še kar dobro. Sicer pa smo hitro ustvarili skupinice.

Ste obvezno literaturo že dobili pripravljeno v Braillovi pisavi ali ste morali tudi sami kdaj prepisovati iz kakšnega videčega učbenika?

Literaturo smo zmeraj dobili pripravljeno, nikoli nam ni bilo treba prepisovati. Glede tega so zelo poskrbeli za nas. Nikoli nismo bili prepuščeni samim seboj.

Si med tednom spala v Zavodu ali si hodila domov?

Ja, med tednom sem spala v Zavodu. Saj sem doma iz Bistrice pri Trziču in se ne bi bilo smiselno vsak dan voziti nazaj domov. Sploh pa je bilo zelo dobro, da sem bivala v dijaškem domu, saj sem tako velikokrat dobila kakšno dodatno pomoč prostovoljnega delavca, ki mi je v popoldanskem času razlagal meni nerazumljivo snov.

Kdaj si se prvič srečala z računalnikom in Braillovo vrstico?

Z računalnikom in Braillovo vrstico sem se prvič srečala v šestem razredu, ko sem imela individualne ure računalništva, še bolj intenzivno pa v sedmem razredu, ko sem dobila svojega.

Si imela za spopad tebi novo tehnologijo organizirane dodatne učne ure za učenje in spoznavanje z računalnikom?

Imela sem individualne ure računalništva. Z učenjem in spoznavanjem računalnika sem se prvič spopadla v šestem razredu. Mislim, da sem imela dve uri na teden. Ni mi bilo lahko, saj sem se učenju in spoznavanju te nove tehnologije upirala, tako da sem večino časa pisala dnevnik. Veliko boljše bi bilo, če bi nam učne ure računalništva dodelili veliko prej, saj kot sem kasneje spoznala brez znanja računalnika ne bi uspela zaključiti gimnazije....oziroma življenja brez uporabe njega si sedaj sploh ne predstavljam!

Se ti je zdel profesor, ki te je učil spoznavanja računalnika dovolj sposoben oziroma ti je znal odgovoriti na vsa tvoja vprašanja?

Nisem zastavljala veliko vprašanj. Kadar sem ga kaj vprašala, mi je znal odgovoriti.

Mi lahko opišeš kako si prišla do računalnika ter Braillove vrstice?

Računalnik in vrstico sem dobila v sedmem razredu. Ker je to zelo draga oprema in si takega izdatka moji starši ne bi mogli privoščiti, nam je pri zbiranju denarja pomagal humanitarni zavod Vid. V časopisu in na televiziji je bil objavljen tudi prispevek.

Kako so se ti zdeli učitelji v Zavodu strpni in pripravljeni za kakršno koli pomoč?

Kakor kdo. Nekateri so bili vedno pripravljeni na pomoč, drugim pa je bilo včasih celo odveč ponovno razložiti neko snov.

Kakšno se ti je drugače zdelo samo bivanje, delo in sama organizacija v Zavodu oziroma dijaškem domu? Kako se ti zdi, da je vplivala na to, da si se potem integrirala v redno izobraževalno ustanovo?

Potrebovala sem dolgo časa, da sem se privadila na Zavod. Ko sem se privadila, sem ga sprejela za svoj drugi dom. Počutila sem se zelo dobro in sproščeno. Z delom in organizacijo sem bila zadovoljna. Bivanje v Zavodu je na mojo integracijo vplivalo pozitivno in negativno. Negativno je to, da sem imela v srednji šoli veliko problemov z vključevanjem v družbo svojih videčih vrstnikov. Razlog je to, da smo bili slepi večino časa v Zavodu in nismo imeli stika z videčimi vrstniki. Tudi, ko smo jih imeli, mislim, da s strani videčih niso bili pristni, saj so vsi, ki so prišli na ogled Zavoda ali kaj podobnega vedeli, kako se morajo obnašati do nas. Pozitivno je to, da sem se udeleževala na številnih področjih. Največ mi pomeni, da sem se lahko udeleževala na glasbenem področju. Tako sem se naučila nastopati in si s tem pridobila samozavest. Naučila sem se tudi orientirati po Ljubljani. Prepričana sem, da ne bi bila danes to kar sem, če ne bi bila v Zavodu.

Zakaj si se po končanju osnovne šole odločila nadaljevati šolanje na redni gimnaziji?

Nadaljevati šolanje na redni gimnaziji sem se odločila zato, ker mi program, ki so ga ponujali v srednji šoli za slepe in slabovidne ni bil zanimiv.

Pa se sprehodiva sedaj malo po tvoji gimnazijski preteklosti in če mi lahko na kratko malo opišeš, kakšni so bili tvoji občutki, ko si prvič stopila v srednjo šola in kaj si pričakovala? Te je bilo strah?

Ko sem prvič stopila v srednjo šolo, sem bila zelo prestrašena. Ne vem, kaj sem sicer pričakovala. Upala sem, da me bodo sošolci lepo sprejeli. Tega me je bilo malo strah. Strah me je bilo tudi učenja nove poti do gimnazije. Tudi spoznavanje njene notranjosti je bilo dokaj zapleteno. Vendar mi je bilo všeč, da sem med šolanjem v gimnaziji še vedno bivala v dijaškem domu, saj sem imela tam prijatelje.

Si imela pomoč tiflopedagoginje, ti je zelo pomagala, kolikokrat na teden si jo imela?

Na začetku nisem imela redne pomoči tiflopedagoginje, ker je bila naša šola drugačna in ker sem mislila, da je ne potrebujem. Omogočila ti je, da zadnje leto delaš samo priprave na maturo. Vseeno sem kasneje potrebovala pomoč pri matematiki. Na koncu četrtega letnika sem začela redno delati angleščino s tiflopedagoginjo. Imela sem dve uri na dva tedna. Pomoč mi je prišla zelo prav, čeprav je bila po urah zelo skromna.

Si si hitro našla prijatelje med videčimi vrstniki v gimnaziji?

Na začetku sem mislila, da imam veliko prijateljev med sošolci, a se je kmalu izkazalo, da ne. V štirih letih sva se zelo dobro razumeli z eno sošolko in sva ohranili stike. Nekih posebnih slabih izkušenj nimam, vendar sem velikokrat dobila občutek, da si mogoče kdaj niso upali z mano prijateljovati, ker jih je bilo strah, niso znali pristopit do mene. Mogoče so se me zato izogibali. Največ prijateljev sem imela oziroma jih še vedno imam iz Zavoda za slepo in slabovidno mladino, iz dijaškega doma. Z njimi se resnično dobro razumem. Prijatelj v domačem okolju si nisem uspela najti, saj sem med letom večino časa preživela v Ljubljani oziroma dijaškem domu.

Kakšne imaš izkušnje glede pomoči tebi tvojih sošolcev? Pri pomoči orientacije, pri delanju zapiskih in razlaganju tebi nerazumljive učne snovi?

Kar se tiče zapiskov, nikoli nisem imela problemov. Kar se tiče orientacije pa sem jih morala večkrat opomniti, če me lahko kdo spremlja, kadar smo šli na primer na športni dan. Enkrat me je ena sošolka, ko smo šli na športni dan, skoraj pozabila. Ponavadi so bili vedno eni in isti sošolci, ki so mi pomagali. Snovi jim ni bilo treba velikokrat razlagati. Matematiko jim je bilo najtežje razložiti. Mogoče sem včasih dobila občutek, da jim je bilo odveč...

Kakšne imaš pa izkušnje pri profesorjih? So ti zelo pomagali, da so ti zapiske nosili v elektronski obliki, snov razumljivo razlagali (v smislu, da je profesor kakšno stvar napisal na tablo, jo je mogoče zaradi tebe povedal razločno in naglas še ustno)...?

Večini profesorjem je bilo težko pripraviti snov v elektronski obliki. Grozno koliko dodatnega dela in komplikacij nam slepim s tem povzročijo! Preden sem od videčih sošolcev dobila zapiske, jih preskenirala in potem našla nekoga, ki mi je to popravil...ogromno časa in energije je bilo vložnega v delanje zapiskov v štirih letih. Zadnje leto se je situacija sicer malo izboljšala, saj sem dobila mobilno tiflopedagoginjo, ki je sodelovala s šolo. Kar so pa napisali na tablo, so vedno povedali naglas, da sem lahko sledila.

Kako je bilo z literaturo, učbeniki, si jih dobila že pretipkane v Braillovi pisavi, si jih mogla skenirati, v elektronski obliki...?

Večino učbenikov sem dobila posnete na kasetah ali v mp3 obliki. Nekaj učbenikov so mi poslali tudi z založb. Vendar da sem si tako olajšala delo, je mogla biti vse moja skrb in

iniciativa oziroma sem bila odvisna od pomoči mojih staršev. Nekatero literaturo je bilo potrebno tudi skenirati. To je zelo zamudno delo. Si predstavljate list po list skenirati, ko ima knjiga 200 strani?! Potem mora čez vse to še nekdo, ki vidi, da popravi večje napake ki jih scanner ni prepoznal. Resnično je to zelo zamudno delo in spet potrebuješ oziroma si odvisen od drugega. Meni je pri tem zelo veliko pomagala mami.

Prebrala sem, da Braillova vrstica, prav tako tudi Jaws program, ne prepoznata določenih matematičnih znakov. Kako si se s tem spopadala?

Na začetku sem matematiko delala na Braillov stroj, potem pa sem se naučila matematične znake zapisovati na računalnik. Obstaja nek program, ki matematične znake pretvori v vidno pisavo. Za določene znake sem se morala naučiti kombinacije tipk, ki naredijo ta znak. Na začetku mi je bilo težko, sedaj pa z zapisom nimam več problemov. Mislim, da je ta stvar zelo uporabna in veliko bolj praktična kot pisanje na Braillove liste.

Še uporabljaš Braillov stroj?

Ne uporabljam ga več.

Bi se ponovno odločila, da bi šolanje nadaljevala v gimnaziji?

Mislim, da ja. Čeprav je bilo včasih zelo naporno in težko v gimnaziji, vendar je bila pa vsaj zanimiva izkušnja.

Kakšno je tvoje mnenje o videčih ljudeh oziroma kaj si misliš, kakšno je njihovo mnenje o vas?

O videčih vrstnikih nimam preveč lepega mnenja, še posebej o svojih bivših sošolcih, zato, ker nisem imela preveč lepih izkušenj z njimi. Mislim, da je večini videčim težko sprejeti medse človeka, ki je drugačen. Mislim, da videči, ki sprejmejo slepe, niso običajni najstniki, ki ga vsak vikend »žurajo«. Mislim, da imajo videči tak odnos do nas zato, ker nas ne poznajo in se zato bojijo globljih odnosov z nami. Nekateri se tudi bojijo, kaj si bodo o njih mislili vrstniki, če se bodo družili s slepimi. Po eni strani jih razumem.

Sedaj si odpisala maturo in že komaj čakaš nove izzive na fakulteti?

Veselim se, ker bo to zame nekaj novega. Najbolj se veselim, da bom stanovala v študentskem domu in bom tako lahko več časa preživela v Ljubljani. Mogoče si najdem tudi več videčih prijateljev.

Kakšna so tvoja pričakovanja, želje za v bodoče?

Želim si, da bi se dobro vključila med videče. Da bi se veliko bolje razumeli v razredu in da predvsem ne bi imela toliko dela s pripravljanjem literature.

PRILOGA C:

INTERVJU MAME SLEPE UČENKE

Imate hčerko, ki je slepa. Katero okvaro vida ima?

Hčerka se je že rodila slepa. Nima razvite mrežnice.

Kakšna se vam je zdela pomoč strokovnih delavce v samem začetku, ko ste izvedeli, da je hčerka slepa?

Pomoč je bila v okviru seminarjev. Tam smo dobili pomoč psihologov, ker takrat se počutiš kot da si sam na svetu s tem problemom in ob moči le uvidiš, da to ni res. Da je več ljudi v taki stiski. Dvignejo ti moralo. Seminarji so bili kvalitetno pripravljene in zelo so mi pomagali.

Kam je hodila v vrtec?

Hčerke v redni vrtec nisem dala, čeprav bi jo po zakonu bili dolžni sprejeti. V vrtec kjer vidiš, da otroka ne vzamejo prostovoljno, si ga potem enostavno tja notri ne želiš dati.

Se pravi, da ste jo dali v vrtec v Zavod?

Ja, samo v okviru tega vprašanja si res ne želim komentirati ničesar.

Kakšno se Vam je zdela delovanje osnovne šole v Zavodu?

Zavod se mi zdi, da nudi veliko manj znanja, kot redne osnovne šole. Predvsem sem to opazala, ker imam tudi starejšo hčerko, ki je obiskovala redno osnovno šolo. Kljub temu, da otroci ne vidijo, še ne pomeni da so inteligentno manj sposobni. Z njimi so delali po liniji najmanjšega odpora.

So jih učili kaj splošnoživljenjskega?

Ja, imeli so ure gospodinjstva, spoznavanje pripomočkov v kuhinji, učili so jih tudi, kako se oblači... Vendar menim, da bi bilo potrebno s te strani narediti še veliko več podobnih podvigov.

Kakšno se Vam je na splošno zdela hčerkino družabno življenje v času osnovnega šolanja?

Groza... To je omejeno le na Zavod in otroke, ki tam bivajo. Saj so nekaj krat na leto odšli v gledališče ali na Pokljuko... Vendar samo »zavodski« otrocki. Nikoli se niso povezali z otroci iz redne osnovne šole, da bi mogoče organizirali skupen izlet. Tako pride do dvojnega negativnega učinka: slepi otroci ne spoznavajo videčih in obratno, kar je še veliko huje! Videči otroci tudi kasneje ne sprejmejo slepih otrok medse, kar se je pokazalo kasneje v srednji šoli.

Je mogoče vaša hčerka spala v osnovnošolskem domu?

Ja, to si je želela, imela je družbo svojih vrstnikov. Preden smo se preselili, je tam, kjer smo bivali imela kar nekaj videčih prijateljev. V novem domu pa si jih ni našla. Zato sem ji hotela omogočiti prijatelje, katere je imela vsaj v domu. Tudi kasneje, v srednji šoli je kdaj pa kdaj spala v dijaškem domu. Tam so ji v času popoldanskih ur nudili tudi pomoč pri domačih nalogah ter učenju in tako kot sem že povedala, je imela tam prijatelje.

Zakaj ste se odločili za redno gimnazijo?

Za slepe ni nobene šole, s katero si pridobiš izobrazbo gimnazijskega maturanta. Je le neka administrativna. Tja si pa hčerka ni želela iti.

Če bi obstajala srednja šola- gimnazija za slepe, bi jo vpisali?

Ne, ker imam zelo slabe izkušnje iz osnovne šole. Resnično je slabo izobraževanje, katere sedaj posledice nosi hčerka. Tu v srednji šoli pa je delala po rednem gimnazijskem programu Morala je pokazati ravno toliko znanja kot videči dijaki.

Kaj je bilo vključeno vse v individualizirani program?

Prilagojeno je bilo to, da je imela podaljšan čas pri pisanju testov. Pri matematiki ji nekaterih stvari, kot so na primer dvojni ulomki, ni bilo potrebno osvojiti. Tudi zato ne, ker jih program in oprema s katero dela, ne berejo oziroma ne prepoznavajo pravilno.

Kako je bilo s telovadbo?

K telovadbi ji ni bilo treba hoditi, saj se po Tivoliju, kjer so imeli telovadnico ni znašla. V Tivoliju ni opornih točk, po katerih bi se lahko orientiral slepa oseba. Veliko bolje bi bilo, če bi šola imela svojo telovadbo, da ji ne bi bilo potrebno hoditi izven šole.

Kako je bilo z literaturo, katero kdaj kot dodatno pomoč pri učenju priskrbijo profesorji?

Načeloma je bilo to zelo dobro poskrbljeno. Nimam pripomb. Profesorji so bili dosledni in so hčerki šli vedno na roke in ji tako literaturo priskrbeli v elektronski obliki. Le ena profesorica se tega ni držala, vendar hčerka ni želela, da bi se vmešavala v njene šolske zadeve, zato je rekla, da bo to uredila sama. Sem pa enkrat na govorilnih urah govorila z njeno razredničarko o tej zadevi, vendar žal je bila razredničarka taka, da so bili za njo vse krivi dijaki in nikoli profesorji. Res je bilo kdaj težko, ko želiš in hočeš pomagati, pa ne veš kako...

Kako ste prišli do računalnika in Braillove vrstice?

Ker sta računalnik in Braillova vrstica, ki sta nujno potrebni opremi za slepega človeka, predvsem pa predpogoj za redno šolanje, je meni kot samohranilki, to predstavljalo

ogromen izdatek. Zato sem se bila primorana obrniti po pomoč. Takrat nam je pomagal neki novinar, ki ga poznamo. S pomočjo prijatelja je napisal članek v časopisu, preko katerega smo prostovoljce pozvali k pomoči denarnih prispevkov. Denar se je počasi nabral in tako je hčerka dobila prenosni računalnik in Braillovo vrstico. Še vedno v stiski lahko računaš na pomoč drugih. Bila sem prijetno presenečena, da se je denar nabral in da vem, da živim v tako srčni deželi. Žal mi pa je, ker v takih primerih ne moreš računati na pomoč države.

Ste imeli kdaj kakršne-koli probleme s starši hčerkinih dijakov? Ali pa se Vam je mogoče kdo ponudil za pomoč?

Ne, za pomoč se ni ponudil nihče. Imam pa slabo izkušnjo z njimi. Zaradi moje hčerke ni bilo selitve iz enega v drugi razred. Hčerka je po odločbi imela določeno, da mora imeti stacionaren razred. Starši so bili zelo neprijazni in nejevoljni do tega. Kar nekaj pripomb je bilo slišati na ta račun iz njihove strani. Sicer se že takoj v drugem letniku tega niso držali. Jaz pa tudi tukaj na željo hčerke nisem želela ukrepati. Saj je mogoče hčerka s tem tudi kaj pridobila. Mogla se je znajti v gneči, izboljšala si je orientacijo itn. Grozna mi je bila samo misel nanjo, ker vem, da je vseskozi s seboj prenašala ogromen nahrbtnik, v katerem je bila notri njena računalniška oprema. Sigurno ni bilo enostavno. Pa saj pravim, sigurno je s tem pridobila in se naučila tudi marsikaj dobrega.

Sedaj gre na faks? Želje?

Tako ja. Gremo novim izzivom naproti. Želim si le, da bi se s sošolci bolje razumeli, da bi jo lepše in topleje sprejeli medse. Pravim: Spremembe in s tem nove izkušnje.

PRILAGA D:

TERMINOLOŠKI SLOVAR

Demokracija: načelo enakopravnosti pri odločanju v življenju, oziroma vladavina ljudstva. Katere neposredna posledica je nekakšna politična enakost med ljudmi in zagotavlja zadovoljivo raven svobode posameznika. Gre le za enega izmed tipov družbene ureditve. Za demokracijo je pogosto rečeno, da temelji na kompromisu. V osnovi pa se, kot skozi svojo celotno zgodovino, vedno nanaša na pojem enakosti in svobode posameznika.

Enakopravnost: stanje v katerem pripadajo vsem enake pravice in dolžnosti.

Humanost: (človečnost) je lastnost človeka, ki kaže v odnosu do okolja pozitivne moralne lastnosti.

Informacija: kar se o določeni stvari pove, sporoči, obvesti ali pojasni.

Integracija: združevati, povezovati posameznih enot, delov v večjo celoto.

Inkluzija: sobivanje različnih ljudi, proces vključevanja.

Invalidnost: lastnost oziroma stanje invalidnega človeka, ki ima prirojeno telesno napako, ali pa je posledica bolezni ali poškodb.

Izobraževanje: načrtno razvijati sposobnosti in se seznanjati z dosežki različnih področij človekove dejavnosti.

Otroci s posebnimi potrebami: otroci, ki potrebujejo samo drugačne oprijeme na poti življenja. Označujejo širšo skupino otrok ter mladostnikov, v katero sodijo med drugimi tudi otroci in mladostniki, ki imajo učne, vedenjske in čustvene težave. Otroci in mladostniki s posebnimi potrebami so torej tisti, ki imajo ovire, primanjkljaje, slabosti,

težave in motnje na različnih področjih, kot so gibanje, zaznavanje, govor, spoznavanje, čustvovanje, vedenje in učenje.

Pravica: kar je v skladu s človekovimi, družbenimi predstavami, pravili o (moralnih) vrednotah.

Predsodek: negativen, odklonilen odnos do koga ali česa, neodvisen od izkustva.

Segregacija: ločevanje, zapostavljanje določene, določenega družbenega sloja na vseh področjih javnega življenja.

Strpnost: (toleranca) je sposobnost sprejemanja oziroma spoštovanja drugačnosti.

Socializacija: delati, povzročati, da kdo sprejema, prevzema vrednote, pravila, kulturno socialne skupine, družbe v kateri živi. S pojmom socializacija označujemo zapletene procese, v katerih ljudje izoblikujejo svojo osebnost in se prilagajamo družbi oziroma kulturi, v kateri smo se rodili in v kateri živimo. Gre predvsem za ponotranjenje raznih vrednot, norm, prepričanj, verovanj, vzorcev in vedenj, spremenljivih za našo kulturo.

Tiflopedagog: je strokovni delavec, specialni pedagog, ki se ukvarja s slepimi in slabovidnimi. (Mobilni) tiflopedagog spremlja, svetuje in dela z otrokom od takrat, ko izve zanj, svetuje staršem, učiteljem in drugim ustanovam. Učiteljem svetuje načine dela s slepimi ali slabovidnimi, organizira seminarje, kjer se učitelji spoznajo s prilagojenimi pripomočki, učnimi sredstvi in specialnimi načini dela.

Vključenost: postati član kake organizacije, skupnosti, postajati dejavno, čustveno povezan s kako skupnostjo.